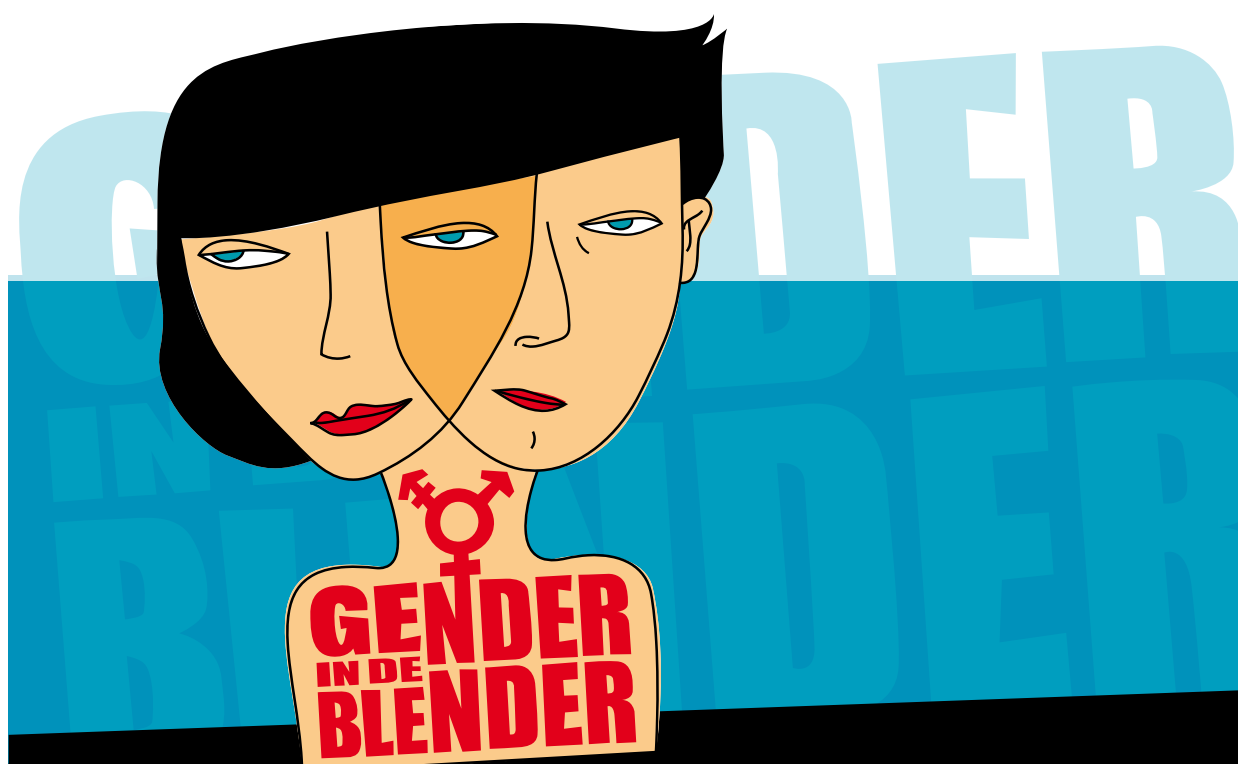

Educatief pakket over genderdiversiteit en transgender

www.genderindeblender.be

WOORD VOORAF

“Gender in de blender” wil jongeren informeren en sensibiliseren over genderdiversiteit en transgender. Het project omvat een educatieve map voor het onderwijs en een informatieve website voor jongeren: www.genderindeblender.be. De website biedt heel wat aanvullende informatie op de werkmodellen die in de educatieve map zijn uitgewerkt.

“Gender in de blender” is een innovatief project met een bijzondere educatieve waarde in verband met gender en omgaan met diversiteit. Jongeren leren genuanceerd denken over zichzelf en over de anderen. Openheid en verdraagzaamheid worden gestimuleerd vanuit een zelfbewuste en respectvolle houding. Belangrijk in een maatschappij die individuele autonomie stimuleert en waar individuele diversiteit veel meer tot zijn recht komt. Maar deze evolutie en emancipatie van het individu mag niet ten koste gaan van de anderen.

De thema’s gender en genderidentiteit spelen in op de identiteitsontwikkeling van jongeren. Enerzijds willen we jongeren ruimte geven om los te komen van maatschappelijke gendernormen, en om hun eigen genderidentiteit te ontdekken. Anderzijds willen we hen bewustmaken van hun gendernormen en hun invloed en sociale druk op de anderen. Het zijn thema’s waar veel jongeren mee worstelen: de spanning tussen een ontluikende persoonlijkheid en het oordeel van leeftijdsgenoten.

Met veel enthousiasme is aan dit project gewerkt. We hopen dat het nu zijn weg vindt naar het klaslokaal. En dat het mag bijdragen tot een samenleving waar diversiteit en respect hand in hand gaan.

Karin Jiroflée
gedeputeerde voor diversiteit en gelijke kansen
provincie Vlaams-Brabant

Colofon

Gender in de blender is een project van de Dienst diversiteit en gelijke kansen van de Provincie Vlaams-Brabant en wordt gesteund door het Vlaams ministerie van Onderwijs en Vorming en Gelijke Kansen in Vlaanderen.

Volgende organisaties verleenden hun medewerking: Genderstichting, Sensoa, Holebifederatie, Planet Gender, RoSa documentatiecentrum, Steunpunt Gelijkekansenbeleid (Universiteit Antwerpen - Universiteit Hasselt), T-Werkgroep en Wel Jong Niet Hetero.

Redactie: Erica Frans (Sensoa), Joz Motmans (Steunpunt Gelijkekansenbeleid, Universiteit Antwerpen)

Eindredactie: Wivina Van der Steen (Provincie Vlaams-Brabant)

© werkmethodeken: Erika Frans (Sensoa)

© foto's Planet Gender: Marc De Clercq

© foto's Sisters : Hans Roels

© teksten Planet Gender: Estelle Slegers

© teksten getuigenissen: Joz Motmans (Steunpunt Gelijkekansenbeleid, Universiteit Antwerpen)

Website: Maarten Rombouts (RoSa)

Illustratie: Sarah Wouters

Lay-out: Kris Smets (grafische cel, Provincie Vlaams-Brabant)

D/2008/8495/22

INHOUD

GENDER EN DIVERSITEIT OP SCHOOL	7
EEN INFORMATIEVE WEBSITE VOOR JONGEREN	8
BEGRIPPENKADER	8
Gender, identiteit en diversiteit	8
Gendervariant of transgender?	10
Transgender: travestie, transgenderisme, transseksualiteit	11
GENDERDIVERSITEIT IN BEELD	12
EEN EDUCATIEF PAKKET VOOR HET SECUNDAIR ONDERWIJS	13
Werkvormen	13
Doelstellingen en eindtermen	14
Afspraken en veiligheid	15
OEFENINGEN	
1. Sekse M/V	17
2. Gender en sekse	23
3. Genderkwis	45
4. Aardig divers	53
5. Hij is zwanger	57
6. Genderpaspoort	63
7. Genderknipsels	69
8. Sekse, gender en oriëntatie	73
9. In de spiegel	79
10. Van geslacht veranderen	83
11. Genderbending	87
12. Venus en Mars	95
13. Genderlabels	103
14. Gendercarrousel	105
15. Werken met getuigenissen	109
16. Valentijn	129
17. Omgaan met genderdiversiteit	131
18. Genderverhalen in de wereld	135
19. Jo en Sam	147
20. Hoe aanvaardbaar?	151
21. Opvoeding en boodschappen	155
22. For today I am a boy	165
23. Sisters	169
BIJLAGE 1: TIPS VOOR LITERATUUR EN DOCUMENTATIE	175
BIJLAGE 2: VERKLARENDE WOORDENLIJST	177
BIJLAGE 3: LLUSTRATIES EN GEDICHTEN	181

Gender en diversiteit op school

“Gender in de blender” is een vernieuwend project voor het secundair onderwijs over gender en omgaan met diversiteit. Niet de traditionele tweedeling tussen man en vrouw is het uitgangspunt, maar de unieke identiteit van het individu. Elk individu is een combinatie van verschillende genderaspecten: sekse, culturele invloed, seksuele oriëntatie en psychologische beleving. De blender symboliseert deze individuele mix. Deze invalshoek heeft oog voor de individuele verschillen binnen de categorieën man en vrouw. Stereotypering wordt vermeden en stigmatisering bestreden. Het is een toepassing van diversiteitsdenken op het thema gender waarbij verschillen tussen mensen niet worden genivelleerd maar erkend en gewaardeerd.

Deze toepassing heeft een bijzondere educatieve waarde. Jongeren leren genuanceerd denken en omgaan met diversiteit en anders zijn (dan de norm). Dit is een basisvaardigheid voor een samenleving die individuele vrijheid en ontplooiingskansen hoog in het vaandel draagt. Deze individuele autonomie stimuleert het opkomen voor zichzelf en de ontwikkeling van de eigen identiteit. Zo krijgt diversiteit in onze Westerse maatschappij veel meer recht dan in sommige andere culturen. Maar de emancipatie van het individu mag niet ten koste gaan van de medemens. Respect voor de andere vanuit een gezond zelf-respect gaan hand in hand.

Omgaan met diversiteit vertrekt vanuit zelfkennis en respect. Bewust worden van zichzelf en van het anders zijn van de andere is een ontwikkelingsproces dat niet vroeg genoeg kan opgestart worden. Zeker wanneer jongeren in de puberteit komen is dit een belangrijke vaardigheid om te leren. Op die leeftijd zijn jongeren heel sterk op zichzelf betrokken én kwetsbaar voor de invloed van anderen. Vanuit zelfreflectie en zelfkennis kan men het verschil met de anderen beter waarderen en respecteren.

Dit spanningsveld tussen zichzelf zijn en het oordeel van leeftijdsgenoten geeft aansluiting om te werken over genderdiversiteit en transgender op school. Zo kan men inspelen op de ervaringswereld van de jongeren en hun gezichtsveld verruimen. Jongeren kunnen de ruimte krijgen om los te komen van dwingende maatschappelijke (gender)normen en om zo hun eigen identiteit te ontdekken en te ontwikkelen. Daarnaast kunnen zij bewust worden van hun eigen (gender)normen en van de invloed en sociale druk die zij op anderen uitoefenen.

Leerkrachten en directeurs kunnen op verschillende manieren werken aan deze verdraagzaamheid en openheid vanuit een respectvolle en zelfbewuste houding. Leerkrachten kunnen dit stimuleren via de inhoud van de lessen. Hiervoor hebben we dit educatief pakket ontwikkeld. Maar ook de attitude in de klas en de rolfunctie van de leerkracht mag niet onderschat worden. Directeurs kunnen een visie en een schoolbeleid uitstippelen dat een kader schept en ruimte geeft aan diversiteit. Deze map beperkt zich tot het klaslokaal. Op de website www.genderindeblender.be vindt u tips voor een genderneutrale en holebivriendelijke school evenals praktijkvoorbeelden van een goed diversiteitsbeleid.

Een informatieve website voor jongeren

Het project “gender in de blender” omvat naast het educatief pakket voor het onderwijs een informatieve website voor jongeren www.genderindeblender.be. Deze website is gegroeid vanuit de realiteit dat er voor jongeren weinig correcte en relevante informatie over genderdiversiteit en transgender voorhanden is. De meeste informatie is toegespitst op volwassenen en wanneer jongeren op internet surfen komen zij al snel op bedenkelijke sites terecht. De stereotiepe beeldvorming over transseksualiteit is niet van dien aard om veiligheid te creëren in een zoektocht naar zichzelf. Jongeren zijn vooral op zoek naar objectieve informatie zonder sensatie. Met deze website willen we ook jongeren bereiken die op eigen kracht, en los van het onderwijs, zoekende zijn.

Op de website wordt gefocust op het thema transgender met veel links naar informatiebronnen zoals websites, literatuur, films,... en naar bestaande zelfhulpgroepen en hulpverlening in Vlaanderen. Op de website staat eveneens een rubriek voor ouders en leerkrachten. Leerkrachten kunnen via de website de werkmodellen van het educatieve pakket downloaden evenals de verslagen van de studiedag “Gender in de blender”. Ook vinden zij een aantal tips over de omgang met transgenderjongeren in de klas en op school.

Kortom de website en de educatieve map vormen één geheel. Het is aan te raden samen met dit educatief pakket even te surfen naar www.genderindeblender.be. De rubriek “fabels en feiten” ontkracht een aantal mythes over transgender en de rubriek “films, boeken en docu’s” geeft een veelheid aan documentatie aansluitend op de literatuurtips achteraan in deze map. De brochures op de website die rechtstreeks te downloaden zijn, geven een goede inleiding op transgender en transseksualiteit.

Begrippenkader

Het project “gender in de blender” introduceert een aantal begrippen die niet alledaags zijn. Genderdiversiteit en genderidentiteit vragen een nadere omschrijving. Daarom geven we een inleiding op de meest relevante begrippen. Deze inleiding wordt aangevuld met een verklarende woordenlijst achteraan in de map. Zowel de inleiding als de woordenlijst is overgenomen van de website www.genderindeblender.be.

GENDER, IDENTITEIT EN DIVERSITEIT

Gender (Engels) betekent letterlijk ‘geslacht’ (of sekse). De term ‘gender’ wordt meestal gebruikt in zijn ruimere betekenis en verwijst naar de ‘sociale, culturele en psychologische invulling van man- en/of vrouw zijn’. Zo wordt het verschil gemaakt tussen geslacht of sekse (in het Engels ‘sex’) en gender of de culturele, psychologische en sociale lading. Deze ‘lading’ is anders naargelang cultuur en of tijdstip.

Seksuele identiteit verwijst naar die aspecten van de individuele identiteit waarin mensen kunnen verschillen op het vlak van sekse en gender. Deze verschillen hebben te maken met het biologisch geslacht, de genderidentiteit, genderexpressies en –rollen, en de seksuele voorkeur. Het is de mix van deze verschillende aspecten die de persoonlijke en unieke seksuele identiteit bepalen.

1. Biologisch geslacht of sekse

verwijst naar onze fysische anatomie. De biologische sekse wordt vastgelegd bij de geboorte. Meestal denkt men dat er maar twee opties mogelijk zijn: jongen of meisje. Dit is ongeneanceerd. Wetenschappelijk onderzoek toont aan dat het biologisch geslacht veel meer variaties kent. Het biologisch geslacht wordt immers bepaald door meerdere factoren zoals hormonen, anatomie en chromosomen die in verschillende combinaties mogelijk zijn. Deze variaties op de gekende m/v indeling worden benoemd met de term interseksualiteit.

2. Genderidentiteit of psychologisch geslacht

verwijst naar het innerlijke gevoel een jongen, een meisje, beide of geen jongen of meisje te zijn. Meestal komt dit overeen met het biologisch geslacht: iemand wordt bijvoorbeeld geboren met een meisjeslichaam en voelt zich ook meisje (en omgekeerd). Het psychologisch geslacht (de genderidentiteit) en het biologisch geslacht (de sekse) vallen dan samen. Maar het kan ook gebeuren dat deze twee aspecten min of meer in conflict staan. Dat iemand in een meisjeslichaam zich geen meisje voelt (en omgekeerd). Of dat men zich jongen en meisje tegelijk kan voelen. Er is veel variatie mogelijk in de beleving van jongen- of meisje-zijn.

3. Genderrol en genderexpressie

verwijst naar de manier dat iemand zijn of haar genderbeleving naar buiten brengt: welke rollen men opneemt in het dagelijks leven, welke kleren men draagt, hoe men zich gedraagt tegenover anderen,... Genderexpressie is wat de buitenwereld te zien krijgt, in tegenstelling tot genderidentiteit wat onzichtbaar is en zich innerlijk afspeelt. Genderexpressie omvat alles wat we communiceren naar anderen: kleding, haarstijl, lichaamstaal, manieren, spraak, gedrag,... De meeste mensen hebben een vleugje van mannelijke én vrouwelijke kenmerken in hun genderexpressie vervat, en deze expressie kan ook verschillend zijn naar gelang de sociale context.

4. Seksuele voorkeur

verwijst naar het romantisch of seksueel aange trokken voelen tot mensen van een bepaald geslacht. Meestal maken wij het onderscheid tussen holebi's en hetero's. De seksuele oriëntatie en genderidentiteit zijn verschillende delen van onze seksuele identiteit. Hoewel jonge kinderen niet altijd bewust zijn van hun seksuele oriëntatie, hebben zij meestal wel een sterk gevoel over hun genderidentiteit.

Tussen deze vier aspecten zijn 16 mogelijke combinaties te verzinnen (en eigenlijk nog veel meer!). Met de term genderdiversiteit benoemen we deze verschillen binnen gender. Genderdiversiteit wijst ook op het respect voor deze verschillen.

DER
DER

GENDERVARIANT OF TRANSGENDER?

Elke maatschappij heeft bepaalde regels over hoe jongens en meisjes moeten zijn. Deze zogenaamde gendernormen gelden voor iedereen. We verwachten dat jongens zich jongensachtig en meisjes zich meisjesachtig voelen én gedragen. Gedrag dat hiervan afwijkt wordt bestraft. Dit noemt men wel eens **genderisme: discriminatie op basis van gendernormen**. Jongens die te meisjesachtig, of meisjes die te jongensachtig zijn, krijgen vaak te maken met opmerkingen van vrienden, leerkrachten of ouders. Deze jongeren wijken af van onze gendernormen of genderstereotypen. Kijk bijvoorbeeld hoe weinig jongens ballet volgen of hoe weinig meisjes de bouwsector ambiëren.

GENDERVARIANT

Jongeren die in hun gedrag, hun uiterlijk en/of in hun innerlijke beleving niet zijn zoals we van een meisje of jongen standaard verwachten, noemen we gendervariant.

Het zijn meisjes die vaak met jongens optrekken, voetballen, meestal jongenskleding dragen en soms zeggen dat ze een jongen willen zijn, of zich jongen voelen. Het zijn jongens die meisjesachtig zijn, vooral vriendinnen hebben, bij vlagen sieraden dragen of zich opmaken en zich niet altijd thuis voelen tussen de jongens. Deze jongeren stellen gedragingen, of hebben voorkeuren, die al vlug als roldoorbrekend ervaren worden. Dat noemt men cross-sekse gedrag.

Gendervariante jongeren hebben het niet altijd gemakkelijk. Ze worden dikwijls door andere kinderen ernstig geplaagd of gepest. Soms sluiten ze zich af waardoor ze in een sociaal isolement terechtkomen. Of ze vertonen depressief gedrag. Gepest worden blijkt één van de grootste problemen te zijn waarmee deze jongeren te kampen krijgen.

CROSS-SEKSE GEDRAG

Wanneer gendervariante jongeren nog kind zijn wordt het cross-sekse gedrag meestal niet als een probleem ervaren. Cross-sekse gedrag van meisjes wordt vaak gemakkelijker getolereerd dan dat van jongens. Meisjes die stoer doen, wilde spelletjes spelen en met andere jongens optrekken worden minder snel berispt. Men vindt dit eerder een uiting van zelfvertrouwen. Jongens die zich meisjesachtig voordoen worden hier sneller op aangesproken. Men vindt dit flauw, ongepast of een teken van zwakte. Vaders blijken meer moeite te hebben met het meisjesachtige gedrag van hun zoon dan moeders.

TRANSGENDER

Naargelang deze kinderen opgroeien tot jonge pubers wordt het cross-sekse gedrag minder aanvaard. Van meisjes wordt verwacht dat ze zich vrouwelijk gaan kleden en interesse in de jongens krijgen. Van jongens wordt verwacht dat ze zich mannelijk gaan gedragen en oog krijgen voor het andere geslacht. De puberteit is tevens de fase waarin het lichaam zich sterk geslachts-specifiek begint te ontwikkelen. Jongens krijgen de baard in de keel en worden groter en breder. Meisjes krijgen borsten en beginnen te menstrueren. Voor sommige gendervariante jongeren kan dit ronduit problematisch worden. Als een jongen zich niet thuis voelt in zijn jongenslijf of als een meisje droomt om een jongen te zijn, dan is deze fase erg confronterend.

Als het gendervariant gevoel en gedrag zover gaat dat een jongen zich een meisje voelt en een meisje zich een jongen voelt, dan spreken we over transgenderjongeren.

Deze jongeren hebben permanent, langdurig en op meerdere vlakken (gevoel, beleving, interesses, gedrag,...) het gevoel dat hun genderbeleving niet klopt met hun lichaam. Hierover wordt niet gemakkelijk gepraat met vrienden of familie. Deze jongeren staan vaak in de kou in hun zoektocht naar informatie en begrip.

TRANSGENDER: TRAVESTIE, TRANSGENDERISME, TRANSSEKSUALITEIT

Transgender wordt gebruikt als overkoepelende term voor travestie, transgenderisme, transseksualiteit en alle andere vormen van gendervariantie. Transgender als paraplueterm is toepasbaar voor alle mensen die op één of ander manier 'gender non-conformerend' zijn: travesties, drag queens en kings, vrouwelijke mannen, mannelijke vrouwen enzovoort.

TRAVESTIE

Travestie is een bekend fenomeen, maar wordt dikwijls verward met drag queens. Drag queens zijn mannen die (bekende) vrouwen nadoen, meestal met veel glitter en glamour. Het drag queen fenomeen komt eerder voor in homomilieus (parades, discotheken). **Een travestiet is iemand die de behoefte heeft tot het dragen van kleren van het andere geslacht. Dit wordt ook wel 'crossdressing' genoemd.**

Travestie gebeurt in tegenstelling met drag eerder verdoken in de huiskamer. Travestie dient om de innerlijk beleefde (sub)identiteit via kleding, taal, gedrag, houding... naar buiten te brengen. Mannen die aan travestie doen voelen zich dus hoofdzakelijk wel man, maar nemen soms graag een vrouwelijk personage aan. Het aantal mannelijke travesties vanaf twintig jaar wordt in Nederland op 1 tot 5% van de bevolking geraamd. Deze mannen zijn meestal heteroseksueel gericht, en velen hebben een relatie en/of kinderen. Travestie kan zowel bij vrouwen als bij mannen voorkomen. Maar aangezien in onze cultuur mannelijke kleding of een mannelijke stijl voor vrouwen wordt geaccepteerd, blijft vrouwelijke travestie redelijk onzichtbaar.

TRANSGENDERISME

Deze term slaat op **personen die mannelijke én vrouwelijke identiteitskenmerken combineren**. Bij een transgenderist zijn zowel de vrouwelijke als de mannelijke genderidentiteit sterk aanwezig. Ook kan het voorkomen dat men zich soms man én soms vrouw voelt. Een lichamelijke aanpassing is soms (gedeeltelijk) gewenst om sekse-identiteit en genderidentiteit in overeenstemming te laten komen. Qua genderrol kunnen transgenderisten een heel eigen mix van mannelijk en vrouwelijke elementen verenigen.

TRANSSEKSUALITEIT

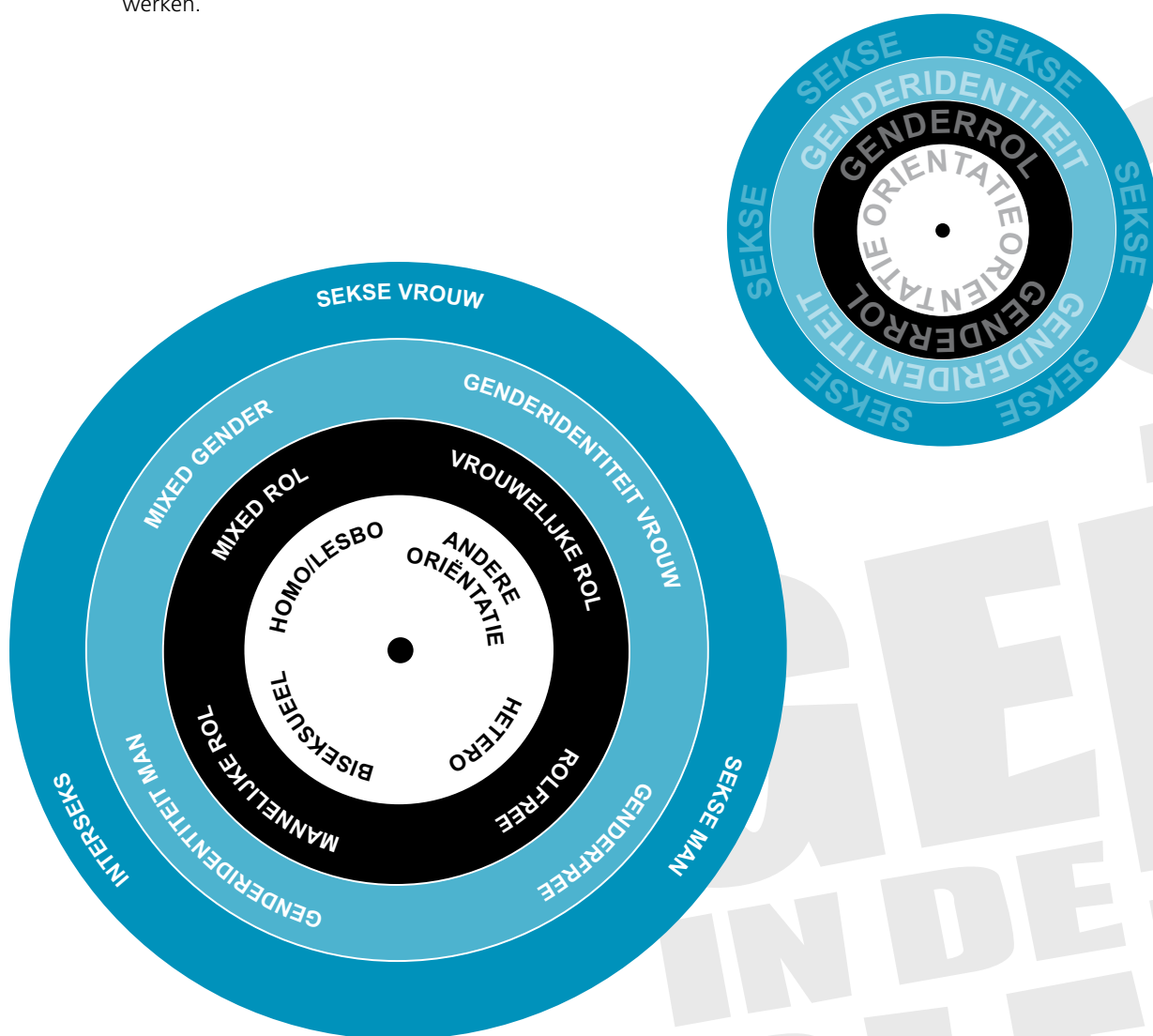
Wanneer de beleefde genderidentiteit niet in overeenstemming is met het biologisch geslacht dat bij de geboorte werd vastgesteld, kan dit een enorme psychische spanning veroorzaken. Veel transseksuele personen lossen deze spanning op door (gedeeltelijk) te leven in de gewenste genderrol en hun lichaam al dan niet via medische ingrepen (hormonen, operaties) aan te passen aan hun genderidentiteit. **Een transseksuele persoon is dus iemand die zichzelf psychisch, sociaal en seksueel beleeft als behorende tot de andere sekse dan bij de geboorte vastgesteld.**

Transseksualiteit heeft niets met seksualiteit te maken maar alles met het conflict tussen het biologisch geslacht en de genderidentiteit. Transseksualiteit wordt vaak omschreven als een zelfdiagnose en zou vaker voorkomen bij mannen dan bij vrouwen. De meest recente cijfers volgens het genderteam duiden op een voorkomen van 1:12.900 voor biologische mannen en 1:33.800 voor biologische vrouwen.

Genderdiversiteit in beeld

Met dit begrippenkader proberen we de bestaande diversiteit een beetje te ordenen en bevatelijk te maken voor de geest. Maar we mogen niet vergeten dat de complexe realiteit zich moeilijk laat verengen in begrippen en dat een indeling in travestie, transgenderisme en transseksualiteit steeds kunstmatig blijft. Categorieën kennen geen duidelijke scheidingslijnen. De concepten travestie, transseksualiteit en transgenderisme worden dan ook vaak verward omdat er tussen de groepen veel overeenkomsten zijn. Niet altijd is duidelijk tot welke groep iemand behoort. Daarom spreekt men gemakkelijker over transgender personen als overkoepelende term. Er bestaan nog hardnekkige mythes over het samengaan van transgender en homoseksualiteit. Het is belangrijk om onderscheid te maken tussen de seksuele voorkeur (hetero of homobi) en de genderidentiteit (gevoel van man en/of vrouw zijn). Transgender personen kunnen zowel hetero, homo, lesbisch, bi... zijn.

Volgende figuur visualiseert de variaties in sekse, genderidentiteit, genderrol en seksuele oriëntatie en de mogelijke onderlinge combinaties. De verschillende aspecten van de seksuele identiteit worden voorgesteld als cirkels die op elkaar liggen en onderling kunnen draaien. Zo wordt genderdiversiteit in beeld gebracht. Oefening 8 "Sekse, gender en oriëntatie" is een methodiek om in de klas met deze figuur te werken.

Een educatief pakket voor het secundair onderwijs

Dit educatief pakket biedt materiaal om genderdiversiteit en transgender bespreekbaar te maken in de klas. Genderdiversiteit verwijst naar de biologische, sociale, culturele, psychologische en seksuele aspecten van gender en de verschillen in individuele beleving en invulling van al deze aspecten. Deze individuele invulling of seksuele identiteit stemt niet altijd overeen met de maatschappelijke verwachtingen of gendernormen. Jongeren voelen dit spanningsveld heel sterk aan. In de ontwikkeling van hun seksuele identiteit zijn zij afhankelijk van anderen: ouders, leerkrachten en vrienden. Het zijn de anderen die hun identiteit bevestigen maar die ook eigen normen en verwachtingen opleggen. De puberteit is een kwetsbare zoektocht naar zichzelf. Daarom willen we met dit educatief pakket niet alleen informatie geven maar ook stimuleren tot uitwisseling en zelfreflectie. Dit zijn de belangrijkste ingrediënten van de oefeningen die we voor dit pakket hebben uitgewerkt.

WERKVORMEN

Deze educatieve bundel presenteert 23 oefeningen waaruit de leerkracht kan kiezen naargelang de doelstelling, de doelgroep en de context. Ligt het accent op informatie of zelfreflectie? Geeft men les in het ASO, TSO of BSO? Zijn er in de klas jongeren met verschillende (etnische) culturen of achtergrond? Geeft men de voorkeur aan beeld (portretten), taal (getuigenissen) of film (documentaire)? En ga zo maar door.

De bundel is zo samengesteld dat alle leerkrachten hun gading kunnen vinden. Deze tabel geeft een aanduiding van de moeilijkheidsgraad, mogelijke toepassing in multiculturele klassen en gebruik van visueel materiaal.

Elke oefening is opgesteld volgens een vast stramien: doelstelling, materiaal, werkwijze, nabespreking en duur. Het materiaal is concreet uitgewerkt en onmiddellijk beschikbaar. Zo hoort bij oefening 16 "Valentijn" de documentaire die vooraan in de map op dvd wordt meegeleverd.

Vanaf 2009 zijn de oefeningen te downloaden van www.genderindeblender.be in pdf en op vraag in een word-document. Informeer bij de provincie Vlaams-Brabant, gelijkekansen@vlaamsbrabant.be of tel. 016-26 73 94.

OEFENING	MOEILIJKHEIDSGRAAD	MULTICULTUURELE KLAS	VISUEEL
1. Sekse M/V	3		x
2. Gender en sekse	1	x	x
3. Genderkwis	2		
4. Aardig divers	1	x	x
5. Hij is zwanger	3		x
6. Genderpaspoort	1 / 3		
7. Genderknipsels	1		
8. Sekse, gender en oriëntatie	2		x
9. In de spiegel	1	x	x
10. Van geslacht veranderen	1	x	
11. Genderbending	2	x	
12. Venus en mars	2 / 3	x	
13. Genderlabels	1 / 2	x	
14. Gendercarrousel	1	x	
15. Werken met getuigenissen	1	x	x
16. Valentijn	3		x
17. Omgaan met genderdiversiteit	2		
18. Genderverhalen uit de wereld	3	x	
19. Jo en Sam	2		
20. Hoe aanvaardbaar?	1	x	
21. Opvoeden en boodschappen	1	x	
22. For today I am a boy	2		
23. Sisters	2	x	x

Sensoa organiseert themadagen voor leerkrachten om met deze map aan de slag te gaan. Raadpleeg de website www.sensoa.be/vorming of informeer op het nummer 09-221 07 22.

Het transgenderthema in de klas kan ook gecombineerd worden met een **getuigenis**. Meer informatie over getuigenissen, voorwaarden en contactadressen is te vinden op www.genderindeblender.be bij "educatief materiaal/tips voor leerkrachten".

Oefening 18 'genderverhalen in de wereld' en oefening 23 'Sisters' stelt ons **Westers denken** over gender in vraag en confronteert ons met waarden, normen en betekenisgeving in andere culturen.

DOELSTELLINGEN EN EINDTERMEN

Globaal kunnen we stellen dat de werkvormen bedoeld zijn om:

- onderscheid te kunnen maken en de samenhang te leren inzien tussen sekse en gender
- genderdiversiteit bespreekbaar te maken
- genderidentiteit in het eigen leven te situeren
- genderdiversiteit in tijd en cultuur te kunnen herkennen
- feiten en fabels over genderdiversiteit en transgender te kennen
- de beleving van genderdiverse en transgender jongeren beter te kunnen begrijpen
- te weten waar je terecht kan voor hulp en advies

De oefeningen sluiten aan bij de vakoverschrijdende eindtermen 'Relaties en seksualiteit'.

De eindtermen en ontwikkelingsdoelen willen alle jongeren gelijke kansen geven voor hun persoonlijke ontwikkeling en hun maatschappelijk functioneren. Een gezonde, actieve en veilige leefstijl is de basis voor een kwaliteitsvol leven.

Ontwikkelingsdoelen en eindtermen zijn minimumdoelen voor alle leerlingen. De leraar kan deze dieper uitwerken indien nodig. Een gezonde leefstijl heeft niet alleen te maken met het fysieke. Het is nodig evenveel aandacht te besteden aan de psychische, emotionele en sociale aspecten van levenskwaliteit

SECUNDAIR ONDERWIJS, EERSTE GRAAD B-STROOM

- De leerlingen leren omgaan met sociaal-emotionele en lichamelijke veranderingen in de puberteit.

BUITENGEWOON SECUNDAIR ONDERWIJS - ONTWIKKELINGSDOELEN OV 3

- De leerling kent de lichamelijke aspecten van relaties en seksualiteit zoals lichaamsveranderingen, lichaamsverschillen, het functioneren van het eigen lichaam en dat van iemand van het andere geslacht.
- De leerling is op de hoogte van de regelgeving over seksuele meerderjarigheid en ongewenst intiem gedrag.
- De leerling vormt een eigen opinie over seksuele geaardheid, relaties en seksualiteit en oefent zich in het reflecteren op eigen gedrag.
- De leerling stelt grenzen en aanvaardt grenzen in relaties.
- De leerling gaat om met macht en onmacht in relaties.
- De leerling staat kritisch tegenover seks en erotiek in de media.
- De leerling toont respect voor zichzelf en voor anderen zoals personen met een andere seksuele geaardheid, andere etnische groepen, andere generaties en andere denkwijzen en overtuigingen.
- De leerling gaat gepast om met sociaal-emotionele en lichamelijke veranderingen in de puberteit.
- De leerling zoekt hulp indien nodig, aanvaardt hulp voor zichzelf en is bereid anderen te helpen.

EERSTE GRAAD SO LEERLINGEN

- de veranderingen tijdens de puberteit op lichamelijk en sociaal-emotioneel vlak, zowel bij jongens als meisjes, beschrijven;
- leren omgaan met sociaal-emotionele en lichamelijke veranderingen in de puberteit.

TWEEDE GRAAD SO LEERLINGEN

- vormen een opinie over relaties en seksualiteit, en reflecteren over eigen gedrag;
- bespreken de regelgeving over seksuele meerderjarigheid en ongewenst intiem gedrag;
- kunnen omgaan met vriendschap, verliefdheid, seksuele identiteit, seksuele gevoelens;
- bespreken vormen van machtsmisbruik binnen relaties en oefenen zich in fysieke en mentale weerbaarheid;
- uiten hun wensen en gevoelens binnen een intieme relatie op een constructieve en onbevangen manier, stellen en aanvaarden grenzen;
- staan kritisch tegenover seks en erotiek in de media.

DERDE GRAAD SO LEERLINGEN

- gaan gepast om met vreugde, verlies en rouw, en leren uit hun ervaringen;
- dragen zorg voor zichzelf en voor anderen rekening houdend met thematieken zoals jeugdbeleid, ouderdom, sociale achterstelling en handicaps;
- tonen respect voor zichzelf en anderen zoals personen met andere geaardheid, uit andere etnische groepen, uit andere culturen en met andere denkwijzen en overtuigingen;
- herkennen bij zichzelf en anderen signalen van diverse vormen van partner- en sociale druk, fanatisme, discriminatie en onverdraagzaamheid en reageren daar passend en tijdig op.

AFSPRAKEN EN VEILIGHEID

Keuzes maken die ingaan tegen de heersende en vaak onuitgesproken gendernormen is niet evident. Jongens die meisjesachtig zijn of meisjes die zich gedragen als jongens hebben nog steeds af te rekenen met verschillende vormen van sociale druk om zich aan de gendernormen te houden. De onderwerpen die in dit educatief pakket aan bod komen kunnen zeer gevoelig liggen. Jongeren kunnen ervaring hebben met negatieve feedback, uitsluiting en pesten. De bedoeling van de oefeningen is jongeren te confronteren met hun eigen gendernormen en met de wijze waarop ze daarmee omgaan. Genderdiversiteit zichtbaar maken en rigide en stereotiepe normen nuanceren, moet jongeren die worstelen met genderidentiteit en –rollen een steun in de rug geven.

Een aantal jongeren zijn bereid gevonden over hun eigen ervaringen te getuigen. Oefening 15 “Werken met getuigenissen” geeft een methodiek om met deze verhalen te werken. De getuigenissen zijn zeer herkenbaar en maken de thematiek toegankelijk voor leeftijdsgenoten. Het is dankbaar materiaal waar we het nodige respect voor vragen. Deze jongeren hebben de moed opgebracht zich kwetsbaar op te stellen in de hoop anderen hiermee te helpen.

Zorg dus voor voldoende veiligheid in de groep. Ook als leerkracht is het belangrijk oog te hebben voor de eigen gendernormen en –grenzen en deze te onderzoeken voor hiermee aan de slag te gaan. Wees behoedzaam dat geen jongere wegens zijn of haar gendergedrag gepest of uitgesloten wordt. Daarom is het goed om bij het begin van de les duidelijke afspraken te maken en erop toe te zien dat iedereen zich hieraan houdt.

De **PIKASOL** regels kunnen hierbij helpen.

PIKASOL-AFSPRAKEN

Dit letterwoord staat voor een aantal afspraken die je met de groep maakt, vóór je aan een vormingssessie begint. Deze worden op flap gezet en opgehangen. De bedoeling is veiligheid en rust te creëren.

P PRIVACY

Wat we hier vertellen is vertrouwelijk en blijft binnen de groep. We gebruiken wat we hier horen niet in andere situaties, ook de begeleiders niet.

I IK-VORM

We praten over onszelf, onze gevoelens en ervaringen, opvattingen, ...
We zijn open en eerlijk in wat we vertellen.

K KIES

Kies wat je vertelt en wat niet. Niet alles is voor alle oren bedoeld, en je kan gerust je gevoelens en gedachten voor jezelf houden, als je je niet comfortabel voelt in de groep.

A ACTIEF

Wees actief in het verloop van het groepsgebeuren. We geven je veel ruimte om zelf te bepalen over wat het moet gaan vandaag. Dus wacht niet passief af of iemand anders iets inbrengt.

S SEKSUEEL DIVERS

Ieder van ons beleeft seks anders en heeft andere seksuele ervaringen. Seks zit ook in je hoofd en in je gevoelens. We hebben het dus over alle vormen van seks, en iedereen kan erover meepraten.

O ORIËNTATIE

Mensen kunnen heteroseksueel, homoseksueel (homo, lesbisch), biseksueel... zijn. Er zijn grote verschillen.

L LACHEN, LUISTEREN

Humor is belangrijk, het is soms goed geladen onderwerpen te ontlichten. Uitlachen kan niet. Ook luisteren is belangrijk, niet alleen praten.

1

SEKSE M/V

DOELSTELLING

Weten hoe een geslachtsdifferentiatie zich ontvouwt.
Inzien dat er meer dan 2 seksen zijn.

MATERIAAL

WERKBLAD OM TE KOPIËREN

- Artikel 'Spaanse atlete wint genderstrijd'.
- Perstekst 'Chinezen testen geslacht atleten'.

BIJLAGE

- Schema seksuele differentiatie "meisjes worden meisjes en mannetjes?"
- Veel voorkomende intersekse condities en genitale anomalieën.

WERKWIJZE

- Lees het artikel 'Spaanse atlete wint genderstrijd' voor of laat de deelnemers het lezen.
- Leg uit dat elke foetus zich ontwikkelt tijdens de zwangerschap, en dat er zich meestal een mannelijk of vrouwelijk kind vormt. Maar er zijn ook een aantal intersex condities.
- Overloop het schema, de tekstjes, en leg uit.

NABESPREKING

In het Internationaal Olympisch Comité is het lang de praktijk geweest dat zij vrouwelijke atletes een "seksetest" lieten ondergaan om zeker te zijn dat zij een vrouw waren. Op die manier zijn er tussen 1972 en 1984 ongeveer 1 op 400 atletes uitgesloten van competitie.

De eerste testen waren een fysieke controle; de vrouwen moesten hun geslachtsorganen showen voor een panel van dokters. Later werd dit vervangen door een lichamelijk onderzoek inclusief een vaginaal touché. Twee jaar later werd dit vervangen door een genetische test die naar je chromosomen kijkt. Er wordt hiervoor een uitstrijkje genomen van het wangslimvlies. Deze tests zijn nog steeds actueel, zie artikel 'Chinezen testen geslacht atleten'.

- Wat denken jullie hiervan?
- Wat is het nut van een seksetest?
- Wat zijn de negatieve gevolgen?

Zie ook oefening 8 'Sekse, gender en oriëntatie'.

BRONMATERIAAL

- "Spaanse atlete wint genderstrijd", New Scientist, 18 januari 1992.
- "Chinezen testen geslacht atleten", Australian, 28 juli 1992.
- "Meisjes worden meisjes en mannetjes?", New Scientist, 16 mei 2001.

Spaanse atlete wint de genderstrijd

New Scientist, 18 januari 1992

Maria Patino ging in 1985 naar de World Student Games in Tokyo, als een hoopvolle 24 jarige hordenloopster in het Spaanse team. Ze verdween zonder deel te nemen, nadat haar werd verteld dat ze genetisch gezien een man was. Ze zegt dat dit traumatiserend was. 'Dit was duidelijk vernietigend voor mij. Ik had mijn leven gewijd aan sport. Maar er was nooit een twijfel aan mijn vrouwelijkheid voor mij. Voor God en de wetenschap, ben ik een vrouw.'

Zoals de meeste andere vrouwen die een Y chromosoom hebben in plaats van een tweede X chromosoom, had Patino er geen idee van dat ze zou zakken voor een seksetest. Ze leek als en voelde zich een "echte" vrouw. Maar ze zakte voor de 'buccal smear test' en de wedstrijdcommissaris vroeg haar een blessure te faken tijdens de opwarming voor de eerste race, zodat de andere atletes niets zouden vermoeden. Ze keerde terug naar Spanje en bleef trainen. In tegenstelling tot andere vrouwelijke atletes die gezakt waren voor de Olympische seksetest, besloot zij de atletische wedstrijdcommissarissen publiekelijk te confronteren.

Voor haar volgende race werd ze opnieuw gevraagd een blessure te faken, dit keer om haar carrière te eindigen. Ze weigerde, en werd een week later publiekelijk gebannen uit de competitie. Haar resultaten werden zelfs uit het 'record book' geschrapt.

Twee en een half jaar later, na verdere zelfbetaalde tests, werd Patina terug toegelaten bij de International Amateur Athletics Federation. Het Internationaal Olympic Committee was akkoord haar vrouwelijkheid te accepteren, en vandaag zit zij in de Spaanse Olympische selectie.

'Vrouwen moeten hierover hun hoofd uit het zand halen' zegt Patino. 'De regels moeten veranderen'

Chinezen testen geslacht atleten

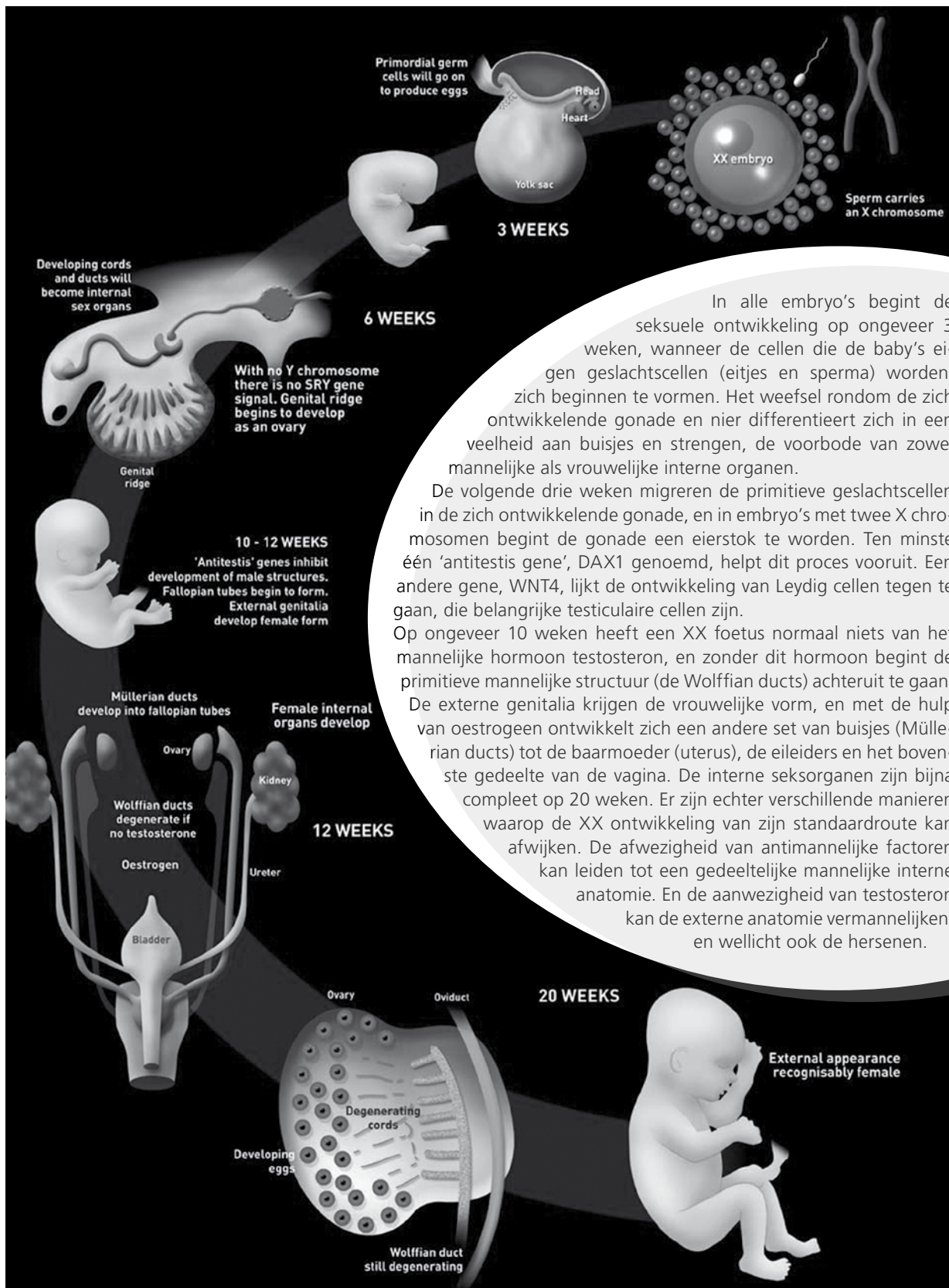
The Australian, 28 juli 2008

Op de komende olympische spelen, kunnen (vrouwelijke) atleten die ervan verdacht worden man te zijn, zich aan een genderverificatietest verwachten. De Chinese overheid zal een labo opzetten om uit te maken of de deelnemende atleten wel 'echt' man of vrouw zijn. Het Union Medical College dat verantwoordelijk is voor het uitvoeren van de testen, wil dit gaan doen door een onderzoek van de fysieke kenmerken van atleten, een bloedafname om hormonenniveaus te controleren en een chromosomenonderzoek. Testresultaten zouden al na 3 dagen bekend zijn. Dit moet zo om de eerlijkheid van de spelen te garanderen, aldus Professor Tian Qinjie van het medisch comité.

In het verleden werden dergelijke tests geregeld uitgevoerd. Toch beslistte het IOC in 1999 om deze tests niet meer af te nemen, wegens ongepast en onbetrouwbaar. Men stelde zelfs duidelijke regels op voor transseksuele personen. Wie kan bewijzen (een) geslachtsoperatie(s) te hebben ondergaan en reeds minstens 2 jaar hormoontherapie volgt, wordt toegelaten om aan de olympische spelen deel te nemen in zijn of haar actuele geslacht.

Het Aziatisch Olympisch comité blijkt sinds 1999 dus toch niet gestopt te zijn met het uitvoeren van deze omstreden tests. Of er voor transseksuele atleten moeilijkheden te verwachten zijn is niet duidelijk.

MEISJES WORDEN MEISJES

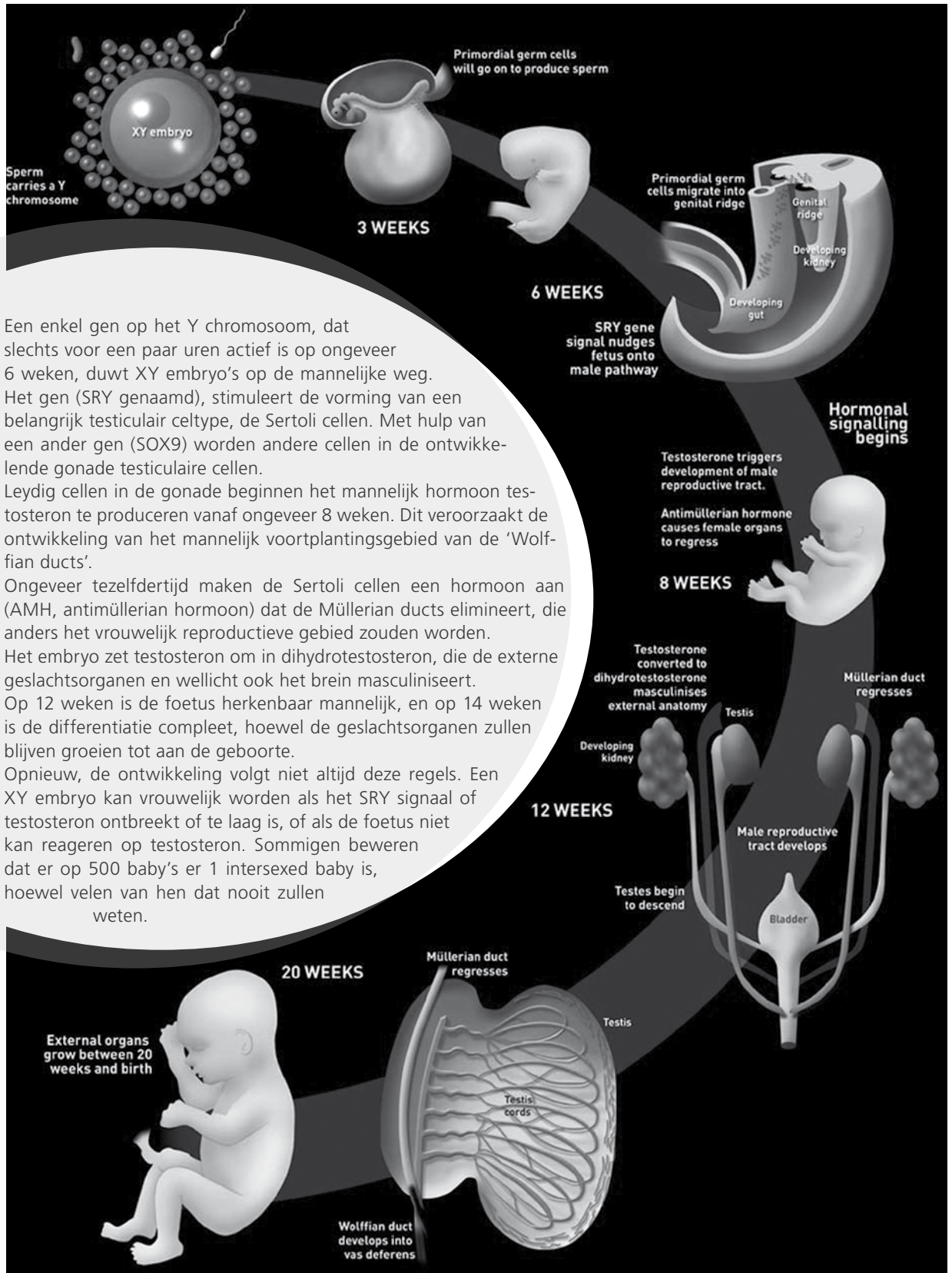

In alle embryo's begint de seksuele ontwikkeling op ongeveer 3 weken, wanneer de cellen die de baby's eigen geslachtscellen (eitjes en sperma) worden, zich beginnen te vormen. Het weefsel rondom de zich ontwikkelende gonade en nier differentieert zich in een veelheid aan buisjes en strengen, de voorbode van zowel mannelijke als vrouwelijke interne organen.

De volgende drie weken migreren de primitieve geslachtscellen in de zich ontwikkelende gonade, en in embryo's met twee X chromosomen begint de gonade een eierstok te worden. Ten minste één 'antitestis gene', DAX1 genoemd, helpt dit proces vooruit. Een andere gene, WNT4, lijkt de ontwikkeling van Leydig cellen tegen te gaan, die belangrijke testiculaire cellen zijn.

Op ongeveer 10 weken heeft een XX foetus normaal niets van het mannelijke hormoon testosteron, en zonder dit hormoon begint de primitieve mannelijke structuur (de Wolffian ducts) achteruit te gaan. De externe genitalia krijgen de vrouwelijke vorm, en met de hulp van oestrogeen ontwikkelt zich een andere set van buisjes (Müllerian ducts) tot de baarmoeder (uterus), de eileiders en het bovenste gedeelte van de vagina. De interne seksorganen zijn bijna compleet op 20 weken. Er zijn echter verschillende manieren waarop de XX ontwikkeling van zijn standaardroute kan afwijken. De afwezigheid van antimannelijke factoren kan leiden tot een gedeeltelijke mannelijke interne anatomie. En de aanwezigheid van testosteron kan de externe anatomie vermannelijken, en wellicht ook de hersenen.

EN MANNETJES?

Een enkel gen op het Y chromosoom, dat slechts voor een paar uren actief is op ongeveer 6 weken, duwt XY embryo's op de mannelijke weg. Het gen (SRY genaamd), stimuleert de vorming van een belangrijk testiculair celtype, de Sertoli cellen. Met hulp van een ander gen (SOX9) worden andere cellen in de ontwikkelende gonade testiculaire cellen. Leydig cellen in de gonade beginnen het mannelijk hormoon testosteron te produceren vanaf ongeveer 8 weken. Dit veroorzaakt de ontwikkeling van het mannelijk voortplantingsgebied van de 'Wolffian ducts'.

Ongeveer tezelfdertijd maken de Sertoli cellen een hormoon aan (AMH, antimüllerian hormoon) dat de Müllerian ducts elimineert, die anders het vrouwelijk reproductieve gebied zouden worden. Het embryo zet testosteron om in dihydrotestosteron, die de externe geslachtsorganen en wellicht ook het brein masculiniseert. Op 12 weken is de foetus herkenbaar mannelijk, en op 14 weken is de differentiatie compleet, hoewel de geslachtsorganen zullen blijven groeien tot aan de geboorte.

Opnieuw, de ontwikkeling volgt niet altijd deze regels. Een XY embryo kan vrouwelijk worden als het SRY signaal of testosteron ontbreekt of te laag is, of als de foetus niet kan reageren op testosteron. Sommigen beweren dat er op 500 baby's er 1 intersexed baby is, hoewel velen van hen dat nooit zullen weten.

VEEL VOORKOMENDE INTERSEKSE CONDITIES EN GENITALE ANOMALIEËN

Congenitale adrenale hyperplasia

Een teveel aan mannelijke androgene hormonen kunnen een vergrote clitoris en fusie van de schaamlippen bij baby's met XX chromosomen veroorzaken. CAH is de voornaamste oorzaak van onduidelijke geslachtsorganen (1 in 10.000 geboortes, men veronderstelt echter dat de meest milde vorm zo vaak voorkomt als 1 op 100).

Androgene Insensitivity syndrome

De foetus heeft testes en X en Y chromosomen, maar de cellen reageren niet op testosteron, dus de XY baby heeft een vrouwelijk geslacht (vagina). (ongeveer 1 op 20.000 geboortes). Bij gedeeltelijke AIS (1 op 13.000 geboortes) is er enige respons op testosteron en onduidelijke geslachtsorganen kunnen zich ontwikkelen.

Klinefelter syndroom

Baby's met XXY chromosomen (dus een extra X chromosoom) hebben mannelijke geslachtsorganen, maar ontwikkelen beperkte secundaire geslachtskenmerken in de pubertijd. Er kan borstontwikkeling zijn; (1 op 500 mannelijke geboortes).

Partiële of gemixte gonadale dysgenese

Het genotype is meestal XY, maar de interne en externe anatomie kan onduidelijk of gemengd zijn. Gonadale dysgenese is een ontwikkelingsconditie met diverse oorzaken

Hypospadias

De urethra of urinebuis opent onder de top van de penis of ergens aan de onderkant bij XY baby's, of in de vagina bij XX baby's. De oorzaak blijft onzeker maar kan genetisch, hormonaal of veroorzaakt zijn door medicatie tijdens de zwangerschap (1 op 770 tot 1 op 2000 geboortes).

2

GENDER EN SEKSE

DOELSTELLING

Inzien dat sekse en gender twee verschillende maar onderling verweven begrippen zijn. Inzien dat gender een grote diversiteit aan belevingsvormen kent doorheen de geschiedenis en cultuur.

MATERIAAL

WERKBLAD OM TE VERKNIPPEN

- Kaarten met foto's.

BIJLAGE

- Artikel: De grammatica van het geslacht.
- Achtergrondtekst bij de foto's van Marc De Clercq.

WERKWIJZE

- Leg uit dat sekse verwijst naar de biologische aspecten en gender naar de psychologische, culturele en sociale aspecten van mannelijkheid en vrouwelijkheid. Raadpleeg hiervoor het begrippenkader pagina 8 - 9.
- Verdeel de klas in kleine groepen en deel de kaarten met foto's uit.
- Geef de volgende richtvragen mee:
  - Zien deze mensen er man of vrouw uit? - Is de sekse van de mensen man of vrouw?
  - Is de genderidentiteit man of vrouw? - Is de genderrol man of vrouw?
  - Zijn deze mensen homo- of heteroseksueel? - Hoe reageert de omgeving?

NABESPREKING

- Welke vragen roepen deze portretten bij jullie op?
- Kennen jullie nog voorbeelden van gendervormen?
- Noteer de vragen op het bord.
- Aanvullend kan je de genderkwis doen (zie oefening 3), daar wordt heel wat van de terminologie verklaard.

VERWERKING DERDE GRAAD

- Laat het artikel "De grammatica van het geslacht" lezen met de volgende verwerkingsvragen:
  - Wat speelde mee in de evolutie van het één-sekse model naar het twee-sekse model?
  - Wat zag met vroeger als essentiële verschillen tussen mannen en vrouwen?
  - Wat heeft de kijk op "interseksuelen" beïnvloed?
  - Wat heeft de lengte van de penis te maken met mannelijkheid?
  - Wat denk je van het pleidooi voor het afschaffen van de seksregistratie?

BRONMATERIAAL

■ De portretten van Guido, Kendra, Samuel, Karen en Kenia komen uit de tentoonstelling "Planet gender". Planet Gender is een artistiek, documentair en informatief project over gender en identiteit, met genderdiversiteit als centraal thema en is te bekijken op www.planetgender.com. De foto's zijn van documentair fotograaf Marc De Clercq (www.picturetraveler.be/picturetraveler@yahoo.com) en de teksten van Estelle Slegers. Als bijlage hebben we de volledige teksten meegegeven.

■ De andere foto's en teksten komen uit het boek van Leslie Feinberg. Transgender warriors making history from Joan of Arc to Dennis Rodman, Beacon Press, Boston, 1996.

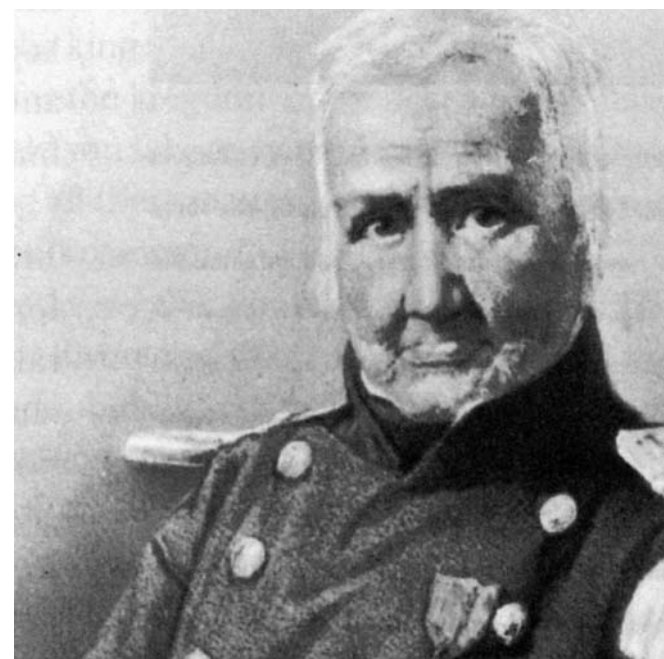
■ Joz Motmans, "Grammatica van het geslacht. Denken over sekse-identiteit vanuit genderperspectief". Uit: Jaarboek 2003, jaarboek seksualiteit-relaties-geboorteregeling, CGSO-trefpunt, 2002.

Joz Motmans (°1974) is licentiaat psychologie (UGent), heeft een aanvullende opleiding genoten in de Vrouwenstudies (UA) en werkt aan een doctoraat over de transgenderbeweging in België (Politieke en Sociale Wetenschappen, UA). Joz werkt als onderzoeker bij het Steunpunt Gelijkekansenbeleid (UAntwerpen-UHasselt) waar hij o.a. een grootschalig transgenderonderzoek uitvoert. Joz Motmans schreef de teksten voor www.genderindeblender.be.

Contactgegevens: tel. 03-275 59 61, joz.motmans@ua.ac.be

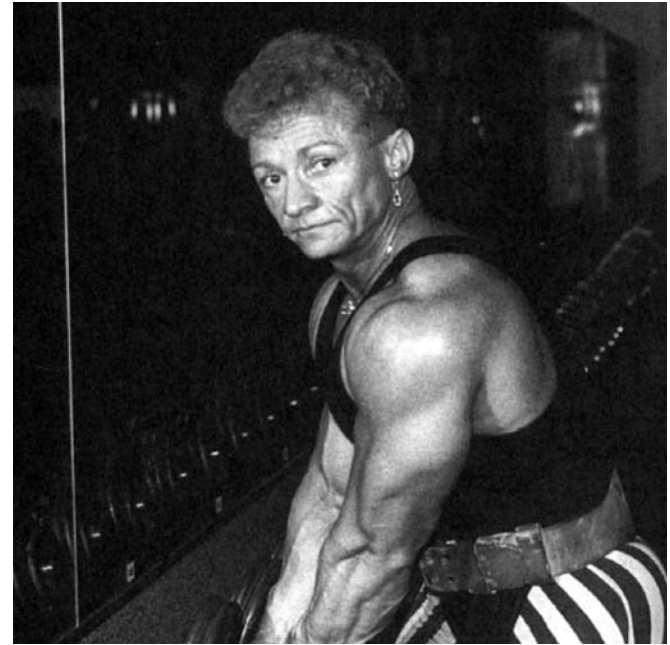
FRANKLIN THOMPSON (Sarah Emma Edmonds) vocht voor de Union Army in de Amerikaanse burgeroorlog (1861-1865). Ongeveer 400 mannelijke soldaten werden later ontmaskerd als vrouw. Velen van hen vochten voor het proslavernij kamp.

JEANNE D'ARC is al door iedereen als een symbool geclaimd. Zij wordt regelmatig afgebeeld in de kunst als een extreem vrouwelijke vrouw. Maar gezien de aanklacht van transgender die tot haar dood op de brandstapel leidde, zal Jeanne er wellicht meer zoals op dit portret hebben uitgezien

LIBERTÉ (ANGELIQUE BRULON) was een gedecoreerd officier in de infanterie van Napoleon. Zij diende als man in zeven campagnes tussen 1792 en 1799 die Europa bevrijdden van feodalisme. Liberté verhoogde het regiment van haar man nadat hij gedood was tijdens de oorlog. Liberté kwam met haar identiteit naar buiten tijdens de oorlog en werd een held voor de Franse vrouwen.

LUISA CAPETILLO was een cross-dressed socialiste van Puerto rico, vakbondsleider, auteur, en feminist, en leefde ca. 1914 in Havana, Cuba. Ze trouwde nooit, en had drie kinderen. Capitello werd gearresteerd in Cuba wegens de cross-dressing. In Cuba gaat een populair liedje over haar:

*Dona luisa capitello
Intentionally or not
Has created tremendous uproar
Because of her culottes*

DEBBIE: BODYBUILDER EN POWERLIFTER

Ik heb een probleem met naar het damestoilet te gaan. Ik vind het echt ontmoedigend. Dit komt door mensen die mensen zoals mij niet gewoon zijn. Mensen maken vooronderstellingen op basis van je uiterlijk nog voor ze de moeite doen je beter te leren kennen. Dat is jammer. Ik wil dat mensen begrijpen dat vrouwen een regenboog aan mogelijkheden hebben en toch vrouw blijven. Kijk naar leeuwen en tijgers, het zijn de vrouwtjes die jagen, doden en voedsel aanbrengen.

CRAIG HICKMAN

Dichter en performance artiest, auteur.

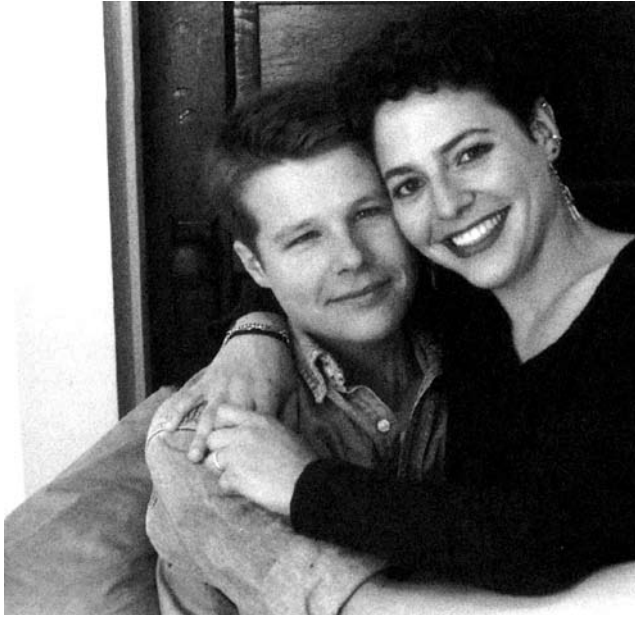
“Ik wordt vaak geconfronteerd met uitspraken als “wat is dat? ” waarop ik gewoonlijk antwoord “ niet mooi genoeg?” En ik zie monden openvallen, hersens kraken en wenkbrauwen fronsen, maar het zet mensen wel aan het denken. Als ik in de wereld stap draag ik dit alles met mij mee en mijn aanwezigheid is voor de meeste mensen een confrontatie.

MARTINE ROTHBLATT, HAAR ECHTGENOTE EN HUN KINDEREN.

Onze vier kinderen hebben het gevoel twee vrouwen als ouders te hebben, maar ze noemen me nog steeds “pa”, en we zien elkaar er niet minder graag om. Onze oudste dochter zegt dat er zoveel kinderen zijn die twee mama’s of twee papa’s hebben.

PAILINE PARK

Ik had de gewoonte om te experimenteren mijn moeders kleren. Het was pas in mijn tienertijd toen ik een boek ontdekte in de bibliotheek over travesties en transseksuelen, dat ik me realiseerde dat ik niet alleen was. Mijn travestie is een deel van mijn leven, hoewel dit lange tijd verborgen bleef voor de buitenwereld.

© Marc De Clercq

**LINDA, EEN VROUW-NAAR-MAN CROSS-DRESSER
MET YVONNE, EEN MAN-NAAR-VROUW TRANS-
GENDER.**

KRIS MET DEBBIE IN HAAR ARMEN.

Hier in het zuiden heb ik moeite me als een vrouw te laten erkennen, zelf wanneer ik moeite doe. Elke keer weer hoor ik: 'kan ik u helpen meneer?' Ik verbeter mensen niet meer. Genetisch ben ik vrouwelijk, maar ik heb brede schouders, brede handen, een zwaar gestel en een mannelijk gezicht. Dus heb ik beslist de mensen me te laten zien zoals ze dat zelf willen.

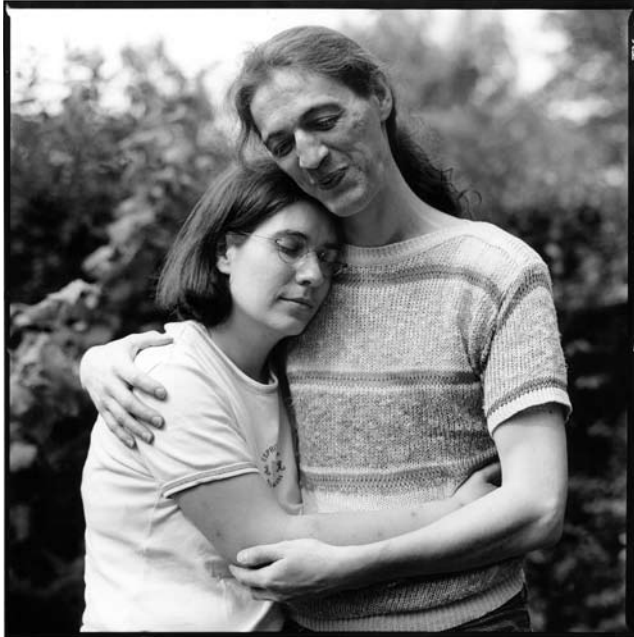
KENIA DE KLEREN MAKEN DE VROUW

Kenia kreeg haar exotische naam van haar vriendin die opgegroeide in Afrika. Ze omschrijft zichzelf niet als travestie omdat ze naar eigen zeggen geen verklede man is. Kenia: "Mocht er een pilletje bestaan om meteen vrouw te worden, dan weet ik niet of ik het zal innemen, omdat ik niet weet hoe het is om vrouw te zijn. Een geslachtsoperatie zou een stap te ver zijn." Kenia is transgender en doet haar verhaal om bij mensen iets los te weken. "Hoe ik me uit is dé manier om mezelf te kunnen zijn."

NANCY

Presenteert het logo.

"Het is tijd om genderstereotypen uit te roeien uit alle aspecten van ons leven. Een eind maken aan genderon-derdrukking betekent dat we onze kinderen aanmoedigen te experimenteren met alternatieve genderuitdrukkingen, de opdeling van meisjes en jongens stoppen, kinderen aanmoedigen hun eigen kleding, stijl en interesses te ontwikkelen".

© Marc De Clercq

© Marc De Clercq

© Marc De Clercq

© Marc De Clercq

SAMUEL *Belangrijk is dat mensen geen oordeel vellen*

Samuel is een verzorgde en goedgeluimde kerel, een positivo... Dat is niet altijd zo geweest. "Vroeger durfde ik op straat niet eens vragen hoe laat het is. Ik had mijn geest aangepast aan mijn lichaam en dat was fout. Alhoewel ik al mijn hele leven jongen wilde zijn, kwam de klik er pas na mijn veertigste. Ik zat in bikini op strand en voelde me lastig. Ik had op die manier een grondige hekel aan mijn lichaam. Als jongen heb je gewoon een ander lijf." Voor een relatie ging Samuel op zoek in de lesbische wereld. "Veertien jaar geleden leerde ik mijn vriendin kennen en ik vertelde haar alles. Vrouwen werden verliefd op mij, maar het schoentje wrong omdat ik niet kon voldoen aan het beeld dat zij hadden over mij. Zij zagen me als echte vrouw." De afgelopen jaren was het relationeel een moeilijke periode maar Samuel en partner hebben een evenwicht gevonden. "Ik geniet van het voorrecht een symbiose te zijn van vrouw-man, waardoor ik beiden goed begrijp. Ik kom van Venus én ik kom van Mars."

KAREN *De perfecte man was een vrouw*

Karen en haar partner Muriel zijn tien jaar man en vrouw. Ze ploffen als soul mates in de zetel van hun woonkamer. Op de achtergrond ligt massa's speelgoed van hun twee kinderen. Er staat geen televisie. Karen: "Wij doen alles waar anderen geen tijd voor hebben." Ze volgt na haar werk lessen en studeert voor het veiligstellen van de job die ze heeft in een ziekenhuis. Muriel verontschuldigt zich al in het begin van het gesprek: "Ik moet me nog erg concentreren om zij, haar en Karen te zeggen... Karen heeft het voor het eerst verteld drie jaar geleden." Ze vult aan: "Een jaar geleden nam ik voor mezelf de beslissing." Makkelijk voor Muriel was dat niet die vroeger haar vrouw zijn aan haar man definieerde. "Nu is die hij er niet meer, dus vraag ik me af wie ik ben: een lesbische vrouw, een vermomde man, een vrouw... We voelen elkaar zeer goed aan." Als ze een boek zou schrijven heeft ze alvast een titel: 'De perfecte man was een vrouw'.

GUIDO *Ik ben een man met een vrouwelijke ziel*

Guido een bekende travestiet. Thuis – in Vlaanderen - steekt zijn alter ego Gina haast dagelijks de kop op. Het beeld van de zanger Guido Belcanto is op tien jaar tijd erg veranderd. "De bakkebaarden, cowboystijl, jaren '50-kapsel was pure camouflage om de vrouw in mij weg te moffelen voor de buitenwereld. De dag dat ik mijn bakkebaarden afschoor dat was een heel symbolische stap." Guido voelt zich in een groep vrouwen veel meer op zijn gemak. "Mijn ziel is vrouwelijk en ik zit in een omhulsel dat man is. Dat maakt dat ik vrouwengezelschap kies boven mannengezelschap. Bij mannen moet je oppassen wat je zegt, want ze vinden je al snel een softie of een mietje, maar dat ben ik niet. Ik ben heel gevoelig en vrouwelijk, maar niet verwijfd. Ik wil vrouw zijn met andere vrouwen. Ik wil geen mannenrol spelen, ook niet in bed... Dat gaat me niet meer af. Het mannetje in bed is dood. Ik ben een lesbische man."

KENDRA-LEE *Mijn kinderen zijn het enige goede uit mijn vroegere man-zijn*

Kendra-Lee woont in een dorp met nauwelijks een paar duizend zielen. "Ik had meer oppositie verwacht van de mensen. Maar in de kerkgemeenschap kwamen ze voor me op. Mijn oudste dochter wilde bij het zangkoor, dus moest ik daar ook met mijn billettjes bloot. De pastoor, die me al van mijn 15e kende, zei dat ik hem bekend voorkwam. Voor hem was het geen probleem. 'Jij bent ook een kind van God', zei hij." Kendra-Lee wil met haar partner Wilma en de twee dochters op de foto om aan te tonen dat transseksuele mensen ook best gelukkig leven. Wilma: "Onlangs stonden we samen in de keuken en plots zei ik dat ik haar oude ik wel miste. Toch krijg ik er zoveel moois voor terug. Het is belangrijk dat je dat tegen mekaar kan zeggen. Dat is nu net de kracht van onze relatie."

Kenia

De kleren maken de vrouw

Kenia zit er thuis nogal wulps bij in een zwart kort leren rokje en met zwarte plateauschoenen. Haar exotische naam kreeg ze van haar vriendin die opgegroeide in Afrika. Ze omschrijft zichzelf niet als travestie omdat ze geen verklede man is. Het woord transseksueel past ook niet bij haar omdat een geslachtsoperatie een stap te ver zou zijn. Kenia is transgender. Ze doet haar verhaal om bij mensen iets los te weken. Dit is voor Kenia dé manier om haarzelf te kunnen zijn.

Laat me in rok rondlopen als ik me daar goed bij voel, want dat betekent voor mij mezelf zijn. Ik doe daar niemand kwaad mee. Op dit ogenblik speelt kledij de hoofdrol, niet het geslacht. Zo als ik nu hier zit, voel ik me meer relax. Maatschappelijk is het nog erg verborgen. Ik wil niet dat mijn ouders, broer of (stiller...) kinderen het te weten komen. Die deur houd ik gesloten. Mijn kinderen zijn 13 en 15 jaar, een moeilijke leeftijd. Als ik ze het nu vertel dan zullen ze wellicht zeggen: "Mijn papa is er eentje van die soort...", omdat ze negatief staan ten opzichte van homoseksualiteit, terwijl het er helemaal niets mee te maken heeft. De rest van de wereld kan me

niet schelen al zal ik niet de eerste zijn om het te gaan zeggen tegen mensen die me kennen. De vragen "Wat zullen ze denken?" en "Zullen ze me nog aanvaardden?" spelen toch wel.

Ik herinner me vaag dat ik als kind af en toe als meisje werd aangesproken. Ik begon stiekem te neuzen in de kleren van mijn moeder. Tussen mijn 8 en 12 had ik meer vriendinnen dan vrienden. Ik stond op straat te hinkelen met de meisjes. Mijn ouders zeiden dat ik met de jongens moest gaan spelen. Mijn moeder heeft me ooit bijna betrappt. Ze kwam vroeger thuis dan verwacht maar ik had de deur op slot gedaan. Ik stond daar met haar kleren aan. Ik was 14 en vond een zak met oude kleren, ook voor vrouwen. Die trok ik aan en ging dan op mijn eentje in het bos spelen. Ik stopte de zak onder de grond en ging hem de volgende dag weer opgraven. Zoiets kan je niet kan delen met je vriendjes.

Op een avond was ik met mijn ouders naar Panorama aan het kijken. Het ging over homoseksualiteit. Ik schrok en dacht dat het dat was, omdat ik het vermoeden had vertiefd te kunnen worden op een jongen. Ik voelde me goed met een kleedje aan, dus dacht ik dat ik een homo was. Later werd ik verteld op een meisje. Ik ging alleen worden, trouwde en kreeg kinderen. Jaren werd het stil en plots kwam die drang weer op.

Ik heb al een paar keer al mijn spullen weg willen doen, maar dat ging niet. Vroeger dacht ik vaak: "Doe nu eens normaal, want je bent een man, hebt een vrouw, kinderen en een mooie job...". Maar ik begon het steeds meer in het geheim te doen en bouwde mijn geheime valies uit. 's Nachts ging ik de straat op om mezelf te kunnen zijn. Later vertelde ik het mijn vrouw. Ze zei dat ze het aanvaardde, maar meende het niet. Mocht ze het te veel vinden, dan moest ze het zeggen. Als ze schaamtgevoel zou voelen tegenover haar kennisgeving, dan zou ik het beperken. Stoppen zou betekenen: mezelf ontkennen.

Later zijn we om andere redenen gescheiden.

Ik wilde geen tweede keer een relatie waarin ik niet mezelf kon zijn en stiekem de straat op zou moeten. Tegen mijn huidige vriendin zei ik dat ik ben zoals vele andere mannen, maar dat ik af en toe de behoefte had me als vrouw te kleden. Ze vroeg om te tonen wie ik ben als vrouw en ik ben toen mezelf meer gaan omkleden. Voor de eerste keer naar beneden komen was spannend omdat ik niet wist hoe ze zou reageren. Ze zei dat het raar was om me zo te zien. Dat is nu twee jaar geleden. Ze accepteert het. Ik hoef nu 's nachts niet meer de straat op. Het leven is geven en nemen. Nu haal ik mijn spullen gewoon uit de kast. Om overdag naar buiten te komen heb ik nog geen evenwicht gevonden omdat ik het gevoel heb dat iedereen me nastaat, maar dat is ook wel iets dat je je voor een stuk inbeeldt.

Mocht er een pilletje bestaan om meteen vrouw te worden, dan weet ik niet of ik het zal innemen, omdat ik niet weet om het is om vrouw te zijn. Ik denk nu van niet omdat ik ook geen behoefte heb om vrouw te zijn. Ik heb niet de drang om als vrouw te gaan leven, dus ben ik geen transseksueel. Maar ik wil af en toe vrouwelijk zijn. Ik omschrijf mezelf als transgender, omdat ik geen definitieve omkeer van geslacht wil. Mijn uiterlijk, het beeld dus, is belangrijk. Als mensen me zien, wil ik dat ze me benoemen als vrouw en niet als verklede man. Ik zit na te denken hoe een vrouw daarover zal nadenken. Innerlijk ben ik eerder neutraal. Uiteraard betekent vrouw zijn a-priori niet dat je graag gaat shoppen en dat je je niet interesseert in voetbal. Ik ken vrouwen die niet graag winkelen en houden van voetballen. Het is jammer dat de wereld zo stereotiep denkt.

Als ik nu ga shoppen moet ik me dwingen om naar mannenkleding te kijken. Als mijn vriendin zegt dat ik een nieuwe broek nodig heb, zeg ik meteen dat het niet zo is. Maar rokjes kopen

vind ik wel leuk. Ook dat is een mysterie... Ik ben gestopt me af te vragen "Waarom...?" Ik ga als Kenia niet plots beginnen strijken, dweilen en stofzuigen. En moet het gras ongemeaaid blijven omdat er geen man in huis is? Ik help anders ook in het huishouden.

Als ik naar een trans-feestje ga, waar 100-200 mensen zijn zoals ik en je krijgt van andere mensen bevestiging, dan komt het wel goed. Het feit dat je merkt dat je niet alleen bent, doet goed. Het zou leuk zijn, mochten we gewoon een café kunnen binnenstappen. Maar daar zijn we nog lang niet, denk ik. Ga naar een gewoon café, waar twee macho's met hun vriendin zitten en ze hebben meteen hun slachtoffer gevonden om hun stoer zijn te bewijzen.

Bij veel transgender mensen gaat de man-vrouw-slinger nog steeds van het ene uiterste naar het andere, zeker als je niet als vrouw kan gaan werken omdat je een man bent. Overdag speel ik de rol van man. 's Avonds tracht ik extra vrouwelijk te zijn. Toch verscheen ik al anders op het werk: mijn nagels waren langer en mijn haar liet ik rustig aan groeien... tot er opmerkingen kwamen en ik tegen mezelf "STOP" moest zeggen. Mijn haar en nagels werden weer korter. Het laatste wat ik wil is mijn job verliezen, want het is een goede job. Ik werk er al zes jaar. Maar zal ik met langere haar plots mijn werk niet goed meer doen? Er is wel een antidiscriminatiewet, maar als je die oprakelt, dan zoeken ze wel een andere reden om je niet te houden. Het is jammer dat mensen zo denken. Als je een goedaardige man bent en je wil een rok aantrekken en je wat opmaken, heb je dan plotseling een ander karakter en instelling?

April 2004

Planet Gender, over gender en identiteit
© Tekst: Estelle Slegers - Foto: Marc De Clercq
www.PlanetGender.com - info@planetgender.com

Kendra-Lee

Mijn kinderen zijn het enige goede uit mijn vroegere man-zijn

kan God dan als man worden voorgesteld?

Ik heb mijn partner echt tot wanhoop en huilen gebracht door er op een gegeven moment snel mee naar buiten te treden. In mijn enthousiasme om eindelijk mezelf te kunnen zijn, ging ik helemaal voorbij aan haar gevoelens.

Wilma: Ik wist in het begin niet waar de mensen het over hadden. Hun vragen kwamen van alle kanten: "Hoe moet het nou met jou? En de kinderen? Gaan jullie uit mekaar?" Daar was ik niet mee bezig. Dat was best een moeilijke tijd en daarom vroeg ik haar het iets rustiger aan te doen, ook vanwege de kinderen.

Kendra-Lee: Ze had volkomen gelijk. Ook mijn dochters waren er trots op. Ze informeerden alle buren. "Mijn papa wordt een mama!", gingen ze overal zeggen. Dat was best wel slikken. Ik ben volop op de rem gaan staan.

Wilma kende ik van op het werk. Ze kwam altijd koffie bij me drinken. We voelden wel wat voor mekaar en zijn samen hier in het dorp komen wonen. Ik had al een relatie achter de rug. Meteen heb ik Wilma verteld over mijn vrouwelijke gevoelens, maar ik zei niets over mijn transseksualiteit. Dat kwam pas na het overlijden van mijn vader. Als enig kind probeerde ik ten opzichte van hem steeds het beeld van zoon op te houden. Hij wilde dat ik naar de Koninklijke Militaire School zou gaan voor een opleiding als onderofficier, wat ik ook deed. "Daar zouden ze een man van me maken", zei hij steeds, want hij had wel eens vrouwenkleding en panty's in mijn kamer gevonden. Mijn vader was conservatief en zei dat in zijn familie zoiets niet voorkwam. In 2002 is hij overleden.

Eigenlijk wist ik al lang dat ik transseksueel ben. Ik was ongeveer twintig toen ik het boek *Ik Mo-niek, een vrouw* op één avond uitlas en daarna de hele tijd zat te huilen, want dat waren mijn gevoelens, dat was ik. Maar ik kon er niets mee.

zin om het te idealiseren.

Kendra-Lee: Een bedrijfsarts maakte ooit de opmerking dat ik met niet-ingedaalde testikels zat. Veel later achterhaalde een andere arts via een scan dat er een onvolgroeide eierstok in mijn buik zat. Dat verklaarde meteen de pijn in mijn bekken, ter hoogte van mijn onderbuik. De arts zei dat ik me geen zorgen moest maken. Ik ben dus ook een stukje interseksueel, maar niet steriel omdat ik de biologische vader van mijn twee kinderen. Het enige wat het lange wachten heeft opgeleverd zijn die twee meiden van me.

Wilma: Ze kan het wel vertellen, maar ik kan het niet voelen. Praten is daarom inderdaad belangrijk. Ik probeer me in te leven in haar situatie, maar ik kan me niet voorstellen dat ik een man zou willen worden. Ik zal nooit lesbisch worden, want ik ben het van nature niet. Straks als ze geopeerd is, zullen we kijken hoe het allemaal verdergaat. Ik kan me best voorstellen dat we in de toekomst als vriendinnen samen gaan wonen. We kunnen in ieder geval getrouwd blijven. We hebben trouwens beloofd bij mekaar te blijven. Als gezinnetje begrijpen we het, daar ben ik van overtuigd. Maar er zijn een heleboel relaties in dezelfde situatie die wel stuk lopen.

Kendra-Lee: Soms praten we daar nog steeds de hele nacht over en dan gaat om half zeven die rotwekker weer. (lacht...) Ik ben behoorlijk overtuigd dat mijn seksuele voorkeur uitgaat naar vrouwen. Af en toe krijg ik mannelijke aandacht en dan hou ik even in het midden. Als ze vermoeden dat je transseksueel bent, is het voor sommige mannen slechts een uitdaging en niet gemeend.

November 2004

Planet Gender, over gender en identiteit
© Tekst: Estelle Slegers - Foto: Marc De Clercq
www.PlanetGender.com - info@planetgender.com

Karen

De perfecte man was een vrouw

Karen - met staartje - en haar partner Muriel - met korter haar - ploffen in de zetel van hun woonkamer. Op de achtergrond massa's speelgoed van hun twee spruiten. Er staat geen televisie. Karen zegt: "Wij doen alles waar anderen geen tijd voor hebben." Bijvoorbeeld na haar werk lessen volgen en studeren voor de job die ze heeft in een ziekenhuis. Muriel verontschuldigt zich even op voorhand: "Ik moet me nog erg concentreren om zij, haar en Karen te zegen..." Maar het lukt best. Ze zijn tien jaar man en vrouw en voelen zich soul mates. Een verrassend gesprek volgt...

Karen: Een sinusoperatie in het ziekenhuis waar ik werk was de aanleiding om het aan te kaarten. Ik zat ermee dat collega's die in het operatiekwartier werken iets zouden merken van borstontwikkeling en het zouden rondvertellen. Wellicht reageerde ik wat overbezorgd. Samen met de arbeidsgeneeskundige dienst heb ik het bij de directie aangebracht als een medisch probleem met implicaties op de werkvloer. Ik zeg steeds: "Ik lijd aan genderysforie". De bedoeling is dat de mensen dan vragen: "Hoe bedoel je?". De term transsexuualiteit gebruik ik nooit, want dan komt bij iedereen het typische beeld van de media in hun hoofd. Volgens leg ik uit dat ik een ander gevoel heb bij mezelf dan mijn lichamenlijk gegeven, iets wat al voldoende en lang genoeg pijn heeft gedaan zodat

ik besloten heb om er iets aan te doen.

Muriel: Karen werd voor haar job in het ziekenhuis geselecteerd ondanks het feit dat er kandidaten waren die wel het vereiste diploma hebben. Ze volgt daarvoor nu een opleiding. We vroegen ons af of het niet beter was te wachten tot deze voltooid was. Maar uiteindelijk kwamen we tot de slotsom dat het niets uitmaakt.

Karen: De directie informeerde naar mijn plannen, vroeg wat ik van hen verwachtte en besloot: "Dit is iets uit je privé-leven, waar we begrip en respect voor moeten hebben. Het verandert niets aan jouw persoon en aan je vakbekwaamheid." Ik heb geen rechtstreeks contact met patiënten, wat het misschien makkelijker maakt. Daarna ben ik met de artsen en verpleegkundige collega's gaan praten. De artsen informeerden of ik bepaalde dingen verwachtte. Ik vroeg enkel een aparte kleedkamer om meer op mijn gemak mijn werkkledij aan te kunnen trekken, een praktische verzuchting. Er was een persoon van de verpleging die aangaf: "Het woord genderysforie... dat ken ik". Alle reacties waren positief: "Knap dat je dat durft te vertellen", "Niet evident om het te zeggen", "Je zal toch niet plots iemand anders worden?" ... Mijn rechtstreekse collega nam het zeer tof op.

Muriel: Ik ben ervan overtuigd dat de directie en haar collega's het bijzonder gewaardeerd hebben dat zij in vertrouwen genomen zijn. Kom met zoiets maar eens naar buiten.

Karen: Bij sommige personen ligt de reactie zo wies zo al vast. Bij anderen zal de manier waarop je het vertelt ervoor zorgen dat ze met het verhaal meegaan of op de rem te gaan staan.

Muriel: Karen heeft het voor het eerst verteld drie jaar geleden. Ik weet het nog precies, op 16 augustus, om tien uur 's avonds.

Karen: Ik herinner me niet meer de letterlijke woorden, wel de teneur van het gesprek. Ik zei dat ik met problemen zat rond mijn identiteit en voegde er meteen aan toe dat het iets is wat een invloed zou kunnen hebben op onze relatie.

Muriel: Je had het over genderysforie... Mijn reactie was: "Doe wat je wil, maar ga hier niet weg. Laat mij hier niet alleen achter. We komen hier samen wel door." Later, op onze huwelijksverjaardag, had ik even de neiging om foto's te willen verscheuren. Ik wilde niet uit mekaar en wilde graag behouden wat we daarvoor hadden. Ik heb veel zitten wenen...

Karen: Meteen volgde de onzekerheid. Ik zei iets waar ik zelf geen antwoorden voor had. Voor mij was en is mijn gezin heel belangrijk. Een jaar geleden heb ik voor mezelf de beslissing genomen. De psychiater had gezegd: "Op een bepaald moment zal je toch de knoop moeten doorhakken." Ik had de psychotherapeute van de Genderstichting om erover te praten, maar Muriel niemand, wat erg moeilijk was voor haar.

Muriel: Karen had namelijk aan mij gevraagd om er met niemand over te spreken, ook niet met mijn familie. Het heeft drie maanden geduurd voor we het aan een aantal mensen verteld hebben en ik vond dat zwingen moeilijk. Ik dacht dat ik het wel begreep, want als kind voelde ik me eerder een jongen dan een meisje. Maar ik ben nooit op de idee gekomen om een operatie te laten uitvoeren. Ik voelde me in ieder geval pas vrouw op het ogenblik dat wij samen waren. In feite verwachtte ik, ik heb zelfs willen eisen, dat Karen het op dezelfde manier zou plaatsnemen dan ik voor mezelf heb gedaan, namelijk: "Ik heb mijn man zijn opgegeven voor hem. Ik was blij om voor hem een vrouw te zijn. Nu moet hij uit liefde voor mij het deel van man zijn op hem nemen."

Muriel: Ik leefde met de idee: "Wat kan er ons nog gebeuren. Binnen 25-30 jaar zijn we oma en opa, zien we onze kleinkinderen hier rondlopen." Plots besef je dat er dingen kunnen gebeuren waar je geen rekening mee houdt. We besloten om ermee door te gaan zolang we ons bij elkaar goed voelen, ook omwille van de kinderen.

Karen: We hebben een dochter (7) en een zoon (6). Zij is erg voor haar leeftijd, hij is eerder wat jong. Onze zoon hebben we het nog niet verteld omdat hij nog geen realistisch idee van de dingen heeft. Ik wil vermijden dat hij in een winkel gaat zeggen:

"Mijn papa wil een mama worden..." Onze dochter weet het wel.

Muriel: Zij kwam meteen bij haar knuffelen, maakte tekening en schreef erop: "Voor karen". Ze vindt het leuk om een geheim te mogen delen, en want ze weet dat ze het niet aan haar neefjes en nichtjes mag vertellen... Ze heeft ook tegen me gezegd dat ze gemerkt had dat Karen zachter geworden was.

Karen: Ik herinner me vanuit de puberteit dat ik heel sterk met de idee in mijn hoofd zat van de fascinatie om vrouw te zijn. Ik was ermee bezig, maar tegelijkertijd stootte het mij af door de beelden op televisie van mensen in de marginaliteit en zeer extreme vormen van uiting. De kentering is gekomen toen ik gewone verhalen van vrouwen vond waarin ik mezelf kon terugvinden.

Muriel: Wat mij vroeger al opviel was dat ze iedere documentaire gezien had en boeken las over het verschil tussen man en vrouw. Maar ik had niet de idee dat Karen ook zo was. Hoewel hij zeker geen macho was, vond ik hem toch mammelijk. Tegelijkertijd hield ik veel van de vrouw in hem. Vroeger definieerde ik mijn vrouw zijn aan hem. Nu is die hij er niet meer, dus vraag ik me af wie ik ben: "Als hij vrouw wordt, wie ben ik dan? Een lesbische vrouw, een vermomde man, een vrouw?" We zijn mekaar's beste vriendin... We voelen elkaar zeer goed aan. Ik heb altijd gezegd als ik een boek zou schrijven dat de titel zou zijn: "De perfecte man was een vrouw".

Karen: Wat het voor mij betekent vrouw te zijn? Daar kan ik niet zomaar een antwoord op geven. Het is een gevoel, een besef. Je zou het kunnen ontleden als associatie met hetzelfde soort gedrag, dezelfde manier van denken en dezelfde manier om mensen en dingen te benaderen, zodat je een duidelijkere affiniteit hebt met dat gender.

Juli 2004

Planet Gender, over gender en identiteit
© Tekst: Estelle Slegers - Foto: Marc De Clercq
www.PlanetGender.com - info@planetgender.com

Samuel

Belangrijk is dat mensen geen oordeel vellen

Samuel, Sam voor de vrienden, is een verzorgde en goedgeleide kerel, een positivo... die honderduit praat. Dat is niet altijd zo geweest. "Vroeger durfde ik aan iemand op straat niet eens vragen hoe laat het is", zegt hij met een brede glimlach. Hij wilde niet zijn wie hij was en dacht abnormaal te zijn. "Ik had mijn geest aangepast aan mijn lichaam en dat was fout." Dus moest het anders. Alhoewel Sam al zijn hele leven jongen wilde zijn, kwam de klik er pas na zijn veertigste, tijdens een zomerbezoek aan het strand.

De emmer was al heel lang vol, maar dat was de druppel. Ik zat in bikini op strand en voelde me lastig. Ik had op die manier een grondige hekel aan mijn lichaam. Als jongen heb je gewoon een ander lijf. Ik hoef er niet meteen uit te zien als Richard Gere, maar gewoon een mens met mannelijke vorm. Ik wil in zwembroek aan het strand gaan zitten.

Ik was mij erg vroeg bewust dat er iets mis was. Als kleuter stopte mama ons samen in bad. Toen dacht ik altijd: "Ik wil zijn zoals mijn broer, maar ik zie eruit als mijn zusjes." Elk jaar vroeg ik op 5 december aan de Sint een pietje in plaats van speelgoed. Als mama ons de volgende och-

tend riep, keek ik eerst onder de lakens en zag telkens dat de Sint niet aan mijn wens gedacht had. Dus maakte ik er maar een beetje met restjes breiwool. (lacht uitbundig...) Op school voelde ik me tussen de meisjes alleen en ongemakkelijk. In een maillot voelde ik me rot. Ik wilde voetballen! Borsten krijgen was een regelrechte ramp. Iedereen had een vriendje, behalve ik. Des te ouder ik werd, des te groter werd het drama.

Voor een relatie ging ik op zoek in de lesbische wereld. Vrouwen werden verliefd op mij, maar weer wrong het schoentje, omdat ik niet kon voldoen aan het beeld dat zij hadden over mij. Zij zagen me als echte vrouw. Veertien jaar geleden leerde ik mijn vriendin kennen en ik vertelde haar alles. Ze stelde voor samen naar een oplossing zoeken, maar ik wilde dat mijn ouders niet aandoen. Ik probeerde ermee te leven. Ik dacht dat het wel weg zou gaan.

Vroeger was ik erg verlegen. Op straat durfde ik aan niemand vragen hoe laat het is. Ik wilde opgaan in de massa in de hoop dat mensen vooral niet naar mij zouden kijken. Toen ik anderhalf jaar geleden de kaap van 40 passeerde, besefte ik dat ik iemands anders leven aan het leiden was en nam het besluit om naar het genderteam in Antwerpen te stappen. Plots besefte mijn vriendin dat het menens was. Na al die jaren is ze daarvan erg geschrokken. Het was erg confronterend voor haar. Ze vroeg zich af wie zij was...

Tijdens de eerste gesprekken voelde ik me onzeker, ondanks ik het allemaal kon plaatsen. Vooral twijfel speelde: "Zou ik de stap wel durven zetten? Zou ik het aankunnen? Wat met mijn werk? Ga ik het ooit durven zeggen aan de familie?"... De gesprekken vorderden. Het gegeven begon als het ware in een puntje en het geheel ging steeds verder open.

Toen de gesprekken afgerond waren kon een bezoek aan de endocrinoloog niet snel genoeg gepland worden. Het nemen van testosteron was een punt om niet meer terug te keren. Ik had ge-

noeg van de rol als vrouw. Mijn ware aard kwam als het ware boven. Vroeger was ik verlegen en teruggetrokken, een braaf en meegaand stoffend manneke. Het maakte mijn relatie moeilijk, maar het liep niet fout. Er is duidelijkheid: het fundament blijft, de persoon blijft, maar het lichaam verandert. Ik doe niets meer dat ik niet wil en kom op voor mezelf. Ik ben steeds zekerder van mezelf en handel recht toe recht aan. Dat is nieuw voor mijn partner, wat haar dan weer minder zeker maakt. In de veertien jaar dat we samen zijn, waren we onszelf wat verloren. We zaten vast. Ze wil nu ook haarzelf terugvinden en woont weer alleen op een eigen plekje. Wellicht zal ze toch wel de baas blijven. Je mag het draaien of keren, vrouwen zijn altijd de baas. Vrouwen zijn het sterke geslacht en zijn overal baas. Dat zeg ik niet om te lachen. Ik meen dat. Alle mannen klagen daarover. (lacht...)

Mijn partner, ouders en familie zijn heel belangrijk voor mij. Na mijn vriendin vertelde ik het aan mijn acht jaar oudere zus. Zij vond het fantastisch om er een broer bij te hebben. Dan was mijn anderhalf jaar jongere zus aan de beurt. Ze zei: "Denk je nu echt dat een piemel het verschil zal maken?" Door vooral over mijn gevoelens te praten, werd het makkelijker voor mij. Mijn zussen respecteren beide mijn keuze en zeggen broer en Sam.

Bij mijn broer, die twee jaar jonger is, had ik er niet zo'n goed oog in. "Ik worstel met een genderprobleem", zei ik tegen hem en voegde eraan toe dat hij zich wellicht niet kon voorstellen hoeveel angst ik al had doorkaan als jongen in een vrouwenlichaam. Hij stelde voor om naar de mannenjaren te doen, zoals de Kilimanjaro te gaan beklimmen. Het zou me met mijn staart tussen de benen laten afdruppen. Ik zei hem dat hij eerder zichzelf dan mij zou moeten overtuigen (lacht...), want mijn besluit stond vast!

Mijn broer, die me nu door dik en dun steunt, zat in met de reactie van onze ouders, voorname-lijk van onze moeder. Het gegeven was bekend

in de familie omdat de partner van een nichtje eerder al een transitie had doorgemaakt. Toch bracht ik het voorzichtig aan, want ze zijn achteraan de 70. Het was moeilijk om het uit mijn keel te persen. Ik vroeg hen of ze vroeger iets aan me hadden gemerkt. Ze vonden van niet. Dat ik altijd met het speelgoed van mijn broer speelde en nooit een rokje aanwilde, vonden ze geen probleem. Ik zei dat meisje zijn voor mij altijd heel moeilijk is geweest en dat ik er veel verdriet voor gehad heb dat ik als meisje ter wereld ben gekomen. Mijn moeder zegt nooit veel, ook nu was ze muistil. Achteraf zei ze dat ze niet erg geschrokken was. Mijn vader relativereert alles en vroeg zich af of het allemaal wel zo'n vaart zou lopen. Hij zei: "Je moet zien dat je goed voelt manneke, dat is het belangrijkste." Ik was verrast en zag het als een erkenning. Als mijn vader me nu belt, dan gebruikt hij niet vaak mijn meisjesnaam meer, maar zegt sneller manneke of soldaat.

Het belangrijkste vond ik dat ze niet oordeelden. Ik tracht dat zelf trouwens zelf ook niet te doen. Ik wil mensen niet kwetsen met woorden. Indien ik als jongen was geboren, zou ik wellicht veel andere dingen hebben gedaan en ambities. Als man was ik misschien ongelukkig getrouwd geweest, met een hoop kinderen en een zware alimentatie. Nu heb ik geen kinderen. Dat ik nooit papa zal kunnen worden, maakt me soms intriest.

Nu haal ik een krachttoer uit. Mensen zeggen me dat het moedig is om er zo mee naar buiten te komen. Ik ben dat verplicht aan mezelf. Jarenlang heb ik mijn geest aangepast aan mijn lichaam. In de toekomst zal mijn lichaam overkomen komen met mijn geest: een gezonde geest in een gezond lichaam, dat is belangrijk. Evenwicht daartussen is belangrijk.

Oktober 2004
Planet Gender, over gender en identiteit
© Tekst: Estelle Slegers - Foto: Marc De Clercq
www.PlanetGender.com - info@planetgender.com

Guido

Ik ben een man met een vrouwelijke ziel

len. Op het moment dat ik er zat en in beeld kwam, floepte het eruit. Hoe ik het ging zeggen, dat had ik niet voorbeeld. Chantal Pattyn boezemde me als interviewer heel veel vertrouwen in. Ik zag aan haar dat ze voelde dat ze een geweldige primeur had gescoord. Tegen een vent had ik het wellicht niet zo maar gezegd.

Toen ik me outte, heb ik even het gevoel gehad dat ik de beroemdste travestiet was in Vlaanderen en de spreekbuis moest worden voor al mijn lotgenoten, maar die roeping heb ik niet. In mijn theatershow *Van den duivel bezeten* (2001) kwam ik na de pauze erg vrouwelijk weer op het podium. Toch heb ik de lijn niet doorgetrokken en echt als vrouw op het podium gaan staan. Ik wilde mijn eigen ruiten niet ingooien en alles wat ik gedurende 20 jaar moeizaam heb opgebouwd met één klap vernietigen. Hoezeer mijn fans van me houden, denk ik niet dat ze zo'n stap zouden vatten. Ze bewonderen mij als zanger, als man met vrouwelijke trekken die daar voor uitkomt. Maar ze zien me nog altijd als Guido en niet als Gina. Je kan dat angst noemen, maar zover reikt mijn martelaarschap niet.

Mijn ziel is vrouwelijk en ik zit in een omhulsel dat man is. Dat maakt dat ik vrouwengeselschap kies boven mannengeselschap. Ik voel me in een groep vrouwen veel meer op mijn gemak omdat ik er zonder problemen mijn gevoelens kan uiten. Bij mannen moet je oppassen wat je zegt, want ze vinden je al snel een softie of een miezje, maar dat ben ik niet. Ik ben heel gevoelig en vrouwelijk, maar niet verwijfd. Mannen dragen nog altijd - zeker in groep - een masker van stoerheid en heb een hekel aan alle maskers. Ik heb geen zin om te wedijveren met mannen. De grootste vreugde en bevrediging die ik kan beleven, is vrouw zijn met andere vrouwen. Ik wil geen mannenrol spelen, ook niet in bed... Dat gaat me niet meer af. Het mannetje in bed is dood. Ik omschrijf mezelf dan ook als een lesbische man.

Ik prijs me gelukkig dat ik een podiumverschijning en geen bankdirecteur of tramchauffeur ben, omdat ik als artiest veel meer de mogelijkheid heb om mijn transvestime ongestraft te uiten. Van kunstenaars

Guido is wat je zou kunnen noemen een bekende Vlaming. In de bossen waar hij woont, ver weg van de drukte van de stad die hij enkele jaren vaarwel heeft gezegd, leeft hij zijn leven en vertelt hij over zijn travestiet-zijn. Guido's alterego Gina steekt als de avond valt de kop op, haast dagelijks. Met de heerlijke geur en de gezellige warmte van de houtkachel op de achtergrond praat hij gedreven over gevoelens, angsten en vreugde. Guido als een bekende travestiet.

Het beeld van Guido Belcanto is op tien jaar tijd erg veranderd. Nu toon ik me zoals ik echt ben. Het imago dat ik had voor mijn outing: bakkebaarden, cowboystijl, jaren '50-kapsel, dat was pure camouflage om de vrouw in mij weg te moffelen voor de buitenwereld. Het is niet zo dat ik van de ene dag op de andere fysiek veranderd ben. Daar is een tijdje overheen gegaan. De dag dat ik mijn bakkebaarden afschoor dat was een heel symbolische stap.

Ik was bezig te veranderen, toen ik op teevée kwam om mij te outen. De bakkebaarden waren er al af. Ik droeg een vrouwenhemd en een soort legging, het vel waarin ik paste. Ik heb het uiteindelijk gezegd op zondagmiddag in De Zevende Dag. Tot vlak voor de televisieuitzending, was ik nog aan het twijfe-

denken mensen toch dat ze al half zot zijn. Ik zou al de mannen die travestiet zijn maar het niet naar buiten kunnen brengen omwille van hun maatschappelijke status niet te eten willen geven. Ik denk dat veel mannen ermee worstelen. Het is een tragedie als je het aan niemand kunnen tonen. Er zijn veel mannen die het zelfs niet kunnen laten zien aan hun eigen vrouw, die er heel de tijd mee blijven zitten. Deze mensen kunnen nooit gelukkig zijn.

Het thema komt al van in het begin in mijn repertoire aan bod. Het nummer *François* (1990) bijvoorbeeld: François, die Françoise wordt genoemd. Niemand zou toen gedacht hebben dat het over mij zou gaan. Ik bracht het op een afstandelijke manier, alsof het over iemand anders ging. Na mijn outing heb ik liedjes gemaakt die er open en bloot over gaan. Bijvoorbeeld *O Heer* (2002), waarin ik mij tot God richt en hem beschuldigd van alles wat er fout loopt in mijn leven en alle pech die ik heb. Ik neem God kwalijk dat hij mij geen vrouw stuurt om me te beminnen en daarom moet ik mezelf als vrouw beminnen. In dat lied komt heel goed het ritueel van de transformatie naar voren.

Ik beleef mijn travestie zijn vooral privé en kom er wellicht of niet mee naar buiten, wat ik jammer vind. Ik wil daar ook wat aan doen. Het is iets onontkoombaar, iets dat je wezen, je leven, je voelen en denken helemaal domineert. Het maakt je tot mens die je bent. Ik heb bijna dagelijks de behoefte om me om te kleden. Het is travestiet zijn met een heel sterk fetisjistische ondertoon voor kleren en lingerie. Het is nog steeds een fixatie, een obsessie, een dwangneurose, maar ik heb er vrede mee genomen. Het maakt mijn leven niet meer tot een hel. Dat was vroeger wel zo omdat ik het niet durfde uiten. Nu kan ik het beleven, erover schrijven, er met jou over praten... Je komt me opzoeken om erover te praten en het is bevrijdend. Het is geen blok aan mijn been meer. Het geeft me steeds weer inspiratie. Een liedje op mij laatste plaat, *In uw sacoché* (2004), gaat erover dat ik in de sacoché van mijn vriendin snuffel op zoek naar de autoisoleuts en vol bewondering ben voor een lipstick, parfum en een tampon. Een man die geen travestiet is gaat daar

niet over schrijven.

Het was niet makkelijk om het te vertellen aan mijn ouders, zeker niet ten opzichte van mijn vader. Tegen mijn moeder wel omdat ik al heel lang het vermoeden had dat zij het wist: vrouwelijke intuïtie. Zelf heeft ze het nooit ter sprake gebracht. Ze is afgelopen week overleden. Met haar had ik een goed contact. Ik ben altijd het zwart schaaap geweest in de familie. Mijn moeder heeft altijd geprobeerd mij een uitgestippeld pad te laten bewandelen, maar daar is ze nooit in geslaagd. Toch is ze altijd heel vergevingsgezind geweest ten opzichte van mij, ook met die travestie. Voor mij was het zeer belangrijk dat ze dat wist vooraleer het in de media kwam. Ze fungeerde als brug naar mijn vader. Ik heb het tegen haar gezegd en zij heeft het tegen mijn vader gezegd. Tussen mijn vader en ik is het nooit openlijk over gesproken. Dat moest ook niet. Mijn broers en zussen hebben dat goed opgevat. Ik confronteer hen daar ook niet mee. Ik zat hoogstens mijn ogen wat opmaken.

Mijn ouders waren niet de eersten die het wisten. Rond mijn dertigste begon ik het te vertellen aan mijn vriendinnen. Dat was op zich al een bevrijding. Geen van mijn vriendinnen is daarop afgeknapt, integendeel, ze waren er heel geïntrigeerd en gefascineerd door. Het maakte mij in hun ogen blijkbaar nog specialer. Een uniek mannelijk exemplaar. Een vrouw heeft aan mij een vriend én een vriendin. Ik ben een koopje (gert het uit...)

Februari 2005

Planet Gender, over gender en identiteit
© Tekst: Estelle Slegers - Foto: Marc De Clercq
www.PlanetGender.com - info@planetgender.com

Justus

Mijn lichaam droeg mijn geest van a naar b

kwam tijdens de zomer van 2002 op een zonnige augustusdag uit de hemel vallen.

Ik was voordien begonnen met worstelen en als gevolg daarvan ging ik anders naar mijn lichaam kijken. In feite was tot dan enkel belangrijk wat er in mijn hoofd gebeurde. Mijn lichaam was er om mijn geest van a naar b te dragen. Worstelen is een en al fysiek. Ik ontdekte dat ik veel kracht heb en besefte plots dat ik een lichaam heb. Ik was de enige vrouw in de worstelclub, maar had het gevoel dat ik er als één van de jongens bij hoorde. Na een wedstrijd tijdens het Gay Pride Weekend van 2002 in Amsterdam en de Canal Pride ging ik naar huis. Daar stortte ik in en begon ik te huilen, zomaar zonder rede. Na deze middag besefte ik dat mijn lichaam niet klopte omdat ik in een vrouwenomhulsel zat.

Justus is een immer stralende jongeman die zich op een zeer geëngageerde manier inzet voor T-Image, een stichting die o.a. het tweejaarlijks Nederlands Transgender Filmfestival organiseert. Zo combineert hij zijn passie voor film en zijn interesse in de wonderlijke wereld van gender en identiteit. Justus profileert zich duidelijk als man en daar voelt hij zich goed bij. Toch zet hij de mensen soms graag op het verkeerde been. "Een beetje rel schoppen en de maatschappij laten nadenken doet niemand kwaad", vindt Justus.

Ik ben altijd al wel een filmofiel geweest. Toen ik in Berlijn woonde, ging ik veel naar de film, vooral naar queer-films. Deze interesse maakte toen geen bewust deel uit van mijn zoektocht. Ook tijdens mijn opleiding politicologie legde ik een zware klemtoon op gender- en homo/lesbo-studies, een manier om mij met transgenderstudies bezig te houden zonder dat het te persoonlijk werd. Ik had heel lang niet door wat er bij mij speelde. Ik heb er wel vroeger voor mezelf eens over nagedacht toen een goede vriend van me vertelde dat hij trans was. Hij vertelde mij zijn verhaal en ik herkende er heel veel in, behalve dat ik mijn borsten toen niet kwijt wilde. Dat ik transgender was,

stemmetje: "Oh, ik dacht het niet..." (lacht...) Ik vond het wel altijd leuk als mensen me als man zagen. Dat gebeurde voornamelijk in de VS en in Duitsland. Na mijn verhuizing naar Nederland sprak haast niemand me nog aan als man en dat vond ik best erg.

Soms speel ik wel eens met mijn genderidentiteit. Een keer per jaar ben ik een drag queen en vind ik het leuk om een jurkje aan te doen en make up op te doen. Dan ga ik gewoon over de top. Ik doe gewoon een act. Ik heb bijna 30 jaar vrouwelijke socialisatie achter de rug en ben me heel bewust van mijn vrouwelijke kanten, meer nog dan van mijn mannelijke kanten die ik nog verder aan het ontdekken ben. Ik heb helemaal niet de behoefte om mijn vrouwelijke kanten te onderdrukken. Het evenwicht is belangrijk.

Anderhalf jaar geleden ben ik met testosteron begonnen en afgelopen oktober heb ik een borstoperatie gehad. Begin maart ga ik mijn baarmoeder en eierstokken kwijt raken. Ik vind het een heel geruststellende gedachte om nooit meer te menstrueren en nooit zwanger te kunnen worden. Toch is het voor mij niet zo urgent dat het lijkt. Ik moet het doen wil ik het geslacht op mijn paspoort veranderen. Je moet je onvruchtbaar laten maken, zo staat het in de Duitse en de Nederlandse wet. Belachelijk dat de wetgever zich daarmee bemoeit. Dat is voor mij een strijdpunt naar de toekomst toe...

In Duitsland kan je je naam eerder laten veranderen en eerder je papieren in orde maken. Ik heb al een jaar een paspoort met de juiste voornaam in. Daardoor heb ik ook het recht op mijn officiële documenten inclusief mijn certificaten en diploma's te laten veranderen. In Nederland is dat heel moeilijk. Dus ook dat is een strijdpunt. In Vlaanderen krijg je geen nieuw getuigschrift of diploma en dat is verschrompelijk.

Mijn engagement binnen de transgendergemeenschap is heel belangrijk voor mij. Ik vind het leuk

me met politiek bezig te houden. Als ik zie dat iets niet rechtvaardig is dan krijg ik heel erg de kriebels om daar wat aan te doen. Ik vind het leuk om daarover wat rel te schoppen en me te laten horen. Ik wil best op de eerste rij lopen achter een spandoek die ik zelf heb gemaakt. Ik denk wel dat de tijd van de barricades voorbij is, maar er zijn meer mogelijkheden bijgekomen: netwerking, brieven schrijven en televisie.

Ik ben bezig met het opzetten van een landelijk transgendernetwerk en dat loopt prima. Een bijeenkomst tijdens de T3-conferentie aan het eind van 2004 in Amsterdam, georganiseerd door de stichting T-Image, was een eerste strategische stap. Er zijn heel veel verschillende groepen in Nederland die hun nut hebben en ook hun identiteit moeten behouden. Maar er moet een soort koepel komen om meer samen te werken. De tijd is er rijp voor want de transgenderbeweging is volwassen aan het worden.

Of er al dan niet een hechtere samenwerking moet komen met de LGB-mensen [holebi's] daar ben ik nog niet goed over uit. Er zijn veel dingen die we gemeen hebben, voornamelijk de manier waarop de maatschappij tegen ons aankijkt en discrimineert is vaak dezelfde, namelijk dat we niet binaren de (geslachts)normen passen. Toch mogen we vooral mekaar's eigenheden niet vergeten. We worden te vaak in één pot gegooid, waardoor het gevaar bestaat dat de transen ondergesneeuwd raken omdat het om heel wat minder mensen gaat. De transgendergemeenschap staat best op zich omdat er een aantal heel specifieke dingen zijn die LGB-mensen niet hebben, zoals de medische aspecten en het juridische aspect van de geslachtsaanpassing.

Februari 2005

Planet Gender, over gender en identiteit
© Tekst: Estelle Slegers - Foto: Marc De Clercq
www.PlanetGender.com - info@planetgender.com

DE GRAMMATICA VAN HET GESLACHT. DENKEN OVER SEKSE-IDENTITEIT VANUIT GENDERPERSPECTIEF.

Joz Motmans

Bijna iedereen groeit op met het gegeven man of vrouw te zijn, weinigen twijfelen aan hun sekse-identiteit. Het benoemen van het lichaam als mannelijk of vrouwelijk gebeurde in het Westen niet steeds op dezelfde manier, en werkt in- en uitsluitend. Ten tijde van het één-seksemodel was een man enkel gradueel verschillend van een vrouw. Met het ontstaan van het 'moderne lichaam' breekt men met de opvatting dat de seksen enkel gradueel verschillend zijn. Het seksueel verschil werd een onoverkomelijk verschil dat samenhang met sociale en culturele rollen voor mannen en vrouwen. Het scherpe onderscheid tussen man en vrouw leidde tot een vernieuwde omgang met intersekseuele personen: die mensen die niet passen in de m/v dichotomie. De moderne chirurgische omgang met interseksualiteit helpt het twee-seksemodel in stand te houden door intersekseuele personen in één van de seksen onder te brengen. De medische behandeling van interseksualiteit illustreert hoe erg de m/v dichotomie sociaal en cultureel bepaald, of nog: gegenderd is. We leven in een cultuur die hoogst intolerant is ten opzichte van mensen wier sekse ambigu is. De roep om de afschaffing van seksregistratie wordt dan ook steeds luider.

VAN EEN ÉÉN-SEKSEMODEL...¹

Tijdens de Middeleeuwen werden de antagonismen tussen man en vrouw – net als in de Oudheid – geduid binnen het wetenschappelijk kader van de Griekse humorenleer. Volgens deze theorie van de lichaamsvochten zijn mannen warm en droog, vrouwen koud en vochtig. Biologisch (anatomisch) gezien is er voor de Romeinen geen strakke afgrenzing tussen mannen en vrouwen. De vrouwelijke genitaliën zijn voor de klassieke geneesheer identiek aan die van de man: eierstokken zijn inwendige testikels, de vagina is een omgekeerde penis. Aangezien de vrouw 'koud' is, zoeken haar genitaliën de warmte binnenin op. Vrouwen zijn in deze visie niet essentieel anders dan mannen, maar wel – want kouder – van een iets mindere kwaliteit en dus inferieur. Ten tijde van dit één-seksemodel be-

ziet men vrouwelijkheid of mannelijkheid als ware het punten op een glijdende schaal. Bij zowel mannen als vrouwen vindt men beide componenten – in wisselende proportie weliswaar – terug. Men onderscheidt vier categorieën: echte vrouwen, echte mannen, vrouwelijke mannen (androgyni) en mannelijke vrouwen (viragines).

Anatomische kenmerken volstaan niet om als man (of vrouw) te worden erkend: mannelijkheid moet worden verworven door het juiste mannelijk gedrag te stellen. Men dacht dan ook dat mannen in vrouwen kunnen veranderen, en vrouwen in mannen, door het stellen van gedrag dat een invloed uitoefent op de lichaamsvochten. De redekunst zou het lichaam droger, en dus mannelijker maken. Een overmaat aan seksuele activiteit zou het lichaam afkoelen, of vrouwelijker maken.

Het lichaam is in deze visie duidelijk gegenderd (cultureel bepaald): mannelijkheid of vrouwelijkheid is een mengeling van biologische en performatieve factoren. Opvallend aan deze één-sekse-opvatting is dat men meent dat vrouwen net als mannen een orgasme moeten hebben om een bevruchting mogelijk te maken.

... NAAR EEN TWEE-SEKSEMODEL

Vanaf de 17de en de 18de eeuw breekt men met de opvatting dat de seksen enkel gradueel verschillend zijn. In deze periode ontstaat het zogenaamde 'moderne lichaam'. Vrouwen worden gedefinieerd als wezenlijk verschillend van en zelfs polair tegengesteld aan mannen. Het waarneembaar verschil tussen de anatomische geslachtskenmerken wordt de basis voor het onderscheid tussen man en vrouw. Vrouwelijke geslachtsorganen zijn niet langer het 'koude' spiegelbeeld van de mannelijke. De testikel bijvoorbeeld – in het één-seksemodel nog toegeschreven aan man én vrouw – krijgt in het moderne lichaam een vrouwelijk equivalent: de eierstok. Al snel bekleedt de baarmoeder een centrale functie in het leven van de vrouw. Het is de rol die vrouwen spelen bij de voortbrenging en instandhouding van de menselijke soort, die voort-

1. Voor dit stuk baseerde ik mij voornamelijk op Wils Kaat (red.), *Het lichaam (m/v)*. Leuven: Universitaire Pers, 2001.

aan het verschil uitmaakt tussen mannen en vrouwen. 'Anatomie ist Schicksal': de lotsbestemming van vrouwen is het moederschap.

Het vrouwelijk lichaam is niet langer vergelijkbaar met dat van een man, en voor het eerst tekent men voor elk geslacht een ander skelet. De vrouw krijgt smalle schouders en brede heupen, die haar welhaast dwong steun te zoeken bij een man. De vrouwelijke ribbenkast is zo smal omdat de vrouwelijke levenswijze een minder krachtige ademhaling vereiste². Symptomatisch is ook de evolutie van het statuut van het vrouwelijk orgasme: terwijl het vroeger nog een noodzakelijke voorwaarde was voor de voortplanting, wordt nu het bestaan ervan in vraag gesteld.

Wat opvalt, is dat de verschuiving van het één-seksemodel naar het twee-seksemodel niet samenvalt met nieuwe medische ontdekkingen op het gebied van het lichaam of van de voortplanting. Die ontdekkingen dateerden al van de periode van de Renaissance. De doorbraak van het twee-seksemodel past eerder binnen het vertoog over de nood aan een scherpere scheiding tussen de mannelijke, publieke sfeer en de vrouwelijke sfeer van het huisgezin. Dat vertoog maakt vooral opgang tijdens de tweede helft van de 18de eeuw, een tijd van grote politieke veranderingen. De gecreëerde verschillen tussen rassen, klassen en seksen fungeren als legitimatie voor maatschappelijk ongelijke posities. Terzelfdertijd haalt men eisen tot sociale en politieke emancipatie onderuit door empirisch gefundeerde biologische categorieën zoals ras en geslacht in te roepen³. Lichamen van mannen en vrouwen, blanken en kleurlingen, joden en niet-joden, middenklasse en arbeiders werden geacht erg te verschillen. De categorie 'witte man' wordt de onuitgesproken standaard van de universele categorie 'mens'. Vrouwen en zwarten zouden dichter bij de natuur staan en zouden door hun lichamelijke gesteldheid minder geschikt zijn voor geestelijke arbeid. Men vindt zelfs dat vrouwen zich moeten onthouden van een teveel aan geestelijke arbeid, omdat zo'n arbeid hen asexueel en steriel zou maken. Vrouwen krijgen niet alleen minder oplei-

dings- en beroepsmogelijkheden, ook hun positie in het huwelijk en de staat is miserabel⁴. Het fysieke gegeven man of vrouw, wit of zwart te zijn, bepaalde de mogelijke sociale en culturele posities.

Ook vandaag lijken de fysieke verschillen tussen mannen en vrouwen vaak onbetwist, al is er door verschillende feministische golven wel gesleuteld aan de bijbehorende sociale rollen van vrouwen en mannen. Bovendien worden genderverschillen nog steeds maar al te graag biologisch geijkt. Denk maar aan de grote interesse voor de genetische oorsprong van de verschillen tussen man en vrouw of voor de genetische oorzaak voor homoseksualiteit. Toch vindt niet iedereen zich terug in het vakje man of vrouw.

OVER GENEN, HORMONEN EN GENITALIËN

Categorieën opstellen zorgt ervoor dat er iets of iemand uit de boot valt. In het geval van de m/v dichotomie zijn dat de interseksuele personen⁵. Meestal zien we in één oogopslag of iemand man of vrouw is. Het is pas schrikken als blijkt dat we mis waren en we door iemands uiterlijke verschijning om de tuin geleid werden.

Vroeger ging men enkel af op anatomische verschillen om de sekse van een persoon te bepalen. Tegenwoordig zijn ook de endocrinologie (hormonenleer) en de genetica voorhanden. De anatomie, de endocrinologie en de genetica hanteren echter andere criteria om de sekse van een persoon te bepalen, en verschillen soms van mening. Karin Spaink bespreekt in M/V: doorhalen wat niet van toepassing is de (on)zin van de criteria die voorhanden zijn om te bepalen of een lichaam mannelijk of vrouwelijk is⁶.

Anatomen bepalen de sekse van een persoon aan de hand van de genitaliën. Het lijkt een solide criterium, maar dat is het niet. Er bestaat immers niet steeds een overeenstemming tussen de interne en externe genitaliën: is een kind geboren met eileiders en penis een jongen of een meisje? Cruciale vrouwelijke kenmerken (baarmoeder, borsten, clitoris, schaamlippen) worden bovendien al eens verwijderd om – hopelijk – medische redenen, maar dat maakt de vrouw er biologisch niet minder

2. Zie Bosch Mineke, 'Vrouwelijke vruchtbaarheid en mannelijke melkproductie: Aletta Jacobs en Catharine van Tussenbroek over lichaam en leven.' In: Wils Kaat (red.), *Het lichaam (m/v)*. Leuven: Universitaire Pers, 2001, pp. 141-164.

3. Zie ook Laqueur Thomas, *Making sex: body and gender from the Greeks to Freud*. Harvard: University Press, 1990.

4. Zie opnieuw Bosch Mineke.

5. Een aanrader is het boek van de Jong Tim, *Man of vrouw, min of meer. Gesprekken over een niet gangbare sekse*. Amsterdam: Schoror boeken, 1999.

6. Spaink Karin, *M/V: doorhalen wat niet van toepassing is. Over transsexualiteit, intersexualiteit en wat dat nu toch is: sekse*. Amsterdam: Nijgh

vrouw op. Vrouwen zonder borsten, mannen mét, vrouwen met baardgroei, mannen met borstkan-ker of melkproductie, ... 'fouten van de natuur'?

Volgens endocrinologen hangt de sekse af van een welbepaalde hormonenhuishouding. Probleem: oestrogenen en testosteron worden door zowel vrouwen als mannen aangemaakt, en de verschillen zijn relatief: het gaat om proporties en spiegels. Bij vrouwen veranderen die proporties en spiegels bovendien voortdurend onder invloed van de leef-tijd. Worden ze daardoor minder vrouw? En is het benoemen van hormonen als vrouwelijk of man-nelijk op zich al geen genderact?

Genetici tenslotte beroepen zich op de genen en chromosomen om een onderscheid te maken tus-sen man en vrouw. Het criterium lijkt eenvoudig: iemand met een XX-combinatie op het 23ste chro-mosomenpaar is vrijwel zeker een vrouw, iemand met een XY-combinatie op het 23ste chromoso-menpaar een man. Hoewel: bij 1 op de 500 men-sen is het genotype niet in overeenstemming met de anatomische sekse. De actrice Jamie Lee Curtis bijvoorbeeld is een vrouw met XY-chromosomen. Volgens voorzichtige schattingen is een kleine 2 procent van alle mensen interseksueel ⁷. Andere, brutalere schattingen spreken van 4 procent en zelfs dat lijkt niet veel. Een vergelijking laat echter zien dat interseksualiteit niet zo weinig voorkomt als men denkt. Per miljoen kinderen worden 4 Si-amese tweelingen geboren, 1000 kinderen met het syndroom van Down, 1400 met een hazelip en 17.000 die in enige mate interseksueel zijn. Deze 17.000 zijn een taboe, ze vallen tussen de mazen van de traditionele m/v indeling. Dat brengt Spaink tot een uitspraak waarmee ik het helemaal eens ben: "De gedachte dat er slechts twee seksen zijn is fictie. Een zwaar gecodificeerde fictie zelfs, met een uitgebreid voetnotenapparaat en een strenge grammatica, maar toch: fictie" ⁸.

EEN TE BEHANDELEN CONDITIE ⁹

Met de opkomst van het twee-seksemodel en het strikte onderscheid tussen mannen en vrouwen dat daarbij hoort, ging men anders denken over

interseksualiteit en zien we een toenemende in-tolerantie tegenover allerlei tussenvormen. In het verleden werden interseksuele personen cultureel meer aanvaard (zoals nu in sommige niet-Westerse culturen nog steeds het geval is), of op zijn minst getolereerd als variaties op het thema man/vrouw. De moderne opvatting dat man en vrouw biolo-gisch wezenlijk van elkaar verschillen, veronderstelt dat een persoon slechts één sekse kan hebben. Afwijkingen op de m/v dichotomie zorgen voor verwarring en psychisch onbehagen. Het scherpe onderscheid tussen man en vrouw ligt bovendien in heel Europa aan de basis van wettelijke en poli-tieke systemen.

Interseksuele personen krijgen dan ook minder kans om als zodanig te bestaan. De ontwikkelin-gen in chirurgie en endocrinologie maken het, zek-ker vanaf 1950, voor fysiologen mogelijk om bij de geboorte vast te stellen of de boreling al dan niet interseksueel is. Door een vergrote kennis van de fysiologische basis van interseksualiteit kan men met grotere precisie diagnosticeren, en met verbe-teringen in de chirurgische technologie liggen de instrumenten ter behandeling klaar. Interseksuele kinderen worden na grondig onderzoek tot jongen of meisje benoemd. Een operatieve ingreep aan de geslachtsorganen en een jarenlange hormonen-kuur zorgen ervoor dat het kind zo goed mogelijk past in het gekozen hokje.

Volgens Kessler zijn er naast de medische omwen-telingen nog twee andere invloeden te onderschei-den die de omgang met interseksuelen beïnvloe-den: het feminisme en de ontwikkelingen in de psychologie. Het feminisme van de 20ste eeuw stelde de vrouwelijkheid herleid tot vruchtbaar-heid in vraag: een vrouw hoeft niet vruchtbaar te zijn om vrouw te mogen heten. Binnen de visie dat vrouw-zijn iets is wat aangeleerd wordt (denk aan de befaamde uitspraak: "vrouw word je niet gebo-ren"), kwam de nadruk te liggen op de socialisatie die vrouwen tot vrouwen maakt.

Psychologen tenslotte kwamen aandragen met het verschil tussen genderidentiteit (het gevoel tot een bepaald geslacht te behoren) en genderrol (gepast

7. Interseksuelen zijn die personen waar anatomische, endocriene én genetische sekse op een of andere manier niet samenvallen. Enkele voorbeelden van 'onklasses-bare' afwijkingen: Androgen Insensitivity Syndrome, Progesteron virilisatie, Congenital Adrenal Hyperplasia, Hypospadias, Turners syndrome, Gonadal dysgenesis, Klinefelter, (Pseudo)Hermafroditisme. Zie <http://www.isna.org>.

8. K. Spaink, 1998, p. 32.

9. Gebaseerd op Kessler Suzanne J., *Lessons from the intersexed*. London: Rutgers University Press, 1998.

vrouwelijk of mannelijk gedrag). Men was van mening dat als een kind van bij de geboorte opgevoed wordt als jongen of als meisje, en dus een bepaalde genderrol toebedeeld krijgt, dit kind de identiteit zou ontwikkelen die daarbij hoort. Hieruit vloeide de idee voort dat er zo vlug mogelijk een sekse moet worden toegekend, liefst vanaf de geboorte, opdat het kind met succes een gepaste genderidentiteit kan ontwikkelen.

Kortom, interseksualiteit wordt gezien als een te behandelen conditie van de genitaliën, een conditie die zo snel mogelijk moet worden aangepast. Geneesheren hebben het gevoel te kunnen en te moeten corrigeren, en het lichaam te brengen tot wat het eigenlijk had moeten zijn. De motivatie van de geneesheren steunt op de assumptie dat 'normale' genitaliën de sociale aanpassing van het kind en de aanvaarding ervan door de familie zullen vergemakkelijken.

Maar achter deze wens tot correctie liggen volgens Fausto-Sterling assumpties die duidelijk niet onderzocht werden. Ze doelt op de assumpties dat er maar twee seksen mogen zijn, dat enkel heteroseksualiteit normaal is (zie verder) en dat duidelijk onderscheiden geslachtsrollen de psychologisch gezonde man en vrouw definiëren. Deze assumpties liggen aan de basis van de moderne medische behandeling van interseksuele borelingen ¹⁰.

DE LENGTE VAN DE PENIS EN 'SUCCESVOLLE HETEROSEKSUALITEIT'

Op grond van welke tekenen beslissen medici tot welke sekse een interseksueel geboren kind behoort? En waarom zijn ze ervan overtuigd dat er een fysische aanpassing moet plaatsvinden?

Sinds het midden van de 20ste eeuw gebeurt het indelen van een interseksuele persoon bij de categorie man of vrouw op basis van de geslachtsklieren (eierstokken of teelballen). Dat betekent dat iemand met een penis en eierstokken bij de vrouwen wordt onderverdeeld, iemand met teelballen en een baarmoeder bij de mannen. Het goed functioneren van de geslachtsklieren speelt geen rol, hun aanwezigheid volstaat ¹¹.

In de realiteit blijkt het echter vooral de penislengte te zijn die de doorslag geeft. Money en Erhardt (1972), invloedrijke wetenschappers op het gebied van geslachtsaanpassing, gingen ervan uit dat het

hebben van een micropenis de essentie van mannelijkheid op de helling zet. Een jongen met een micropenis zou zich in vergelijking met leeftijdsgenootjes met een 'normale' penislengte minder mannelijk voelen, en een man met een micropenis zou zijn gevoel van mannelijkheid verliezen wanneer hij zijn partner vaginaal niet kan penetreren. Hoewel deze psychologische consequenties niet empirisch gedocumenteerd zijn, suggereren Money en Erhardt dat het aangeraden is om deze problemen te voorkomen door deze kinderen de vrouwelijke sekse toe te kennen. Zij hechten met andere woorden minder belang aan chromosomen of de productie van sperma, dan aan de lengte van de penis. 'De man' wordt gedefinieerd door een esthetisch conditie, het hebben van een 'gepaste' penislengte, en dus niet door een genetische conditie, een XY-combinatie op het 23ste chromosomenpaar. Wat Money en Erhardt lijken te vergeten, is dat de penislengte bij de geboorte niet betrouwbaar gecorreleerd is met de grootte en functie ervan in de puberteit, en dus misleidend is ¹¹.

Niet veel later doken de eerste normenschalen op voor de externe geslachtsorganen. Eerst voor de penis, later voor de clitoris. Volgens deze schalen duidt een penis die groter is dan 2,5 centimeter bij pasgeboren interseksuele kinderen op mannelijkheid en mag een medisch aanvaardbare clitoris niet groter zijn dan 0,9 centimeter. Niet alleen is er geen overlapping toegestaan tussen de twee geslachten, ze moeten gescheiden worden door een neutraal, geslachtsloos territorium van bijna 1,5 centimeter. Kwestie van het onderscheid tussen jongen en meisje duidelijk te stellen en verwarring te voorkomen. Dat betekent dat elk kind dat een penis heeft die niet aan de minimumnormen voldoet, grote kans heeft chirurgisch aangepast te worden tot een meisje.

Naast de penislengte, vermelden Money en Erhardt nog andere criteria voor het toekennen van het geslacht. De capaciteit van de vagina om een penis te ontvangen bijvoorbeeld, en de aanwezigheid van een urinekanaal in de penis. Voor hen is elke penis zonder urinekanaal – ongeacht de lengte – een clitoris. Deze voorwaarde geldt vreemd genoeg niet voor vrouw-naar-man transseksuelen: zij kunnen wel erecties en orgasmen krijgen, maar kunnen met hun penis niet urineren als het urine-

10. Fausto-Sterling Anne, *Sexing the body*. New York: Basic Books, 2000.

11. Fausto-Sterling, 2000, pp. 36-39.

kanaal niet herlegd is. Toch worden zij als mannen geconstrueerd en (h)erkend. Wat telt als een 'definitieve' geslachtsmarker is duidelijk contextgebonden, en deze variaties worden toegelaten met weinig inzicht van medici in de constructie van geslacht. Biologische factoren worden door medici duidelijk ingeschat en gedelibereerd op basis van culturele factoren, zoals de 'gepaste' lengte van de penis.

Fausto-Sterling beweert dat het hoofdcriterium voor de geslachtstoekenning en de evaluatie van de ingreep 'succesvolle heteroseksualiteit' is. Als de lengte van de penis geëvalueerd wordt op basis van de mogelijkheid tot (latere) penetratie, redeneert ze, dan zou het niet mogen uitmaken of die penetratie vaginaal of anaal plaatsvindt. Toch vermeldt men penetratie stevast met het adjectief 'vaginaal'. Ze merkt bovendien dat veel vaginoplastische follow-upstudies voor interseksuele vrouwen het 'huwen' beschouwen als deel van het bewijs van het chirurgisch succes. Het achterliggende criterium is dus blijkbaar: kan het kind opgroeien tot een succesvolle heteroseksueel? Wat Kessler doet besluiten: hoe goed men kijkt naar genitaliën en wat men ziet, is niet beperkt door de optische zenuwen maar door ideologie ¹².

De medische omgang met interseksualiteit illustreert niet alleen de mislukking van de natuur om geslacht te ordenen in de twee hokjes, ze toont voornamelijk aan dat geneesheren en de westerse maatschappij te kampen hebben met een gebrek aan verbeeldingskracht. We kennen alleen man of vrouw, en iedereen wordt geacht in één van beide vakjes te passen. Is dat niet het geval, dan 'helpt' men wel een handje. Voor het welzijn van het kind of voor het eigen welzijn?

MINDER SEKSE, MEER GELIJKHEID?

Niet alleen theoretici, maar ook vele organisaties (vooral opererend op het internet ¹³ tonen aan dat interseksuelen niet noodzakelijk ongelukkig zijn met hun ambigue sekse. Interseksuelen heb-

ben veeleer problemen met een cultuur die hoogst intolerant is ten opzichte van mensen wier sekse ambigu is.

Er bestaan zelfhulpgroepen voor interseksuelen in Amerika, Canada, Europa, Azië, Australië, Japan en Nieuw Zeeland ¹⁴. Het succes van deze groeperingen is afhankelijk van verschillende factoren. De rol van elektronische communicatie bijvoorbeeld. Interseksuelen vinden elkaar via het internet en richten groeperingen op, veelal om elkaar te informeren of om de publieke en medische opinie te beïnvloeden. Ook het verworden van de sociale constructietheorie van gender tot een mainstream theorie speelde een belangrijke rol, net zoals het feit dat de transgendercultuur uit de marges van de maatschappij naar voren trad en zichtbaar werd in de media ¹⁵. Hoewel transgenders niet noodzakelijk interseksuelen zijn, 'spelen' ook zij met het lichaam ¹⁶.

Veel van het taalgebruik van de interseksuelen is bewust overgenomen van de homobeweging en gevormd door de geschiedenis ervan. Hun adagium vertoont dan ook parallellen met dat van de homobeweging: het is de sociale non-tolerantie in plaats van de individuele situatie die traumatisch is voor de adolescent die met interseksualiteit leert omgaan.

De verschillende groepen die werken aan de bewustmaking van interseksualiteit, hebben enkele gemeenschappelijke doelen: het verminderen van de stigma's en de geheimzinnigheid, het vinden van ondersteuning in de medische wereld voor jonge interseksuelen en hun ouders, en het vormen van een informatienetwerk voor interseksuele personen. Ze leggen verbanden met thema's als abortus, genitale mutilatie en zelfs slavernij om aan te tonen dat niemand – of het nu ouders, geneesheren of religieuze leiders zijn – het recht heeft in te grijpen op het lichaam, alleen de persoon zelf.

Naast de roep om meer informatie over interseksualiteit en zichtbaarheid, wordt er door sommigen ook gepleit voor de afschaffing van de seksregi-

12. Kessler, 1990, p. 106

13. Een goed vertrekpunt is <http://www.transvisie.nu/> voor Nederland en <http://www.genderstichting.be/> voor België.

14. Zie bijvoorbeeld <http://www.aisnederland.nl/> en <http://www.isna.org>.

15. Kessler, 1990, p. 80.

16. De concepten transseksualiteit en transgenderisme worden helaas vaak verward. Transseksuelen hebben het antwoord gevonden op de vraag of ze man of vrouw zijn. Hun genderidentiteit is duidelijk. Hun probleem is, simpel uitgedrukt, dat zij het verkeerde lichaam hebben. Bij een transgenderist zijn de vrouwelijke als de mannelijke genderidentiteit even sterk aanwezig: zij voelen zich zowel man als vrouw. Een lichamelijke aanpassing is soms (gedeeltelijk) gewenst om sekse-identiteit en genderidentiteit in overeenstemming te laten komen.

stratie. Vooral vele transseksuele en transgender personen ijveren hiervoor. Ze zien sekse, na ras en geloof, als de volgende categorie die uit de burgerlijke stand kan worden verwijderd. Het registreren van iemands sekse staat volgens hen in de weg van maatschappelijke veranderingen die een verdergaande gelijkheid tussen mensen nastreven. De geboortekte zoals wij die nu kennen, is nog door de Napoleontische wetgevers ontwikkeld en diende om de dienstplichtigen te kunnen oproepen. Sinds de afschaffing van de dienstplicht heeft de sekseaanduiding in het geboorteregister dus geen juridisch of maatschappelijk nut meer.

Het afschaffen van de registratie van de sekse biedt in elk geval een oplossing voor vele onnodig lastige situaties: chirurgische geslachtsverandering voor transseksuele personen hoeft geen juridisch geharrewar meer op te leveren, het huwelijk kan ook voor holebi's, en adoptie staat open voor iedereen die daartoe de vaardigheden heeft en de bereidheid toont. Met andere woorden: de staat heeft veel minder inspraak in het privéleven van haar burgers, en geslacht wordt weer een privézaak ¹⁷.

Toch kunnen er ook bezwaren aangevoerd worden, zeker als men denkt hoezeer het persoonlijke het politieke vorm geeft. Afdwingbare regelgeving ter bevordering van vrouwenemancipatie of afschaffing van vrouwendiscriminatie, zoals quota voor adviesraden en politieke kieslijsten, hebben geen poot meer om op te staan: juridisch gezien bestaan geslachtsverschillen namelijk niet meer. De feitelijke discriminatie van vrouwen is met een juridische gelijkheidsregel dus niet opgelost. Maar misschien kunnen er andere oplossingen gevonden worden voor die situaties waarin het onderscheid tussen de seksen relevant is? Laat dit een uitdaging zijn.

---

17. Zie ook de tekst van Koen Raes, "Gedaan met het vermelden van het (biologische) geslacht in de geboortekte", te lezen op <http://users.telenet.be/gender/geslachtsloos.htm/>.

3

GENDERKWIS

DOELSTELLING

Een aantal mythes en feiten kunnen identificeren.
Basiskennis hebben over genderdiversiteit en transgender.

MATERIAAL

WERKBLAD OM TE VERKNIPPEN

Een aantal sets met kaartjes.

WERKWIJZE

- Werk in kleine groepjes en geef elk groepje een set met kaartjes.
- Duid één spelleider aan.
- Op de kaartjes staat telkens een vraag en een antwoord. De spelleider leest de vraag voor en de andere deelnemers zoeken het juiste antwoord. Ze kunnen met elkaar overleggen en raden. Als het antwoord min of meer overeenkomt met de uitleg op het kaartje, leest de spelleider het kaartje voor en bespreken ze dit antwoord. Indien de groep het juiste antwoord niet vindt, leest de spelleider het antwoord voor en legt dit kaartje aan de kant.

NABESPREKING

- Je leest één voor één de niet gevonden vragen voor, en geef wat uitleg bij de juiste antwoorden.
- Rond deze oefening af met een vragenronde: zijn er nog vragen (uit de vorige oefening) blijven liggen?

DUUR

30 minuten.

GENDER
IN DE
BIENDER

WAT IS GENDERIDENTITEIT?

**VOELEN ALLE JONGENS ZICH
EEN JONGEN?**

**VOELEN ALLE MEISJES ZICH
EEN MEISJE?**

**LIGT DE GENDERIDENTITEIT
VAST OP EEN BEPAALDE
LEEFTIJD?**

WAT IS TRANSGENDER?

WAT IS TRAVESTIE?

**WAAROM VERKLEDEN
TRAVESTIES ZICH?**

WAT IS EEN DRAG QUEEN?

Neen, soms kan een jongen zich een meisje voelen. Zijn genderidentiteit is dan vrouwelijk.

Dit is het psychologisch geslacht: verwijst naar het innerlijke gevoel een jongen, een meisje, beiden of geen jongen of meisje te zijn. Meestal komt dit overeen met het biologisch geslacht: je wordt geboren met een meisjeslichaam en je voelt je ook meisje (en omgekeerd).

Men gaat ervan uit dat die al op jonge leeftijd vastligt en niet meer verandert.

Neen, soms kan een meisje zich een jongen voelen. Haar genderidentiteit is dan mannelijk.

Een travestiet is iemand die de behoefte heeft tot het dragen van kleren van het andere geslacht, dit wordt ook wel 'crossdressing' genoemd.

Transgender wordt gebruikt als overkoepelende term voor travestie, transgenderisme en transseksualiteit en alle andere vormen van gendervariantie.

Drag queens zijn mannen die (bekende) vrouwen nadoen, meestal met veel glitter en glamour. Het drag queen fenomeen komt eerder voor in homomilieu's (parades, discotheken).

Travestie dient om de innerlijk beleefde (sub)identiteit, via kleding, taal, gedrag, houding... naar buiten te brengen. Mannen die aan travestie doen voelen zich dus hoofdzakelijk wel man, maar nemen soms graag een vrouwelijk personage aan. Er zijn ook vrouwelijke travesties.

WAT IS GENDERROL?

**HEBBEN DE MEESTE MENSEN
EEN DUIDELIJKE GENDERROL?**

**WAT IS CROSS-SEKSE
GEDRAG?**

**IS TRANSGENDER IETS VAN
DEZE TIJD?**

**TRANSSEKSUELE JONGEREN
WILLEN ALTIJD EEN
GESLACHTSOPERATIE.**

**JONGEREN DIE ZEGGEN
TRANSGENDER TE ZIJN
STELLEN ZICH AAN.**

**ZIJN ALLE TRANSGENDERE
JONGEREN
HETEROSEKSUEEL?**

**HOE OUD BEN JE ALS JE
JE BEWUST WORDT VAN JE
GENDERIDENTITEIT?**

De meeste mensen hebben een vleugje van mannelijke én vrouwelijke kenmerken in hun genderexpressie vervat, en deze expressie kan ook verschillend zijn naargelang de sociale context.

Dit duidt aan hoe je je genderbeleving naar buiten brengt: welke rollen neem je op in het dagelijkse leven? Welke kleren draag je? Welk soort gedrag stel je? Wat krijgt de buitenwereld van jou te zien?

Transgender is van alle tijden en alle plaatsen. Men kent het bij de Indianen, in India, in de Filippijnen,...

Jongeren stellen gedragingen, of hebben voorkeuren, die roldoorbrekend zijn, zoals juwelen dragen voor een jongen of voetballen of hockey voor een meisje. Dat maakt hen daarom niet minder een jongen of een meisje.

Je krijgt heel wat negatieve aandacht als je a-typisch gendergedrag stelt, dus voor je lol moet je het niet doen.

Neen, slechts een klein deel van hen gaat over tot een geslachtsoperatie.

Vanaf 6 à 7 jaar beseft je dat je gevoel van meisje of jongen zijn permanent is en niet meer verandert.

Jongens met een vrouwelijke genderidentiteit kunnen zowel op vrouwen vallen (homo) als op mannen. Idem voor de meisjes met een mannelijke genderidentiteit

**WANNEER KAN JE EEN
GESLACHTSOPERATIE
KRIJGEN?**

WAT IS GENDER?

WAT IS SEKSE?

**ZIJN ER TWEE SEKSEN?
MANNELIJK EN VROUWELIJK?**

WAT IS INTERSEKSUALITEIT?

WAT IS TRANSGENDERISME?

**ZIJN ER MEER MANNELIJKE
DAN VROUWELIJKE
TRANSSEKSUELEN?**

**IS DE GENDERIDENTITEIT
AANGEBOREN?**

Gender is in oorsprong een Engels woord dat geslacht betekent. Meestal wordt het echter gebruikt voor de sociale, culturele en psychologische invulling van man- en/of vrouw zijn. Op die manier kunnen we (een kunstmatig) onderscheid maken tussen geslacht (of sekse) en gender (de culturele, psychologische en sociale lading).

De minimum leeftijd voor een operatie is 18 jaar. Vanaf 16 jaar kan men starten met een hormonenbehandeling. Puberteitsremmers kunnen gebruikt worden om tijd te winnen.

Wetenschappelijk onderzoek heeft aangetoond dat het biologisch geslacht veel meer variaties kent. Het biologische geslacht wordt immers bepaald door meerdere factoren, zoals hormonen, anatomie en chromosomen. Deze en andere factoren zijn in verschillende combinaties mogelijk en bepalen het biologisch geslacht.

Biologisch geslacht of sekse verwijst naar onze fysische anatomie. Je biologische sekse wordt vastgelegd bij de geboorte (of vroeger).

Deze term slaat op personen die mannelijke en vrouwelijke identiteitskenmerken combineren. Zij wensen vaak een (gedeeltelijke) aanpassing van lichaamskenmerken door middel van hormonen en/of chirurgie. Bij een transgenderist zijn zowel de vrouwelijke als de mannelijke genderidentiteit even sterk aanwezig.

Het bij personen gelijktijdig aanwezig zijn van geslachtskenmerken van beide seksen, intern en/of extern. De oorsprong kan van genetische, hormonale aard zijn of te wijten aan geneesmiddelen tijdens de zwangerschap.

Hoewel genderdysfore belevingen zo oud zijn als de mensheid zelf, toch bestaat er nog steeds geen éénduidig antwoord omtrent oorzaken. Zowel vanuit biologische als vanuit psychologische hoek, bestaan hypothesen. De wetenschappelijke consensus gaat steeds meer in de richting van een "multicausale oorzaak".

Transseksualiteit wordt vaak omschreven als een zelfdiagnose en zou vaker voorkomen bij mannen dan bij vrouwen. De meest recente cijfers volgens het genderteam duiden op een voorkomen van 1:12,900 voor transvrouwen en 1:33,800 voor transmannen.

4

AARDIG DIVERS

DOELSTELLING

Zien dat mannen en vrouwen heel verschillend kunnen zijn.

De relativiteit van begrippen als "echte man" of "echte vrouw" of "mooi" inzien.

MATERIAAL

WERKBLAD OM TE KOPIËREN

Tekeningen van diverse mannen en vrouwen.

WERKWIJZE

- Kopieer de tekeningen en laat ze bekijken door de leerlingen in kleine groepjes.
- Stel richtvragen zoals:
  - Wie is de mooiste man/vrouw? Waarom?
  - Wie is het meest een echte man/vrouw? Waarom?
  - Op wie lijkt bekende Vlaming X en Y het meest?
  - Op wie zou je zelf niet willen lijken? Waarom?
  - Op wie zal je wellicht lijken als je 40 bent?
  - Zie je deze verschillen in mannenlichamen/vrouwenlichamen ook rondom jou?

NABESPREKING

- Wat valt je op als je naar deze tekeningen kijkt?
- Zijn deze lichamen realistischer dan wat we in de reclame en de film zien?

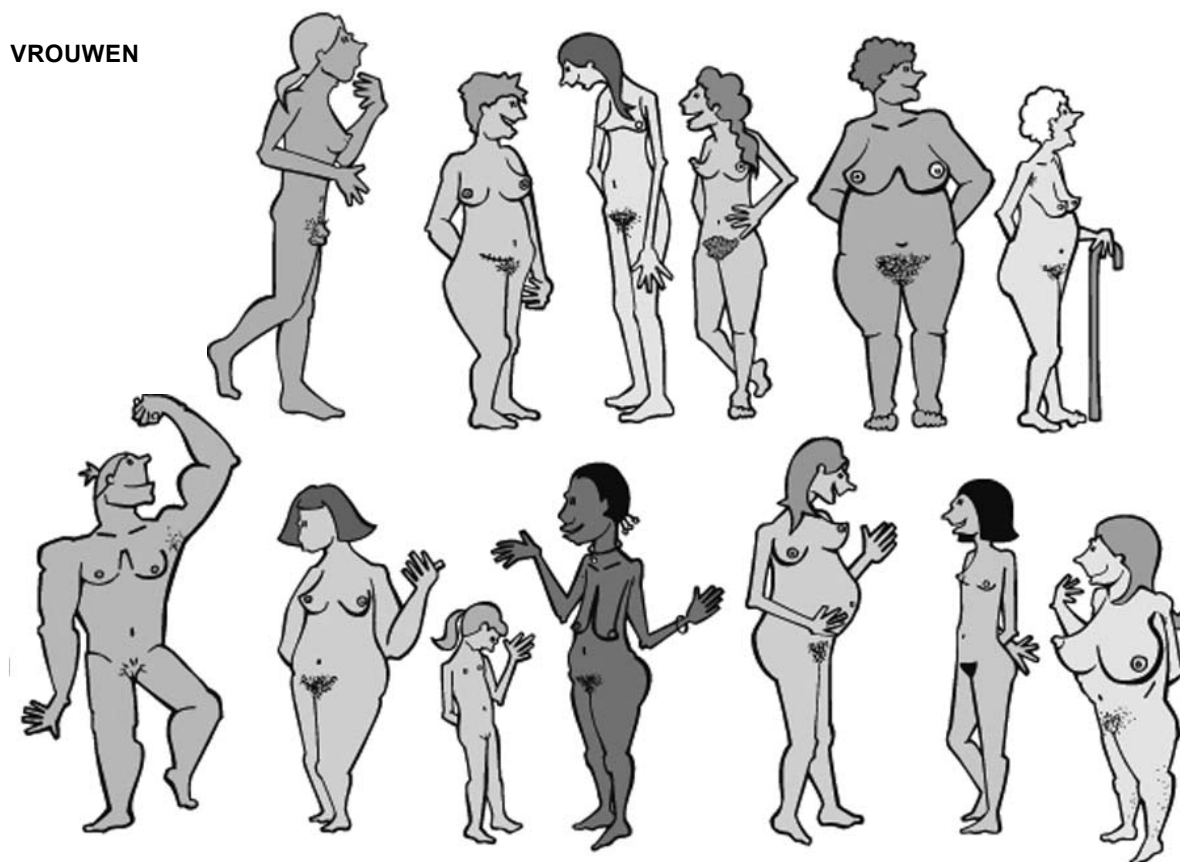
BRONMATERIAAL

- De tekeningen komen uit de tentoonstelling "k zag twee beren....", een project over seksualiteit en relaties van Sensoa en de wereld van Kina. Zie www.dewereldvankina.be.

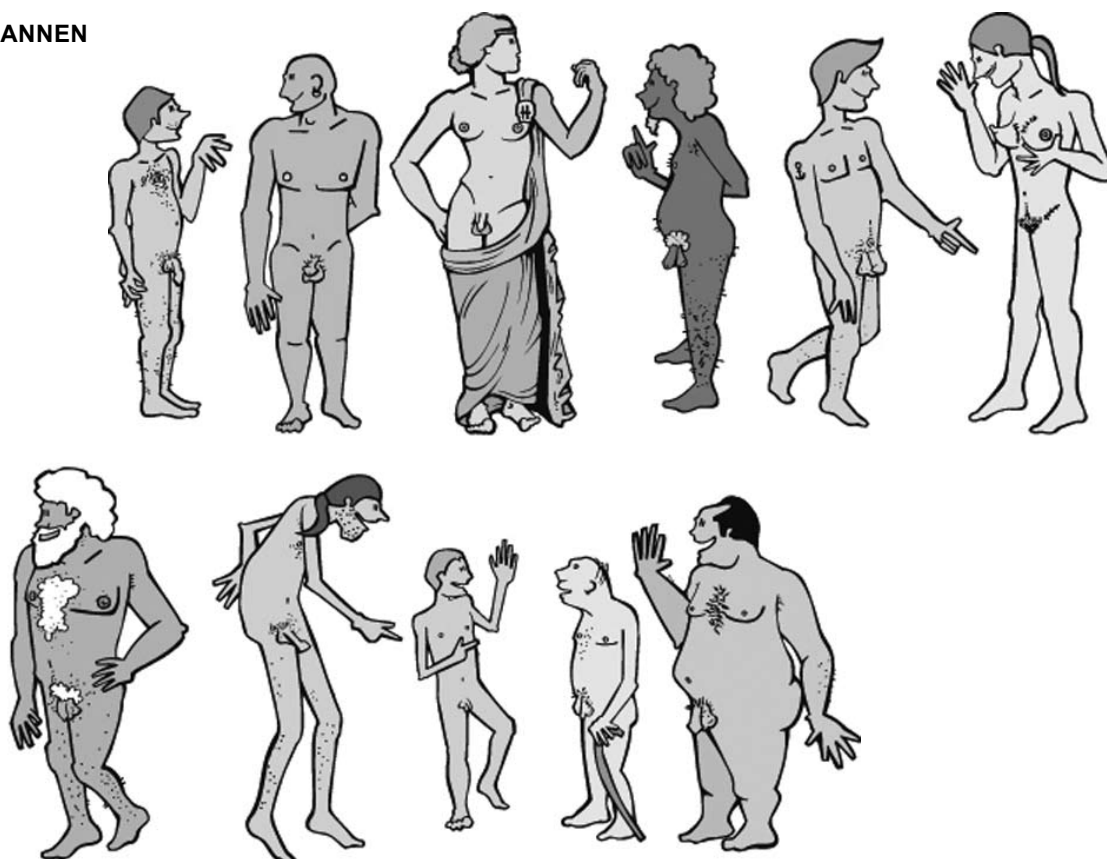
GENDER
INDE
BIJENDE

VROUWEN

MANNEN

5

HIJ IS ZWANGER

DOELSTELLING

Beseffen wat er in dit verhaal gebeurd is.
Eigen gendernormen willen evalueren.

MATERIAAL

WERKBLAD OM TE KOPIËREN

Artikel: "Hij is zwanger".

BIJLAGE

Toepassing op het Belgisch recht.

WERKWIJZE

- Toon de foto van de zwangere man, en bespreek wat hier aan de hand zou kunnen zijn.
- Noteer de verschillende mogelijkheden op bord.
- Geef vervolgens de Engelstalige tekst 'He's Pregnant. You're Speechless'.
- Geef voldoende tijd om te lezen, een woordenboek en volgende richtvragen:
  - Wie is Mr. Beatie?
  - Hoe komt het dat hij zwanger is?
  - Is hij de vader of de moeder van het kind?
  - Doet hij iets strafbaar?
  - Heeft hij volgens jou het recht om zwanger te worden?
  - Zou deze situatie in België mogelijk zijn?
  - Wat maakt een man een man?
  - Is iemand een vrouw omdat die zwanger is?
  - Welke fobische reacties lees je in het artikel?

NABESPREKING

- Wissel de informatie uit die de leerlingen uit dit artikel hebben gehaald.
- Zoom in op gedachten en gevoelens die hierdoor worden opgeroepen.

VERWERKING

Kan een situatie zoals die van Thomas Beatie zich voordoen volgens het Belgisch recht?
En indien ja, hoe dient deze situatie afstammingsrechtelijk behandeld te worden?
Het antwoord op deze vraag vindt u in de bijlage.

BRONMATERIAAL

- Guy Trebay "He's pregnant. You're speechless", published june 22, 2008.
- De bijlage is van Stijn Brusselmans, werkstuk in het kader van colleges 'personen en familierecht', Prof. Swennen, UA, 2008.

He's Pregnant. You're Speechless

By GUY TREBAY

WHEN Thomas Beatie gives birth in the next few weeks to a baby girl, the blessed event will mark both a personal milestone and a strange and wondrous crossroads in the evolution of American pop culture.

THE FAMILY Nancy and Thomas Beatie in Oregon. HIS STORY Thomas Beatie wrote for the Advocate.

Mr. Beatie — as anyone who has turned on a television, linked to a blog or picked up a tabloid in the last few months is aware — is a married 34-year-old man, born a woman, who managed to impregnate himself last year using frozen sperm and who went public this spring as the nation's first "pregnant father."

That this story attracted attention around the world was hardly surprising. Who, after all, could resist the image of a shirtless Madonna, with a ripe belly on a body lacking breasts and with a square jaw unmistakably fringed by a beard? For a time, clips of Mr. Beatie's appearance on "Oprah," where he was filmed undergoing ultrasound, as well as shirtless images of him from an autobiographical feature in the Advocate magazine, were everywhere, and they were impossible to look away from. Partly a carnival sideshow and partly a glimpse at

shifting sexual tectonics, his image and story powered past traditional definitions of gender and exposed a realm that seemed more than passing strange to some observers — and altogether natural to those who inhabit it.

"This is just a neat human-interest story about a particular couple using the reproductive capabilities they have," said Mara Kiesling, director of the National Center for Transgender Equality in Washington. "There's really nothing remarkable" about the Beatie pregnancy, she said.

Yet as the first pregnant transman to go public, Mr. Beatie has exposed a mass audience to alterations in the outlines of gender that may be outpacing our comprehension. In the discussions that followed his announcement, what became poignantly clear is that there is no good language yet to discuss his situation, words like an all-purpose pronoun to describe an idea as complex as a pregnant man.

"When there's a lot of fascination around a figure like Thomas Beatie," said Judith Halberstam, a professor of English and gender studies at the University of Southern California, "it points to other changes already happening elsewhere in the culture."

Among the changes Ms. Halberstam noted are medical innovations that have expanded the possibilities for body modification. There are also studies that indicate, as Ms. Halberstam noted, that women respond sexually to the individual, before differentiating by sex. And the broadening legal scope of marriage has also had its effects on people like Mr. Beatie, who says of himself, "I am transgender, legally male, and legally married to Nancy," but who might have trouble holding on to some of those assertions if he did something as simple as moving from Oregon.

Americans, Ms. Halberstam said, have long been fascinated by narratives of sexual transformation, at least since the era of Christine Jorgensen, an early male-to-female transsexual (born George Jorgensen Jr. in the Bronx) whose sex change, performed by doctors in Sweden, prompted The Daily News to run a front page story under the headline "Ex-GI Becomes Blonde Beauty" and made Miss Jorgensen as tabloid-notorious then as Mr. Beatie

is, the man who “went abroad and came back a broad.”

The Jorgensen case in 1951 was treated as groundbreaking, just as Mr. Beatie’s was on “Oprah,” despite the well-established fact that physicians at the German Institute of Sexual Science had performed successful sexual reassignment surgeries decades before. If Miss Jorgensen’s story prefigured Mr. Beatie’s, it also pointed toward a future in which gender continues to change in response to changing laws and mores and, as important, new technology.

“The Beatie case seems like a way of having some of the Trans 101 discussions publicly, giving them one kind of a face and doing it in a way that’s not asking anybody for anything,” said Eve Kosofsky Sedgwick, a professor at the City University of New York graduate school of English who has written extensively on gender. “He’s pregnant, he seems happy. It’s not in happening in any kind of a judicial, let alone criminal, context so it’s not a matter of claiming a right. It’s a matter of exercising one.”

By bringing his story to the public and disclosing the particulars of his anatomical journey, Ms. Sedgwick added, Mr. Beatie is “making visible the fact that a lot of people’s experience of making these decisions isn’t about getting a penis or losing a penis.” For many transgender people, she said, “genital surgery is not what defines gender, and that will be news for lots and lots of Americans,” who may have trouble comprehending the idea that for some, anatomy does not define woman or man.

Mr. Beatie does not have a penis; his clitoris was surgically reconfigured to mimic a phallus. And the person born in Hawaii in 1974 as Tracy Lagondino also altered his body with chest reconstruction surgery, took bimonthly testosterone injections for years to suppress feminine sex characteristics, grew a beard and saw his hairline change. Like many transmen, he chose not to remove his female reproductive organs. And so, when it was clear that his wife could not have another child (she has two grown daughters from a previous relationship), Mr. Beatie stopped hormone therapy until he could conceive.

“Not a lot of transmen get what’s called ‘bottom’ or ‘lower’ surgery,” Ms. Halberstam explained, referring to procedures like the one Mr. Beatie had, and to yet more radical interventions like hyste-

rectomy. “If they want a penis, they don’t want a micro-penis,” she said. If what they want is to be men, she added, they see no reason why that goal is compromised by keeping their ovaries.

Issues like these have made Mr. Beatie’s story so compelling; the sense that trans identity in the Webster sense of the prefix signifies some threshold state of being — “across” or “beyond” or “through.”

Ms. Sedgwick said that if you look at postings on Web sites like Oprah Winfrey’s and The Huffington Post, “It seems as though there are lots and lots of comments saying: ‘That’s not a man having a baby. That’s a woman having a baby.’ ”

Partly that reaction results from what Ms. Sedgwick calls a phobic response to changes in identities that for most people seem God-given and settled at birth. Partly it is a matter “of people having to go through the stages of figuring things out,” she said.

As Ms. Kiesling, of the National Center for Transgender Equality, noted: “The long-term benefit of this story is not ‘Pregnant Man Trims Hedge,’ ” referring to a widely circulated photo of a bearded and pregnant Mr. Beatie wielding a power tool.

“The Beatie story raises questions we’re all looking at now, in a lot of contexts,” about the welter of new possibilities produced by a landscape in which legalized same-sex partnerships reshape traditional ideas about husband and wife and mom and dad. Contacted at home in Bend, Ore., Mr. Beatie declined to comment for this article. He was resting, he said, and would reserve further comment until after the baby is born. A book that he was contracted to write has been shelved, according to his publishers, St. Martin’s Press. And so once the “pregnant father” delivers, he can return to being the person his neighbors refer to as “a quiet, regular guy.”

By then his story may have served its purpose, Ms. Sedgwick said. It will have showed us that: “People experience gender very differently and some have really individual and imaginative uses to make of it. That’s an important thing for people to wrap their minds around.”

TOEPASSING OP HET BELGISCH RECHT

Kan een situatie zoals die van Thomas Beatie zich in Belgisch recht voordoen?
En indien ja, hoe dient deze situatie afstammingsrechtelijk behandeld te worden?

DE EERSTE VRAAG IS:

KAN EEN NIEUWE MAN ZWANGER WORDEN NAAR BELGISCH RECHT?

Om een juridische wijziging van het geslacht te kunnen verkrijgen dient een verklaring voorgelegd te worden aan de ambtenaar van de burgerlijke stand waaruit onder meer blijkt dat men niet meer in staat is overeenkomstig het oude geslacht kinderen te verwekken. Wie stelt die verklaring op? De behandelende arts en psychiater. Het is deze arts die naar eer en geweten, in overleg met de behandelde persoon, beslissingen neemt inzake de te doorlopen medische procedures. Aldus kan theoretisch gezien geneesheer A een verklaring opstellen indien de behandelde persoon reeds geruime tijd een hormonale behandeling ondergaat en bijgevolg geen kinderen meer kan verwekken. Terwijl geneesheer B van zijn patiënt zal verwachten eerst een zeer zware medische ingreep te ondergaan waarbij bijvoorbeeld bij een vrouw-man transformatie zowel de eierstokken als de baarmoeder verwijderd moeten. Pas dan kan hij beslissen over te gaan tot het opstellen van een verklaring waarin gesteld wordt dat de behandelde persoon geen kinderen meer kan verwekken overeenkomstig het oude geslacht. Op basis van het voorgaande durven we als voorlopige te conclusie stellen dat de situatie van een zwangere man niet geheel onmogelijk is naar Belgisch recht.

DE TWEEDE VRAAG IS:

HOE DIENT MEN IN DEZE SITUATIE AFSTAMMINGSRECHT TOE TE PASSEN?

Voor de wetgever, de rechterlijke macht en de ambtenaar van de burgerlijke stand die waarschijnlijk als één van de eersten met dergelijke problematiek geconfronteerd zal worden, is dit immers niet bepaald een "blijde verwachting". Omdat men veronderstelt dat een zwangere man in het Belgische recht uitgesloten is, is er geen aangepaste afstammingsregeling. Hoe kan men dan deze situatie verhelpen? Laten we uitgaan van volgende situatie: een zwangere man dient zich aan in het ziekenhuis en "bevalt" daar van een kind. We pogen met het bestaande afstammingsrecht een oplossing te vinden. De geboorte moet verplicht worden aangegeven op basis van art. 55 B.W. Dit maakt anoniem bevallen in België wettelijk onmogelijk. Ook wanneer een zwangere man bevalt, zal de geboorte aangegeven moeten worden. Maar omdat het geen vrouw is die van het kind bevalt, zal naar onze mening geen beroep kunnen gedaan worden op art. 312 § 1 omdat dit artikel een afstamming langs moederszijde vestigt. Op basis van de geboorte komt er dus geen afstamming vast te staan. De zwangere man zal dus vader moeten worden. Deze afstamming langs vaderszijde kan op drie manieren gevestigd worden: op basis van de vaderschapsregel, door erkenning of door een onderzoek naar vaderschap. Als mogelijke oplossing zien we in deze situatie de erkenning. Men bevindt zich in een situatie met een pasgeboren kind en een ouder met wie er geen juridische band gevestigd is. Het staat de man die van het kind bevallen is dus naar onze mening volledig vrij om het kind te erkennen. De man zal dan erkend worden als juridische vader met bijbehorende rechten en plichten.

Samenvattend kunnen we stellen dat naar onze mening de zwangerschap van een man volgens het Belgische recht mogelijk is en dat er afstammingsrechtelijk voor deze situatie geen aangepaste oplossing bestaat. Momenteel is het behelpen met de bestaande regelgeving. Een mogelijke oplossing zou, zoals in bepaalde literatuur wordt voorgesteld, een genderneutraal afstammingsrecht kunnen zijn.

6

GENDERPASPOORT

DOELSTELLING

Inzien dat je geslacht vaak wordt gevraagd in allerlei officiële documenten.
Kritische zin opbrengen voor de relevantie van deze gegevens.

MATERIAAL

WERKBLAD/BIJLAGE

Artikel: Rechtssubjecten hoeven geen geslacht.

WERKWIJZE

- Vraag aan de deelnemers in te vullen welke lidmaatschappen, engagementen, inschrijvingen,... ze reeds hebben aangegaan, waarbij ze hun identiteit en hun geslacht moesten opgeven.
- Laat ze de lidkaarten uit hun portefeuille halen en checken of daar een vermelding op staat.
- Zet alles op een lijst en vraag per item wat de reden zou kunnen zijn van deze gegevens.
- Beoordeel waar deze informatie niet relevant is.

Lidmaatschap/Inschrijving/engagement	Goede reden voor opgeven geslacht	Relevant of niet?
Sportclub		
Fitnessclub		
Muziekschool		
Jeugdbeweging		
.....		

NABESPREKING

- Zijn deze gegevens relevant voor alle gevallen?
- Wat zou er kunnen gebeuren als men het geslacht niet zou weten?
- Kunnen we het geslacht als juridische categorie niet afschaffen?

VERWERKING DERDE GRAAD

- Laat de discussietekst van Koen Raes "Rechtssubjecten hoeven geen geslacht" lezen.
- Stel de volgende verwerkingsvragen:
  - Welke nadelen ziet de auteur aan het afschaffen van de juridisch categorie M/V?
  - Welke voordelen zijn daaraan verbonden?
  - Ben je het met hem eens? Op welke punten?

BRONMATERIAAL

- Koen Raes. "Rechtssubjecten hoeven geen geslacht. Over het de-juridiseren van onze geslachtelijke identiteit". Koen Raes is een docent rechtsfilosofie en toegepaste ethiek, verbonden aan de universiteit Gent. koen.raes@ugent.be, tel. 09-264 68 39.

Rechtssubjecten hoeven geen geslacht

Over het de-juridiseren van onze geslachtelijke identiteit
Koen Raes

MAN-MADE WOMEN

We lezen er steeds meer over in de pers, we zien er steeds meer reportages over op televisie. Transseksuelen die niet alleen een lange lijdensweg moeten doorlopen opdat hun fysieke geslacht zou overeenstemmen met hun psychische geslachtsidentiteit, maar die bovendien ook nog een moeilijke procedurele calvarie te wachten staat om dat geslacht ook juridisch erkend te krijgen.

Germaine Greer ergert zich in *The whole women* behoorlijk aan dergelijke chirurgische en hormonale geslachtsveranderingen, en wel omdat de medische wereld kennelijk heel specifieke opvattingen heeft over wat precies een vrouw 'is'; er wordt geknipt, gesneden en geïmplantéerd opdat een man de uiterlijke geslachtskenmerken van een vrouw zou krijgen (vagina en borsten), maar alsnog behoort een baarmoeder-en-eierstok transplantatie niet tot de mogelijkheden. Vrouwen zijn geen eunuchen, herinnert ze ons. Hetzelfde geldt voor vrouwen die zich tot man laten omvormen: men verwijdert de borsten en construeert een soort penis, en men maakt teelballen van de schaamlippen. Zijn vrouwen wezens met borsten en vagina's en mannen wezens zonder borsten en met een lul? Hoewel ze sympathiseert met (het lot van) transseksuelen vindt Germaine Greer dergelijke chirurgische ingrepen toch maar niets: de behandeling van 'gender role distress' zou niet moeten bestaan in fysieke mutivering, maar in het veranderen van de geslachtsrollen. 'Geslachtsveranderende chirurgie' is, zo stelt ze, 'wezenlijk conservatief omdat het de geslachtsrollen herbevestigt door individuen in specifieke lichamen te stoppen'.

Hoe dat ook zij, geslachtsverandering plaatst een klassiek juridisch credo op de helling, namelijk dat van de 'continuïteit van het geslacht'. Vroeger werden geslachtsveranderingen juridisch benaderd als vergissingen die werden begaan bij de aangifte van de geboorte. De geboorteakte wordt veranderd, zodat iemand 'altijd' man of 'altijd' vrouw is geweest, ook al is de betrokkene een flink deel van zijn of haar leven, althans uiterlijk, als 'man' of 'vrouw' door het leven gegaan. Men ziet al met-

een dat dit tot behoorlijk wat moeilijkheden kan leiden. Veronderstel dat een vrouw toen ze twintig was twee kinderen op de wereld heeft gezet, maar op haar dertigste een dermate sterke aandrang ervaart om als man door het leven te gaan dat ze een chirurgisch-hormonale geslachtsverandering ondergaat? Zoiets kon een procureur-generaal eenvoudig niet aanvaarden, omdat een altijd-man moeilijk kinderen kan hebben gebaard, terwijl het dogma van de continuïteit van het geslacht zich verzet tegen een in de tijd veranderende geslachtelijke identiteit. Evenzogoed werd niet aanvaard dat de geslachtsverandering van een gehuwd persoon wordt erkend. Hoewel dat nergens expliciet wordt vermeld, werd het huwelijk immers geacht te zijn voorbehouden voor personen van een ander geslacht. Wil een gehuwd persoon zijn of haar geslacht juridisch erkend zien, dan moet hij eerst uit de echt scheiden. Thans wordt geslachtsverandering juridisch erkend door een kanttekening bij de akte van geboorte, zonder dat het origineel wordt vernietigd, zodat de geslachtsverandering pas uitwerking heeft van dan af aan en alles wat voorafging rechtsgeldig blijft. Enkel bij interseksualiteit gaat men nog uit van het 'vergissingsdenken' bij de geboorte en wordt de oude geboorteakte vernietigd en vervangen door een nieuwe.

VRIJHEID, LIEFDE, HUWELIJK

Ja, die geslachtelijke identiteit leidt juridisch tot heel wat moeilijkheden. Ze ligt ook aan de basis van de discussies over samenlevingscontracten en over de volwaardige erkenning van homohuwelijken. Sommigen blijven een verschillend geslacht als een absolute voorwaarde zien om te kunnen huwen, terwijl de moderne ethiek al lang vrijheid en liefde tot enige legitieme grondslagen van relatievorming heeft verheven. Dat is precies de reden waarom onze cultuur zich verzet tegen gedwongen huwelijken (geen vrijheid) evenals tegen liefdeloze huwelijken en waarom de mogelijkheden tot echtscheiding steeds meer worden versoepeld: waar vrijheid en liefde, althans moreel, de grondslagen

vormen van de relatievorming doet het geslacht er volstrekt niet toe, maar wel een gebrek aan vrijheid of het ontberen van liefde. In zijn monumentale studie *Vrouwelijkheid, mannelijkheid en recht* analyseerde de nu in Mannheim docerende, Belgische rechtstheoreticus Harry Willekens reeds het contradictorisch karakter van een rechtssysteem dat tegelijkertijd de gelijkheidsregel én het geslachtsverschil als dwingende rechtsregels wenst te behouden. En misschien is de tijd inderdaad aangebroken om dat geslacht, althans juridisch, irrelevant te maken. Het weze omdat we, zoals Elisabeth Badinter in *L'un est l'autre*, moeten vaststellen dat mannen en vrouwen steeds meer toegroeien naar een gemeenschappelijk, androgyn type. Het weze omdat we, zoals Harry Willekens betoogt, het geslacht haar karakter van wezenlijk kenmerk van de 'staat van de persoon' en dus van 'openbare orde' best zouden ontnemen.

Gedaan dus, met het vermelden van het (biologisch) geslacht in de geboorteakte. Mensen moeten zelf maar uitmaken wie ze, wat dat betreft, zijn of willen zijn. Geen problemen meer voor transseksuelen, want indien het geslacht niet meer tot de staat van de persoon behoort, dan verliest (chirurgische) geslachtsverandering ieder juridisch belang. Hermafrodieten hoeven zich niet meer in een bipoaire identiteit te situeren. En hetzelfde geldt voor homohuwelijken: indien het geslacht juridisch niet meer van belang is, dan heeft het recht zich ook niet meer te moeien met de vraag welke geslachten met welke geslachten huwen. Geen discussies meer, ten slotte, over het recht van homoseksuelen of lesbiennes om kinderen te adopteren of van lesbiennes om zich artificieel te laten insemineren: het enige wat telt is de bereidheid en de vaardigheid om het ouderschap op zich te nemen. Er is geen enkele reden waarom zij dat niet evengoed zouden kunnen als heterokoppels en overigens brouwen zogenaamde standaard heterokoppels er vaak niet veel van. Vooroordelen, weg ermee.

ALLE MENSEN WORDEN GELIJK GEBOREN

Eindelijk wordt aldus de regel die aan ieder mensenrechtenverdrag ten grondslag ligt, 'que tous les hommes sont nés égaux en droits' gerespecteerd. Het geslacht wordt een privé-zaak, en dat hoort het ook te zijn. De vraag is niet of vrouwelijkheid en mannelijkheid, biseksuele, heteroseksuele of

homoseksuele voorkeuren belangrijk zijn. Voor de meeste mensen vormen zij wel degelijk een kernaspect van hun persoonlijkheid, hun psychische, fysieke en sociale 'identiteit'. De vraag is of dat ook voor het recht zo hoeft te zijn, of, met andere woorden, het recht zich hiermee moet inlaten alsof het een kwestie van openbare orde betreft. Dat is niet het geval. Gelijkberechtiging impliceert dat het geslachtsverschil, althans juridisch, niet tot verschillen in behandeling mag leiden, net zoals dat het geval is met verschillen in cultuur, levensbeschouwing, nationaliteit of leeftijd. Het is een kwestie van non-discriminatie.

Men kan opwerpen dat het niet meer vermelden van het geslacht in de geboorteakte niet zo erg veel zou uithalen omdat ouders meestal door het geven van een voornaam dat geslacht toch accentueren, en ook die naam behoort tot 'de staat van de persoon'. Dat is juist en dan moet men maar de procedure tot naamsverandering fel vereenvoudigen. Nog los van deze kwestie lijkt het me geen slecht idee om mensen vanaf hun volwassenheid (of, voor mijn part, vanaf hun 14 jaar), het recht te geven om van voornaam te veranderen, want het is best mogelijk dat er mensen zijn die het helemaal niet leuk vinden de rest van hun leven te moeten slijten met een naam waarmee ze zich niet kunnen vereenzelvigen.

Overigens moet dit probleem ook weer niet worden overschat. Van de meeste voornamen bestaat zowel een vrouwelijke als een mannelijke variant (Caroline/Karel, Jacqueline/Jack, Michelle/Michel, Martine/Martin...) terwijl er steeds meer geslachtsneutrale voornamen opduiken (Kim, Dominique, Lou, Jo, Sam, Jacky...).

VROUWEN BEVRIJDEN DIE JURIDISCH NIET MEER BESTAAN?

Neen, de belangrijkste bezwaren liggen op het vlak van de vrouwendiscriminatie en – emancipatie en op het vlak van de geslachtsspecifieke rechten.

Wat dit laatste betreft wordt meteen aan zwangerschap en zwangerschapsbescherming gedacht. Indien het geslacht juridisch geen rol meer speelt, zouden moeders dan niet ook hun recht op zwangerschapsbescherming verliezen? Ik zie niet in waarom dat het geval zou zijn. Dat mannen (alsnog?) niet kunnen bevallen en vrouwen wel, en dat er nood is aan een specifieke juridische bescher-

ming van de zwangere is geen kwestie van discriminatie. Het is een kwestie van rekening houden met een verschil dat relevant is in deze welbepaalde context. Het recht houdt toch ook rekening met leeftijdsverschillen, diplomaverschillen of fysieke verschillen in de mate waar die in een specifieke context relevant zijn. (een fysieke handicap geeft recht op aangepaste werkgelegenheid, leeftijd bepaalt de schoolplicht, een diploma geeft recht om te kandideren voor zekere jobs). Ik wil het moederschap zeker niet reduceren tot een handicap of een bekwaamheid. Ik wil hier alleen maar betogen dat een recht, gebaseerd op het gelijkheidsbeginsel, wel degelijk in staat is om rekening te houden met verschillen, maar dan niet in 'algemene' en 'absolute' termen. Verschillen kunnen/mogen aanleiding zijn voor verschillen in behandeling, indien daar een contextuele reden voor is.

Fundamenteel is het tweede bezwaar. Indien er juridisch geen verschillen meer tussen mannen en vrouwen bestaan, dan wordt het ook onmogelijk om nog positieve actieprogramma's te implementeren of regels af te dwingen die een gelijke vertegenwoordiging van vrouwen en mannen (in adviesraden, ondernemingsraden, politieke organen) op het oog hebben. Immers men 'is', juridisch geen man of vrouw meer, dus kan men daar juridisch ook geen rekening meer mee houden. Het is een sociologische gok, maar het zou best kunnen dat het afschaffen van het juridisch geslacht een grotere bijdrage zou leveren tot de emancipatie van vrouwen dan de thans met zeer veel voorbehouden en aarzelingen ingevoerde geslachtspecifieke programma's die een rechtvaardiger vertegenwoordiging van vrouwen beogen. Maar dat is, toegegeven, niet meer dan een gok. Hoe dan ook; men heeft toch ook geen nood aan een specifieke juridische 'etnische' of 'culturele' identiteit om vormen van racistische of culturele discriminatie aan te pakken?

Dan blijven er nog enkele mineure probleempjes over. Twee mensen zouden bijvoorbeeld in het huwelijk kunnen treden, terwijl één van hen – of allebei – heeft gelogen over zijn of haar biologisch geslacht. Dat kan niet echt een probleem zijn: indien zij dat belangrijk vinden (niet het openbaar ministerie, want het geslacht is, zoals gezegd, een privézaak geworden) dan is er sprake van bedrog.

Het 'en marriage trompe qui peut' is allang niet meer van toepassing en dergelijk bedrog is dus uiteraard een reden tot echtscheiding.

NAAR EEN ANDROGYNE OF NAAR EEN DIFFERENTIECULTUUR?

Het wordt tijd om de laatste juridische resten van de discriminatie tussen mannen en vrouwen weg te werken. En net zoals het recht niet meer mag verwijzen naar zoiets als 'ras' (behalve in die merkwaardige zinssnede in de Universele Verklaring voor de Rechten van de Mens van 1948 waarin men stelt dat men niet mag discrimineren op basis van ras (en niet 'vermeend ras') en daardoor impliciet het bestaan van rassen erkent) heeft het geen zin meer om te verwijzen naar het geslacht van een persoon. Dat betekent helemaal niet dat het belang van die geslachtelijke identiteit in het dagelijkse leven zou afnemen. Integendeel, denk ik. Nu mensen bevrijd zijn uit het keurslijf van hun juridisch geslacht, krijgen ze meer mogelijkheid om met die identiteit te spelen, ze te verhullen of te accentueren, ze te veranderen of te bevestigen. Gedaan dus ook, met het verbod om je – buiten de periode van carnaval – in de kleding van het andere geslacht op de openbare weg te vertonen, een verbod dat overigens voor één keer meer de mannen dan de vrouwen trof, want voor vrouwen zijn de vestimentaire voorschriften heel wat vrijer dan voor mannen.

Wie vandaag zo gaarne pleit voor het 'terugdringen van de overheid' heeft hier nu eens een aardige kluif aan. Hier betreft het inderdaad een illegitieme inmenging in de privésfeer, die voor veel mensen een vernederende boetetocht met zich brengt die het gelijkheidsbeginsel voor schut zet. Vrouwe Justitia; laat miljoenen mannen en vrouwen in vrijheid bloeien en moei U met Uw eigen zaken.

Ondertussen zijn een aantal maatschappelijke veranderingen verworven:

- **huwelijk tussen partners van hetzelfde geslacht is mogelijk in België vanaf 2003**
- **recht op adoptie door partners van hetzelfde geslacht is mogelijk vanaf 2006.**
- **de wet van 10 mei 2007 betreffende de transsexualiteit, vereenvoudigt de juridische procedure van geslachtsverandering en naamswijziging.**

7

GENDERKNIPSELS EN TAAL

DOELSTELLING

Inzien dat onze taal vaak ook maar twee geslachten kent.

Inzien tot welke misverstanden of onduidelijkheden dit kan leiden.

Verschillende woorden voor intersekse en genderdiverse personen en rollen kennen.

MATERIAAL

WERKBLAD OM TE KOPIËREN

Werkblad met knipsels

WERKWIJZE

■ Leg uit:

In het Nederlands kennen we twee geslachten: het mannelijke HIJ en het vrouwelijke ZIJ. Daarnaast heb je het onzijdige HET dat bijvoorbeeld gebruikt wordt voor baby's. Vanaf het moment dat er interactie is en het kind sociaal begint te reageren, wordt het een hij of een zij.

Niet alle talen maken eenzelfde onderscheid in twee geslachten. De Finse taal heeft geen grammaticale gender voor woorden. Zowel HIJ als ZIJ worden HAN genoemd, en 'mens' wordt vertaald als het onzijdige IHMINEN.

In tegenstelling tot het Nederlands dat mens het mannelijk geslacht toebedeelt: "de mens is, hij is (mannelijk)". Dit betekent dat vertalers het soms moeilijk hebben met de vertaling van zinnen als "hij kust haar".

Zo bestaat er ook geen grammaticale gender in talen als Bengali, Cheremis, Chichewa, Chinees, Ests, Glosa, Hongaars, Ndebele, Indonesisch, Japans, Kerelisch, Kiswahili, Kirundi, Kinyarwanda, Laps, Maori, Nubisch, Tamil, Thais, Turks, en nog vele andere.

■ Kopieer het werkblad met knipsels en deel het uit.

■ Laat de leerlingen zoeken hoe het taalgebruik impliciet bepaalde categorieën mensen veronderstelt en andere categorieën uitsluit door ze niet te benoemen en/of onzichtbaar te maken.

NABESPREKING

■ Wat denk je hiervan?

■ Hoe ga je daar zelf mee om?

VERWERKING

Naar een meer onzijdige of veelzijdige taal? Laat ons misschien starten met een woordenlijst van bekende woorden die meer de variatie en diversiteit benadert die bestaat.

■ Vul de lijst aan met eigen woorden.

■ Kies een woord uit dat jou goed zou staan.

Zie ook op volgende websites:

http://en.wikipedia.org/wiki/Gender-neutral_pronoun

[http://nl.wikipedia.org/wiki/Per_\(aanspreekvorm\)](http://nl.wikipedia.org/wiki/Per_(aanspreekvorm))

BRONMATERIAAL

■ De knipsels komen uit: F. Opsomer, "Hij is een koe. Over onbeleeftheid", zie Jaarboek 2003, Jaarboek seksualiteit-realtie-geboorteregeling, CGSO-Trefpunt, 2002

Alternatieve woordenlijst

Shemale

Tomboy

Panseksueel

Heshe

Girrrrrl

Butch

Sisiboy

Boy

Femme

Men (hij/zij): *men staat voor de deur*

Het (haar/zijn): *een bloem in het haar*

In het Engels: ze (she/he) en hir (her/his).

Ze is waiting for hir friend

In Nederland: per (hij/zij en haar/zijn)

per wacht op per's vriend

Fransen hebben de naam in Europa de grootste minnaars te zijn, maar volgens wetenschappelijk onderzoek is dat niet waar. Fransen gaan liever met hun gazet naar bed dan met hun vrouw.

Het fenomeen werd ontdekt en bij de kraag gevat: de televisie heeft afgedaan en de jongeren zitten liever op hun barkruk naar de meisjes te kijken dan dat ze zich de moeite getroosten om plaats te nemen voor tv.

Een man is samen met zijn zoon op weg in een auto en rijdt zich te pletter tegen een boom. De vader is op slag dood, de zoon echter overleeft de crash en wordt zwaargewond naar het ziekenhuis gebracht. Daar roept men meteen de chirurg van dienst op, maar die zegt bij aankomst en na aanschouwing van het slachtoffer: 'Helaas, ik kan deze patiënt niet opereren, hij is mijn zoon'

De Noorse psychologe Maalfrid Grude Flekkoy werd de eerste parlementaire kindombudsman ter wereld.

Na haar kwamen er ook kindombudsmannen in Costa Rica en Nieuw Zeeland.

8

SEKSE | GENDER | ORIËNTATIE

DOELSTELLING

Zich een voorstelling kunnen maken van de variatie in sekse, genderidentiteit, genderrol en seksuele oriëntatie.

Terminologie kennen en kunnen situeren op het schema.

MATERIAAL

WERKBLAD

Achteraan deze bundel vindt u het werkblad met uitdrukbare cirkels die alle vier op elkaar kunnen worden gelegd en draaien rond een middelpunt.

BIJLAGE

- Voorbeeld werkblad
- Schema genderdiversiteit man en vrouw.

WERKWIJZE

- Leg uit dat sekse (biologisch) meestal mannelijk of vrouwelijk is, maar dat er ook tussenvormen bestaan (interseks condities). Neem de eerste cirkel en geef voorbeelden (zie oefening 1).
- Leg uit dat genderidentiteit een grote variatie kent van heel mannelijk naar heel vrouwelijk over mixed gender (combinatie van beide genderidentiteiten) of genderfree (afwezigheid van mannelijkheid en vrouwelijkheid). Neem de tweede cirkel en geef een aantal voorbeelden van mannen en vrouwen in de vier verschillende genderidentiteitscondities (zie oefening 2).
- Laat de leerlingen zelf voorbeelden aandragen.
- Neem de derde cirkel en leg het concept genderrol uit: de rol die je kiest in je leven, je beroep, je kleding,.... Geef voorbeelden.
- Vervolledig nu het beeld met de seksuele oriëntatie in de binnenste cirkel: mensen zijn hetero, homoseksueel (homo of lesbisch), biseksueel (allebei), of hebben andere seksuele geaardheid. Geef voorbeelden.
- Demonstreer dat de vier cirkels kunnen draaien ten opzichte van elkaar, en dat je zo een aantal verschillende combinaties krijgt. Geef voorbeelden (zie bijlage).
- Illustreer met de case van de zwangere man (zie oefening 5).

Sekse: vrouwelijk

Genderidentiteit: man

Genderrol: mixed

Seksuele oriëntatie: hetero (valt op een vrouw)

- Geef de volgende oefening: kies je idool of favoriete "star" en situeer hem/haar in de vier cirkels.
  - Wat is de sekse?
  - Wat is de genderidentiteit (kan je opzoeken op wikipedia)?
  - Wat is de genderrol (weet je meestal wel aan de hand van de publieke persona)?
  - Wat is de seksuele oriëntatie?

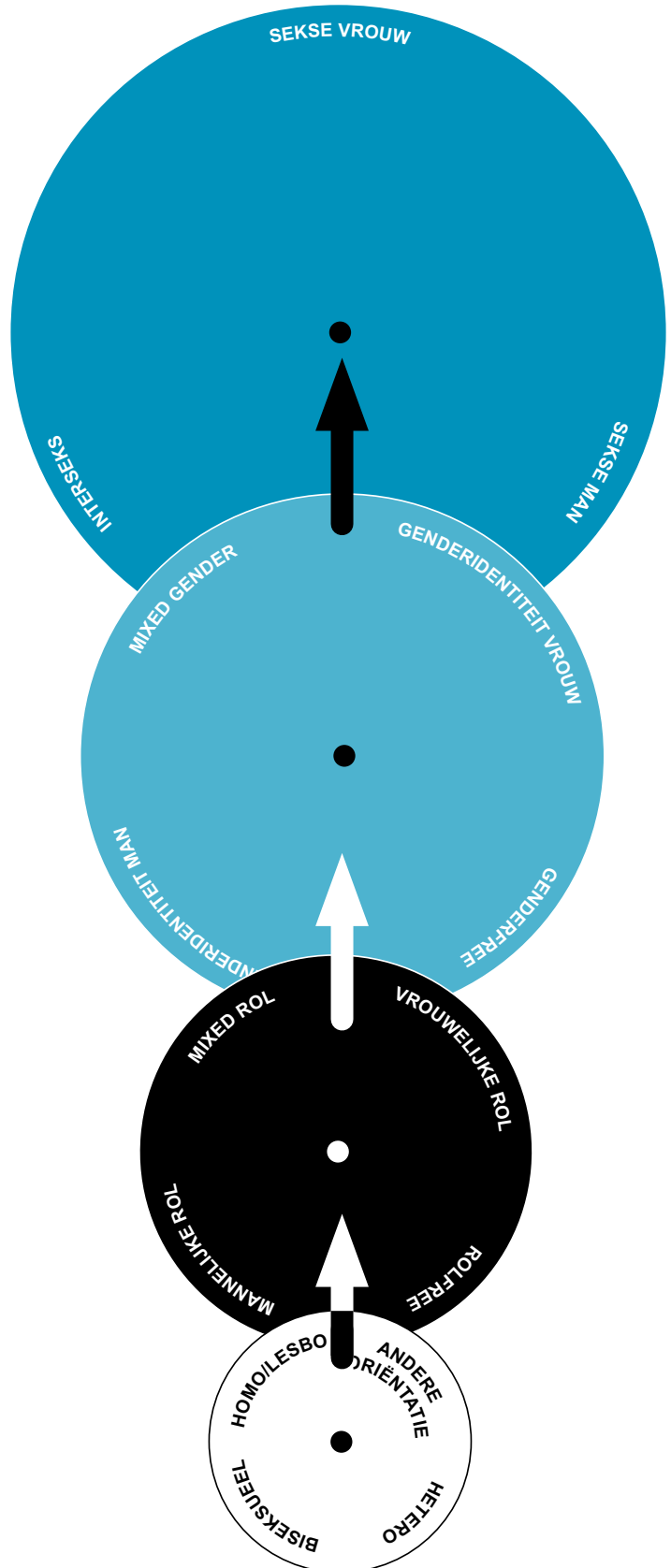
VERWERKING DERDE GRAAD

- Gebruik de portretten van oefening 2.
- Laat de deelnemers deze oefening invullen op het schema (zie bijlage).

ACHTERAAN DEZE
LESMAP VINDT U
EEN TE MONTEREN
DIAGRAM

GENDERDIVERSITEIT MAN

SEKSE M

GENDERIDENTITEIT			
MAN	VROUW	MIXED	FREE
VOELT ZICH MAN	VOELT ZICH VROUW	VOELT ZICH (AFWISSELEND) ZOWEL MAN ALS VROUW	VOELT ZICH NOCH MAN, NOCH VROUW
SCHWARTZENEGGER	TRANSVROUW	METROSEKSUEEL	TRANSGENDERIST
GEORGE CLOONY	DANA INTERNATIONAL	DAVID BECKHAM	MARYLYN MANSON
		DRAG QUEEN	TOKIO HOTEL
		TRAVESTIE	BOY GEORGE
		BRATT PITT	ARMY OF LOVERS

GENDERROLLEN			
MANNELIJK	VROUWELIJK	MIXED	FREE
KIEST VOOR TYPISCH MANNELIJKE ROLLEN ZOALS...	KIEST VOOR TYPISCH VROUWELIJKE ROLLEN ZOALS...	KIEST VOOR EEN COMBINATIE VAN BEIDE ROLLEN ZOALS...	KIEST VOOR EEN ROL DIE NIET TYPISCH MANNELIJK OF VROUWELIJK IS ZOALS...
MACHO	KAPPER	DANSERS	ANDROGYN
VADER	VERPLEGER	NIEUWE MAN	QUEERS
SOLDAAT	KOK	ZWEMMERS	BOWIE
GENTLEMAN	INTELLECTUEEL	LOPERS	
ROKKENJAGER	'NICE BOY'		
KOSTWINNER	JIMMY B		
BIERDRINKER			

SEKSUELE ORIËNTATIE			
NAAR MANNEN	NAAR VROUWEN	NAAR BEIDEN	ANDERE
VOELT ZICH AANGETROKKEN TOT MANNEN	VOELT ZICH AANGETROKKEN TOT VROUWEN	VOELT ZICH AANGETROKKEN TOT ZOWEL MANNEN ALS VROUWEN	VOELT ZICH TOT IETS OF IEMAND ANDERS AANGETROKKEN
HOMOSEKSUEEL	HETEROSEKSUEEL	BISEKSUEEL	ASEKSUEEL
MARK THIJSMANS	STRAIGHT	CASANOVA	FETISJIST
WILL FERDY	DON JUAN	MARLON BRANDON	
	CLOONY	PIM	

GENDERDIVERSITEIT VROUW

SEKSE V

GENDERIDENTITEIT			
MAN	VROUW	MIXED	FREE
VOELT ZICH MAN	VOELT ZICH VROUW	VOELT ZICH (AFWISSELEND) ZOWEL MAN ALS VROUW	VOELT ZICH NOCH MAN, NOCH VROUW
BUTCH	FEMME	MADONNA	TRANSGENDERIST
BRANDON TEENA	CARMEN	LARA CROFT	TRACY CHAPMAN
TRANSMAN	MARYLIN MONROE	TRAVESTIE	K D LANG

GENDERROLLEN			
MANNELIJK	VROUWELIJK	MIXED	FREE
KIEST VOOR TYPISCH MANNELIJKE ROLLEN ZOALS...	KIEST VOOR TYPISCH VROUWELIJKE ROLLEN ZOALS...	KIEST VOOR EEN COMBINATIE VAN BEIDE ROLLEN ZOALS...	KIEST VOOR EEN ROL DIE NIET TYPISCH MANNELIJK OF VROUWELIJK IS ZOALS...
VERANTWOORDELIJKE	MOEDER	DANSERS	ANDROGYN
KOSTWINNER	VERZORGSTER	SPIDERWOMAN	QUEERS
BIERDRINKER	SECRETARESSE	NIEUWE VROUW	
POLITICA	ONDERWIJZERES	ZWEMSTERS	
'GOOD GIRL'	KUISVROUW	LOOPSTERS	
MACHA	VAMP		
	KENAU		
	LOLITA		
	SLET		

SEKSUELE ORIËNTATIE			
NAAR MANNEN	NAAR VROUWEN	NAAR BEIDEN	ANDERE
VOELT ZICH AANGETROKKEN TOT MANNEN	VOELT ZICH AANGETROKKEN TOT VROUWEN	VOELT ZICH AANGETROKKEN TOT ZOWEL MANNEN ALS VROUWEN	VOELT ZICH TOT IETS OF IEMAND ANDERS AANGETROKKEN
HETEROSEKSUEEL	LESBISCH	BISEKSUEEL	ASEKSUEEL
ISABELLE A	YASMINE	MARLÈNE DIETRICH	FETISJIST
	SARAH BETTENS	ANGELINA JOLIE	
	MAURESMO	NELLY FURTADO	

9

IN DE SPIEGEL

DOELSTELLING

Een beeld van jezelf presenteren op vlak van sekse en genderverwachtingen.
Jezelf situeren in verleden, heden en toekomst.
De diversiteit in de groep herkennen.

MATERIAAL

WERKBLAD OM TE KOPIËREN

WERKWIJZE

VERLEDEN

Je kan bijvoorbeeld vertrekken van een foto uit de kindertijd. Vraag de deelnemers iets te vertellen of te schrijven over die foto. Je kan de verhalen bij de foto's op het prikbord hangen zodat iedereen ze kan lezen. Leuker is natuurlijk als je een gespreksronde houdt en iedere deelnemer zijn foto kan toelichten.

HEDEN

Je vraagt deelnemers 5 woorden op te schrijven die op dit moment van belang zijn in hun leven. Per twee worden de lijstjes uitgewisseld en besproken. De lijstjes worden aangevuld op het werkblad en deelnemers kunnen vragen stellen aan elkaar.

TOEKOMST

Dromen en schrikbeelden: als je aan je leven denkt in de toekomst, welke droom zou je dan willen waarmaken en welk schrikbeeld vrees je?
Laat deelnemers individueel invullen en vertellen.

NABESPREKING

- Geef deelnemers de kans te vertellen wat ze hebben opgestoken met deze oefening.
- Benadruk diversiteit positief.

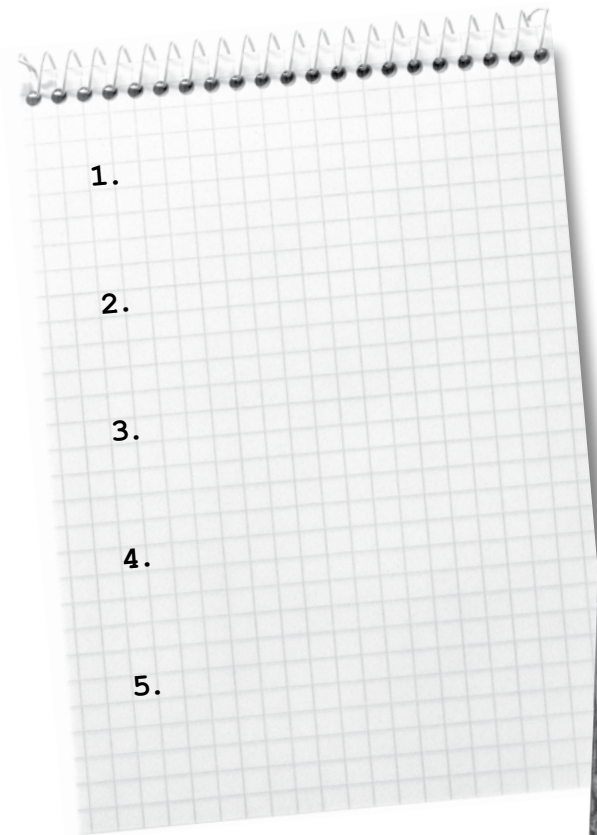
DUUR

Afhankelijk van de groepsgrootte, min. 1 lesuur.

GENDER
IN DE
BIENDER

10.

VAN GESLACHT VERANDEREN

DOELSTELLING

Zicht hebben op sociale verwachtingen met betrekking tot sekse en gender.
Verschillen en gelijkenissen tussen mensen onderkennen.
De invloed van gender-gerelateerde boodschappen onderkennen.

MATERIAAL

WERKBLAD OM TE KOPIËREN

- Invulblad.

BIJLAGE

- Mogelijke antwoorden op de vraag.

WERKWIJZE

- Leg de deelnemers de volgende vraag voor: "Stel dat je van het andere geslacht zou zijn, wat zou er dan allemaal veranderen in je leven? In het verleden, in het heden en in de toekomst", hiermee sluit je aan op de vorige oefening.
- Geef wat hints zoals je relatie met je ouders, broers en zussen, vrienden en vriendinnen, relaties, beroepskeuze, vrije tijd, kleding, vader- of moederschap, ...
- Laat iedere deelnemer 5 min. individueel werken.
- Vraag dan kleine, liefst genderidentieke groepjes te maken en de lijstjes met elkaar te vergelijken en samen te vatten op flappen.

NABESPREKING

Overloop de flappen.

- Wat zien mannen/jongens als mogelijke veranderingen? Vraag feedback hierop van de vrouwen/meisjes.
- Wat zien de vrouwen/meisjes als veranderingen? Vraag feedback hierop van de mannen/jongens.
- Zien we vooral positieve of eerder negatieve punten? Is er een verschil tussen de meisjes- en de jongensflappen?

OPMERKING

Deze oefening is zeer simpel maar heeft meestal een groot effect. Doen!

GENDER
IN DE
BIJLAGE

“Stel dat je van het andere geslacht zou zijn, wat zou er dan allemaal veranderen in je leven? In het verleden, in het heden, en in de toekomst.”

WAT ZOU VOOR MEISJES VERANDEREN?

WAT ZOU VOOR JONGENS VERANDEREN?

“Stel dat je van het andere geslacht zou zijn, wat zou er dan allemaal veranderen in je leven? In het verleden, in het heden, en in de toekomst.”

WAT ZOU VOOR MEISJES VERANDEREN?

- Niet meer ongesteld
- Minder betutteld
- Minder aandacht aan gevoelens
- Andere beroepskeuze
- In de relatie andere taken opnemen
- Staand plassen
- Natte dromen
- Geen zwangerschap
- Geen kinderen kunnen krijgen
- Grotere vriendenkring
- Meer contact met vader
- Meer vrijheid
- Meer erkenning
- Minder gevaar
- ...

WAT ZOU VOOR JONGENS VERANDEREN?

- Meer moeten bewijzen	- Minder dominant
- Andere vriendenkring	- Minder op café, meer huishouden
- Meer betutteld worden en beschermd	- Meer belang aan familie
- Moederschap meemaken	- Sneller volwassen
- Een hechtere band met het kind hebben	- Loopbaan gemakkelijker te onderbreken, minder druk
- Zorgzamer zijn	- Ouder worden
- Maandstonden en de pil	...
- Subtiele en meer directe omgangsvormen	
- Betere schoolresultaten	
- Meer aandacht voor uiterlijk	
- Competitie tussen seksegenoten	
- Minder presteren	
- Meer zorg dragen	
- Sneller een hoer	
- Andere studiekeuze	

11

GENDERBENDING

DOELSTELLING

Concreet zicht krijgen hebben op de eigen genderspecifieke en minder genderspecifieke gedragingen en gewoontes.

Zich kunnen inleven in andere rollen en scenario's.

Tolerant zijn voor genderbending.

MATERIAAL

WERKBLAD OM TE KOPIËREN

5 werkbladen met genderstereotiepe scenario's over de volgende thema's:

- gezin
- relaties en vriendschap
- lichaam
- beroep of toekomst
- media en beeldvorming.

WERKWIJZE

- Je verdeelt de groep in koppels jongens of meisjes.
- Per koppel geef je 1 van de 5 werkbladen.
- Je stelt de volgende vragen waarop de koppels voor elk scenario moeten overleggen en een antwoord geven:
  - Als jij deze persoon zou zijn, hoe zou je reageren? Hoe zou je dit ervaren?
  - Stel dat je iemand van het andere geslacht zou zijn, zou je dan op dezelfde manier reageren of niet? Leg ook uit waarom.

NABESPREKING

- Bespreek de scenario's per thema en laat telkens 1 of 2 koppels aan het woord.
- Lees het scenario voor en nodig het koppel uit dat dit scenario had om te vertellen
  - Hoe ze dit zelf zouden ervaren
  - Wat er zou veranderen in hun reactie of aanvoelen als ze van een ander geslacht zouden zijn
  - Welke redenen ze daarvoor opgeven
- Noteer de redenen op bord.

GENDER
IN DE
BIJENDING

GEZIN

Mijn slaapkamer ziet er heel erg rommelig uit. Mijn moeder dreigt ermee alles gewoon weg te gooien wat op de grond ligt of rondslingert. Ze doet maar.

RELATIES EN VRIENDSCHAP

Als je een jongen graag ziet, dan stap je ernaar toe en laat je zien dat je hem leuk vindt. Bij jongens moet je niet teveel omwegen maken.

LICHAAM

Ik let heel erg op mijn kleding. Ik wil er verzorgd en origineel voorkomen. Ik geef daar toch wel veel geld aan uit.

BEROEP OF TOEKOMST

Ik wil later werk waar ik heel zelfstandig kan zijn en waar ik niemand's bevelen moet opvolgen.

MEDIA EN BEELDVORMING

Ik lees graag de Flair en de Joepie. Dat gaat echt over dingen waar ik mee bezig ben.

MIJN REACTIE

REACTIE MOCHT IK VAN HET ANDERE GESLACHT ZIJN

GEZIN

Mijn broer moet nooit helpen bij het afwassen, terwijl ik er altijd voor opdraai. En hij doet ook geen andere huishoudelijke taken. Mijn moeder zegt dat je als meisje moet leren het huishouden te doen.

RELATIES EN VRIENDSCHAP

Als je als meisje een lief hebt, dan mag je meer van thuis. Het is alsof je dan wat meer volwassen bent.

LICHAAM

In de zomer ga ik met een short naar school, en ik krijg daar regelmatig opmerkingen over. Ik vind dat niet normaal.

BEROEP OF TOEKOMST

Ik wil graag een klein huisje met een tuintje, dicht bij mijn ouders. Dan kunnen zij vaak op de kinderen letten.

MEDIA EN BEELDVORMING

Op tv moeten ze echt meer voetbal uitzenden.

MIJN REACTIE

REACTIE MOCHT IK VAN HET ANDERE GESLACHT ZIJN

GEZIN

Als ik uitga laten mijn ouders mij volledig vrij wanneer ik thuiskom. Ik moet wel steeds mijn plan zien te trekken hoe ik thuis geraak.

RELATIES EN VRIENDSCHAP

Mijn lief dringt aan op seks, maar ik wil daar liever nog niet mee beginnen. Ik vind het niet leuk dat hij zo aandringt.

LICHAAM

De badkamer is een heilige plek voor mij, daar mag niemand me storen. Ik bezet ze 's morgens altijd het langst.

BEROEP OF TOEKOMST

Mijn droomauto is een terreinwagen die hoog op de wielen rijdt. Dat staat lekker stoer.

MEDIA EN BEELDVORMING

Ik houd van actiefilms met goed wat geweld en actie. Dan voel je de adrenaline stijgen in je bloed en zou je de hoogste berg kunnen beklimmen.

MIJN REACTIE

REACTIE MOCHT IK VAN HET ANDERE GESLACHT ZIJN

GEZIN

Mijn broer zegt weinig of niets aan mijn ouders, ze weten thuis niet wat hij doet en waar hij uithangt. Zijn vrienden komen ook nooit op bezoek.

RELATIES EN VRIENDSCHAP

Mijn vriendinnen roddelen zo erg over anderen, meestal is dat geroddel niet echt positief. Ik denk dat ze dat over mij ook doen.

LICHAAM

Ik ben best fier op mijn lichaam dat verandert, en een beetje benieuwd hoe ik er zal uitzien binnen 3 jaar.

BEROEP OF TOEKOMST

Mijn studiekeuze zal iets met techniek zijn, dat staat nu al vast.

MEDIA EN BEELDVORMING

Ik ben geabonneerd op een weekblad, en laat mij wel inspireren door wat daar in staat.

IJN REACTIE

REACTIE MOCHT IK VAN HET ANDERE GESLACHT ZIJN

GEZIN

Ik kan goed praten met mijn ouders. Ik vertel ze niet alles, maar ze zijn toch goede vrienden.

RELATIES EN VRIENDSCHAP

Als je als jongen een lief hebt, dan heb je daarnaast ook nog je vrienden. Je verdeelt je aandacht een beetje.

LICHAAM

Ik let niet echt op wat ik eet en of het wel gezond is. Dat is iets voor freaks.

BEROEP OF TOEKOMST

Ik wil zeker niet te vroeg aan kinderen beginnen. Misschien wil ik wel helemaal geen "gezinnetje" stichten. Ik wil eerst de wereld zien.

MEDIA EN BEELDVORMING

Ik probeer absoluut niet trendy te zijn, wat een bullshit is dat toch allemaal. Ze doen je alleen maar geld uitgeven.

MIJN REACTIE

REACTIE MOCHT IK VAN HET ANDERE GESLACHT ZIJN

12

VENUS EN MARS

DOELSTELLING

Inzien dat heel wat mythes bestaan over hoe mannen en vrouwen verschillen.
Inzien in welke mate deze mythes ook voor jezelf nog gelden.

MATERIAAL

WERKBLAD OM TE KOPIËREN

Venus en Mars mythes.

BIJLAGE

- Antwoorden op de mythes.
- Artikel: Mannen komen van West-, vrouwen van Oost-Vlaanderen.

WERKWIJZE

- Leg de deelnemers de mythelijst voor. Ze krijgen hierbij de informatie dat het over mythes gaat, dus opvattingen die niet waar zijn maar vaak als waar worden gepresenteerd.
- In kleine groepjes moeten ze een argumentatie zoeken die de ongeldigheid van deze uitspraak voldoende bewijst.

NABESPREKING

- Overloop de mythes en de argumenten, en vul aan waar nodig.
- Bevraag:
  - Zijn er mythes die voor jou nog steeds gelden?
  - Zou je je in een discussie kunnen verdedigen?
  - Noem één iets wat er voor jou veranderd is door deze oefening.

VERWERKING DERDE GRAAD

- Lees de tekst 'Mannen komen van West-, vrouwen van Oost-Vlaanderen. Een empirische kijk op de zin of onzin van genderspecifiek werken, Anne Buysse.
- Stel volgende richtvragen:
  - Wat bedoelen we met de titel van het artikel?
  - Wat ziet de auteur als verschillen?
  - Wat ziet de auteur als gelijkenissen?
  - Wat zijn de gevolgen van te focussen op verschillen?
  - Wat zijn de gevolgen van te focussen op gelijkenissen?
  - Wat is jouw mening hierover?

BRONMATERIAAL

- Ann Buysse - "Mannen komen van West-, vrouwen van Oost-Vlaanderen" uit Jaarboek 2003, Jaarboek seksualiteit-relatie-geboorteregeling, CGSO-Trefpunt, 2002.
- Ann Buysse (*1968) is doctor in de psychologie en docente aan de universiteit van Gent. Zij is er tevens coördinator van de onderzoeksgroep relatie-en gezinsstudies. Zij is auteur van diverse publicaties over aidspreventie en relationele en seksuele vorming. Contactgegevens: e-mail: Ann.Buysse@rug.ac.be

MANNEN HATEN SHOPPEN
VROUWEN ZIJN WAARDELOZE CHAUFFEURS
MANNEN ZIJN MINDER EMOTIONEEL DAN VROUWEN
VROUWEN VINDEN SEKS MINDER BELANGRIJK DAN MANNEN
JONGENS MOETEN GEREGLD KUNNEN KLAARKOMEN, ANDERS GERAKEN ZE GESPAN- NEN OF ONHANDELBAAR
MANNEN EN HUISHOUDEN, DAT GAAT NIET SAMEN
VROUWEN EN HUMOR, DAT GAAT NIET SAMEN
VROUWEN KUNNEN BETER PRATEN, MANNEN KUNNEN BETER ZWIJGEN
MANNEN ZIJN MINDER VAAK SLACHTOFFER VAN GEWELD DAN VROUWEN

MANNEN HATEN SHOPPEN
Mannen en vrouwen shoppen vrijwel evenveel, en geven vergelijkbare sommen geld uit. Bij mannen gaat dit vaker naar auto's, elektronica en huizen, bij vrouwen naar kleren, make-up en juwelen.
VROUWEN ZIJN WAARDELOZE CHAUFFEURS
Mannen en vrouwen gebruiken verschillende strategieën om zich te oriënteren en hun weg te vinden, maar het resultaat is vergelijkbaar. Vrouwen presteren beter onder hoge oestrogenenniveaus (tijdens de menstruatie) en mannen onder lage testosteronniveaus.
MANNEN ZIJN MINDER EMOTIONEEL DAN VROUWEN
Mannen zullen sommige emoties duidelijker tonen dan vrouwen zoals boosheid en jaloezie. Vrouwen zullen gemakkelijker angst en onzekerheid tonen. Maar de emoties zijn bij beiden even intens.
VROUWEN VINDEN SEKS MINDER BELANGRIJK DAN MANNEN
Vrouwen vinden seks even belangrijk als mannen en geven aan hun seksleven even goede punten als mannen.
JONGENS MOETEN GEREGELD KUNNEN KLAARKOMEN, ANDERS GERAKEN ZE GESPANNEN OF ONHANDELBAAR
Er is geen biologische noodzaak om regelmatig klaar te komen. Mannen kunnen wel gefrustreerd geraken als ze zin hebben in seks en geen gelegenheid hebben. Maar dat is met masturbatie te behelpen. Dit argument wordt echter heel vaak gebruikt om de partner onder druk te zetten.
MANNEN EN HUISHOUDEN, DAT GAAT NIET SAMEN
Mannen kunnen huishoudklussen even goed als vrouwen; ze kunnen wassen strijken, koken, opruimen, inrichten, boodschappen doen,... Maar het is niet steeds werk waar je veel eer van haalt, dus doen ze dit niet steeds graag.
VROUWEN EN HUMOR, DAT GAAT NIET SAMEN
Vrouwen zijn niet grappig, hoor je soms. Zegt dat iets over vrouwen, of over het gevoel van humor van de mannen?
VROUWEN KUNNEN BETER PRATEN, MANNEN KUNNEN BETER ZWIJGEN
Nog zo'n stereotiep beeld. Alles hangt af van de situatie en de plaats, let er eens op.
MANNEN ZIJN MINDER VAAK SLACHTOFFER VAN GEWELD DAN VROUWEN
Klopt niet, mannen zijn zelfs vaker slachtoffer van fysiek geweld dan vrouwen.

MANNEN KOMEN VAN WEST-, VROUWEN VAN OOST-VLAANDEREN EEN EMPIRISCHE KIJK OP DE ZIN OF ONZIN VAN GENDERSPECIFIEK WERKEN

Ann Buysse

Het verschil tussen man en vrouw houdt mensen al eeuwenlang bezig, niet het minst wetenschappers. Het is dan ook niet onlogisch om vanuit de empirie een antwoord te proberen te geven op de vraag hoe zinvol het is om genderspecifiek te werken. Het objectief vaststellen van de aan- of afwezigheid van verschillen tussen de seksen zou daarbij een maatstaf kunnen zijn. Een dergelijke positivistische kijk op wetenschap is echter gedoemd te mislukken. De empirie rond het sekse/gendervraagstuk is en blijft voor vele interpretaties vatbaar en biedt zowat iedereen de mogelijkheid, wat zijn/haar opvatting ook moge zijn, zich van deze gegevens te bedienen om een standpunt hard te maken...

De reden waarom de empirie zich leent tot verschillende interpretaties ligt in een aantal eigenaardigheden die het onderzoek naar het verschil tussen mannen en vrouwen kenmerkt. Zo worden studies bijna exclusief opgezet met de bedoeling verschillen te vinden. Uiterst zelden wordt expliciet gezocht naar gelijkenissen tussen de seksen. De kans dat men verschillen vindt, is dan ook veel groter dan de kans dat men gelijkenissen vindt. Bovendien wordt in onderzoek de grootteorde of effect-size van de verschillen onvoldoende gerapporteerd. Dat het gemiddelde van de groep mannen afwijkt van het gemiddelde van de groep vrouwen zegt op zich niet zoveel. De afstand tussen die twee gemiddelden kan relatief klein zijn en doorgaans is de spreiding – de verdeling van de scores van alle individuele mannen en vrouwen rond hun gemiddelde – binnen de mannen- en vrouwengroep zo dat een substantieel deel van de mannen zich binnen de range van de vrouwen bevindt en omgekeerd. Ten slotte geven resultaten van meta-analyses aan dat men in ongeveer een kwart van het onderzoek helemaal geen verschillen vindt, in 35 procent kleine verschillen, in 27 procent moderate verschillen en in 13 procent grote verschillen. Interpretatie van deze gegevens gaat ofwel in de richting van

scepticisme ten aanzien van man/vrouwverschillen (slechts in een klein aantal studies worden substantiële verschillen tussen de seksen gevonden), maar men kan de verschillen evengoed als substantieel beschouwen, omdat de gevonden resultaten in grootteorde vergelijkbaar zijn met deze van andere psychologische fenomenen. Het is maar hoe men het bekijkt...

Hoe dan ook, een zoektocht naar empirische evidentie voor de zin of onzin van genderspecifiek werken, kan twee richtingen op: met name die van het beschrijvend onderzoek of de vraag naar het aantal en de aard van de verschillen tussen mannen en vrouwen en die van het verklarend onderzoek of de mate waarin sekse of gender een afdoende theoretische verklaring biedt voor de gevonden verschillen. Met andere woorden, genderspecifiek werken is zinvol als er veel en/of grote verschillen bestaan tussen mannen en vrouwen (beschrijvend onderzoek) of als sekse of gender een afdoende verklaring biedt voor die gevonden verschillen (verklarend onderzoek).

BESCHRIJVEND ONDERZOEK

Het beschrijvend onderzoek vindt wel vaker een verschil in gemiddelden tussen mannen en vrouwen. Op onderstaande tekening{1} – een fictief maar zeer realistisch voorbeeld waarbij mannen en vrouwen op een 7-puntenschaal van helemaal niet akkoord tot helemaal wel akkoord moeten antwoorden – is bijvoorbeeld te zien dat het gemiddelde van de mannen (3), lager ligt op de schaal dan het gemiddelde van de vrouwen (5). Het is anderzijds ook duidelijk dat de spreiding van mannen en vrouwen veel overlap vertoont. Met andere woorden, heel wat mannen bevinden zich binnen de range van de vrouwen en heel wat vrouwen binnen de range van de mannen. Een substantieel deel van de vrouwen ligt bijvoorbeeld dicht bij het gemiddelde van de mannen dan bij dat van de vrouwen. Hetzelfde geldt voor een deel van de mannen.

Globaal gezien gaat men ervan uit dat de spreiding van gedrag, emotie, cognitie, intentie ... bij mannen en vrouwen zo'n 85 procent overlap vertoont en dat de overblijvende 15 procent spreiding uniek is voor elke sekse. De overlap tussen mannen en vrouwen is dus groter dan hun uniciteit. Een en ander betekent dat de sekseverschillen (verschillen in gemiddelden) die men vindt, steeds moeten worden bekeken vanuit de context van gelijkenissen.

Domeinen waarin verschillen tussen mannen en vrouwen op die manier moeten worden bekeken, zijn onder meer zelfonthulling, beïnvloedbaarheid, conformiteit, helpend gedrag, leiderschap, agressie, verbale vaardigheden, competentie, groepsgegedrag, ... In deze domeinen doorstonden gevonden verschillen tussen mannen en vrouwen de cultuurtoets niet (in bepaalde culturen werd geen verschil gevonden), of werden verschillen enkel gevonden onder specifieke condities of met specifieke meetinstrumenten... Anderzijds zijn er een paar verschillen tussen mannen en vrouwen die ook de meest kritische analyse doorstaan. Zo zijn vrouwen sterker in verbale communicatie en houden mannen meer van gezamenlijke activiteiten...

De conclusie van het beschrijvend onderzoek is dan ook dat mannen en vrouwen duidelijk allebei aardbewoners zijn met plannen, doelen, dromen, emoties, angsten en interacties die meer gelijkenissen dan verschillen vertonen. Het beschrijvend onderzoek rechtvaardigt dus niet de interpretatie dat beide seksen van verschillende planeten zouden komen. Toch zijn er binnen de context van veel overlap en gelijkenissen wel degelijk verschillen te detecteren. Een alternatieve metafoor die nauwer bij de werkelijkheid aansluit, is dan ook: mannen komen van West-Vlaanderen en vrouwen van Oost-Vlaanderen. Deze beeldspraak maakt ook duidelijk waarom sekseverschillen zo'n populair (studie)onderwerp zijn. Voor Oost-Vlamingen zijn West-Vlamingen immers helemaal anders. Het eerste wat hen opvalt is dat ze anders praten, andere gewoontes hebben, het landschap waarin ze wonen anders is, ... De verschillen vallen met andere woorden meer op dan de gelijkenissen en Oost-Vlamingen zullen benieuwd zijn hoe ze die verschillen kunnen verklaren, vanwaar ze komen, welk effect ze hebben... Voor buitenlanders echter is er tussen Oost- en West-Vlamingen weinig verschil. Het is dus maar hoe men het bekijkt...

VERKLAREND ONDERZOEK

De (on)zin discussie voeren met gegevens uit het verklarend onderzoek doe je aan de hand van de vraag in welke mate sekse of gender een afdoende verklaring biedt voor de (subtiele dan wel fundamentele) verschillen die men vindt tussen mannen en vrouwen. Je komt dan terecht in een discussie tussen 2 verschillende benaderingen: aan de ene kant de seksebenadering, aan de andere kant de genderbenadering. De seksebenadering verklaart de verschillen tussen mannen en vrouwen met name aan de hand van biologische of fysiologische factoren, groepsverschillen worden verklaard door een kenmerk van een individu (sekse). Er wordt gezocht naar de mate waarin inherent biologische verschillen zoals chromosomen, lateralisatie, hormonen, ... verschillen tussen mannen en vrouwen kunnen verklaren. Deze benadering leunt aan bij de evolutietheorie. Sommige verschillen tussen mannen en vrouwen – dat vrouwen een grotere sensitiviteit hebben voor non-verbale cues bijvoorbeeld – zouden ingebed kunnen zijn in duizenden jaren van genetische evolutie. In de genderbenadering domineert de sociale context bij de verklaring van de verschillen. De genderbenadering steunt op het idee dat sociale, historische en culturele krachten – zoals macht, sociale rollen en stereotypen – aan de basis liggen van gedragsverschillen tussen mannen en vrouwen. Meer vrouwen bekleden professioneel lagere posities bijvoorbeeld, waardoor vrouwen mogelijk als meer beïnvloedbaar worden gezien dan mannen die doorgaans in hogere posities tewerkgesteld zijn. In deze visie zullen verschillen tussen mannen en vrouwen variëren met veranderende rollen.

Hoewel er veel te zeggen valt voor de genderbenadering, geven we hier een voorbeeld van hoe zowel sekse als gender een rol spelen in het verklaren van gedrag bij mannen en vrouwen. Bij koppels doet er zich nogal eens een sekseverschil in conflicthantering voor. Bij vele conflicten is er sprake van een typisch patroon waarbij de ene partner zaagt, klaagt, wil praten en de andere partner zich terugtrekt, niet wil ingaan op het gesprek. Doorgaans neemt de vrouw de zagende, klagende rol op zich en de man de terugtrekkende, vermijdende rol. Het wordt ook wel eens het patroon van kijklende vrouwen en vermijdende mannen genoemd, een sequens waarin de vrouw wil praten, terwijl de man zich eerder afzijdig houdt. Dit patroon van de

beschuldigende vrouw die uit is op verandering en de zich terugtrekkende, vermijdende man, beantwoordt aan het oudste cliché: dat van de zagende vrouw en de zwijgende man, waarbij meer zagen van de vrouw resulteert in meer vermijden bij de man en meer vermijden bij de man resulteert in harder zagen door de vrouw ... Of ook nog het cliché van de praatzieke vrouw en de man die (negatieve) emoties uit de weg gaat.

Uit onderzoek blijkt dat je zowel met de sekses als de genderbenadering kan uitleggen waarom een partnerconflict een andere impact heeft op mannen dan op vrouwen. Vanuit de seksbenadering is er evidentie dat mannen gevoeliger zijn voor lichamelijke spanningen die conflicten met zich brengen, wat hun negatief gevoel kan versterken en kan leiden tot het vermijden van het onderwerp. Voor dit sekseverschil is er zowel een fysiologische verklaring als een sociaal-culturele verklaring. Jongens leren immers anders met negatieve emotie omgaan dan meisjes. Een jongen leert 'eens goed tegen een bal te trappen', een meisje leert 'er eens over te praten, eens goed uit te huilen...'. Later kan zij de negatieve emotie tijdens een gesprek beter reguleren, ondanks negatieve emotie toch verder praten, terwijl hij nooit heeft geleerd hoe je met negatieve emotie in een gesprek omgaat. Anderzijds blijkt ook dat mannen veel gevoeliger zijn voor emotionele spanningen en dat emoties een grotere impact hebben op hun functioneren. Een fysiologisch verschil, zo blijkt uit Amerikaans onderzoek. Wat er ook van moge zijn, een samenspel tussen natuur en cultuur zorgt in dit geval voor een verschil tussen mannen en vrouwen. Een alternatief voor een fysiologische verklaring is dat vrouwen zich nog vaker in een minder dominante positie bevinden binnen partnerrelaties en dat zij, wanneer ze iets willen bereiken, dus meer moeten zagen. Anderzijds zouden mannen vaker in een positie

staan waarin ze verandering of de wensen van hun partner kunnen negeren, zich kunnen terugtrekken. Of, vrouwen zijn meer bekommerd om de relatie en zagen dus meer om verandering. In een tweetal studies die in ons labo liepen rond het differentiële effect van sekse en gender vonden we dat we het effect van geen van beiden konden uitsluiten en dat ze allebei een additief effect hadden.

EEN PAAR CONCLUSIES

Een kijk op de empirie van man/vrouwverschillen leert ons dat de wetenschappelijke gegevens voor verschillende interpretaties vatbaar zijn. Doorgaans worden de man/vrouwverschillen geïnterpreteerd als substantieel, maar evengoed geven de wetenschappelijke gegevens aan dat de overlap tussen beide seksen groter is dan hun uniciteit. Vanuit het beschrijvend onderzoek zouden we dan ook kunnen concluderen dat genderspecifiek werken enkel zinvol is wanneer men ervan uitgaat dat Oost- en West-Vlamingen, weliswaar mits enige afspraken worden gemaakt en overleg gepleegd, wel degelijk met elkaar kunnen samenleven, met respect voor verschillen en gelijke kansen. Een te eenzijdige focus in onderzoek en vorming op verschillen tussen mannen en vrouwen zou immers het perverse effect kunnen genereren dat sekserolstereotypen in stand worden gehouden. Het is daarom belangrijk om aan genderspecifieke vorming te doen met aandacht voor verschillen vanuit de context van gelijkenissen. Vanuit het verklarend onderzoek kunnen we nog toevoegen dat vanuit een genderperspectief verschillen tussen mannen en vrouwen veranderen in een maatschappij waarin status en rollen van mannen en vrouwen veranderen. Hoewel we er – gelukkig – nooit omheen kunnen dat er een paar bio-fysiologische verschillen bestaan tussen beide seksen.

Deze tekst kwam tot stand vanuit eigen onderzoek en het werk van Catherine Dindia en Dan Canary.

13

GENDERLABELS

DOELSTELLING

Zich bewust zijn van de stereotiepe labels die we nog vaak gebruiken om mannen en vrouwen te beoordelen.

Beseffen met welke labels we zelf geconfronteerd zijn geweest.

Gevoelens onder woorden kunnen brengen.

“Sekseroldruk” kunnen benoemen.

MATERIAAL

Post-it briefjes

WERKWIJZE

- Brainstorm over “vrouwelijk” en “mannelijk”. Zet alle woorden die je daarmee associeert op bord.
- Geef vervolgens aan welke woorden eerder positief en welke eerder negatief van betekenis zijn.
- Kies er een positief woord uit dat je wel herkenbaar vindt voor jezelf, of waar je ooit mee geconfronteerd werd. Noteer dit op een post-it en kleef dit rechts op de borst.
- Noteer een negatief label en kleef dit links op de borst.
- Ga in groepjes van 3 zitten en laat ieder om beurt zijn ervaringen vertellen met de labels.

NABESPREKING

- Hoe voelt het als anderen je een vrouwelijk of mannelijk label opkleven?
- Wanneer is dat goed?
- Wanneer deed dat pijn?
- Welke invloed had het?
- Hoe ga je daarmee om?

DUUR

30 minuten

GENDER
IN DE
BIENDER

14. GENDERCARROUSEL

DOELSTELLING

Zich bewust worden hoe je eigen gender een rol speelt in je persoonlijke ervaringen.
Zich bewust worden van de verschillende manieren hoe mensen omgaan met gender.

MATERIAAL

WERKBLAD OM TE KOPIËREN

2 vragenlijsten.

WERKWIJZE

- Per twee krijgen de deelnemers elk een verschillend werkblad.
- Om de beurten stelt de ene persoon een vraag en geeft de andere een antwoord.

NABESPREKING

Wat heb je uit deze oefening geleerd van jezelf? Wat leerde je van de ander?

GENDER
IN DE
BIENDER

VRAGENLIJST 1

Wat is een echte jongen voor jou?

Welk soort vrouw staat bovenaan je top 10?

Welke commentaren krijg jij soms op je gender?

Wat is positief in mannelijkheid?

Wat is positief in genderneutraliteit?

Wat is niet positief in vrouwelijkheid?

Wat is je meest vrouwelijke kant?

Op welk gebied zou je graag meer mannelijke kenmerken hebben?

Maak je jezelf soms verwijten als jongen/meisje?

Geef een voorbeeld van een regel waar jij je als jongen/meisje niet aan houdt?

Wat vinden je ouders belangrijk in een meisje?

Lopen als een man: hoe is dat?

Het meest beledigende woord voor een vrouw?

VRAGENLIJST 2

Wat is een echt meisje voor jou?

Welk soort man staat bovenaan je top 10?

Wat vind je niet goed aan jezelf als meisje/jongen?

Wat is positief in vrouwelijkheid?

Wat is niet positief in mannelijkheid?

Wat is niet positief in genderneutraliteit?

Wat is je meest mannelijke kant?

Op welk gebied zou je graag meer vrouwelijke kenmerken hebben?

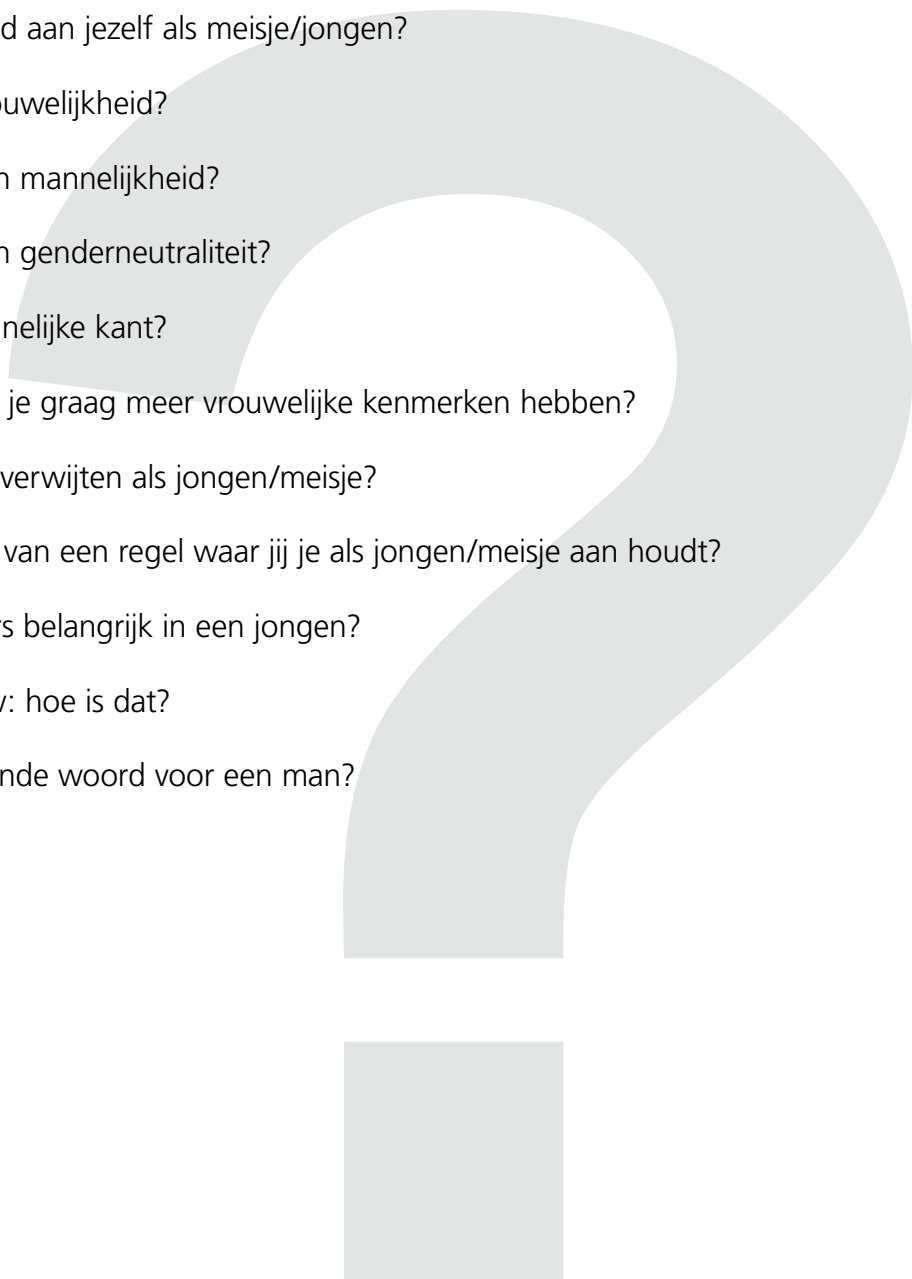
Maak je jezelf soms verwijten als jongen/meisje?

Geef een voorbeeld van een regel waar jij je als jongen/meisje aan houdt?

Wat vinden je ouders belangrijk in een jongen?

Lopen als een vrouw: hoe is dat?

Het meest beledigende woord voor een man?

15

WERKEN MET

GETUIGENISSEN

DOELSTELLING

De beleving en het perspectief van genderdiverse jongeren leren kennen.
Kunnen begrijpen welke vragen zich voor deze jongeren stellen.

MATERIAAL

WERKBLAD OM TE KOPIËREN.

- 4 foto's en 4 getuigenissen. De foto's worden uitgedeeld in functie van de oefening maar achteraf weer opgehaald. De getuigenissen staan ook op de website www.genderindeblender.be.
- Werkblad met vragen.

Uit respect voor de jongeren vragen we om zorgvuldig met dit materiaal om te gaan.

WERKWIJZE

- Werk in kleine groepjes of individueel.
- Laat deelnemers kiezen uit de portretten en getuigenissen van de jongeren:
  - Alexander, 14 jaar
  - Elisa, 18 jaar
  - Joke, 18 jaar
  - Robin, 18 jaar

Op het werkblad staan een aantal vragen die als leidraad kunnen dienen om het verhaal te bespreken. In beperkte groep overloopt men de vragen en noteert men de antwoorden.

NABESPREKING

- Welke overeenkomsten zitten in de getuigenissen?
- Welke verschillen?
- Wat zou je ervan vinden die jongere in je vriendengroep te hebben?
- Wat zou je zelf moeilijk vinden als je in dezelfde situatie zou zijn?
- Denk je dat je steun zou vinden in je omgeving? Waar en bij wie?

DUUR

30 minuten.

BRONMATERIAAL

- Foto's van Marc De Clercq.
- De interviews werden gerealiseerd door Joz Motmans.

GENDER
IN DE
BLENDE

Hoe oud was _____ toen er het besef was van de eigen genderidentiteit?

Wat was de aanleiding?

Waar ging de jongere op zoek naar informatie?

Waar vond hij of zij informatie?

Aan wie vertelde de jongere dit?

Hoe reageerde de omgeving? Kon de jongere op begrip en steun rekenen?

Welke veranderingen brengt dit teweeg in het leven van de jongere?

En in het leven van zijn of haar familie en vrienden?

Welke moeilijkheden ondervindt de jongere?

Welke perspectieven heeft hij of zij voor de toekomst?

Foto: © Marc De Clercq

ALEXANDER

ALEXANDER

Het verhaal van Alexander (14 jaar) leest als een sprookje. Ondersteunende ouders en een school die betrokken is: de meeste transgenderjongeren kunnen hier alleen maar van dromen! We ontmoeten Alexander en zijn familie in zijn gezellige, zonnige woonkamer.

GROTE BROER

Alexander is de grote broer van zusje An-Sofie en kleine broer Brando. "Ik vind het geweldig grote broer te zijn!" vertelt hij ons trots. Veel leuker dan grote zus, want dat paste helemaal niet. Twee jaar geleden barstte de bom. "Op een dag vond ik Alexander wenend op het toilet", zo vertelt zijn moeder ons. "'Mama', ik wil dit lichaam niet, dat is niet van mij!" zei hij me. Hij zat helemaal in de put. Toen wist ik dat dit allemaal veel verder ging dan gewoon een kwajongen zijn." Het jongensachtige van Alexander kreeg een naam: Alexander is een jongen, maar dan een-tje in een meisjeslichaam.

Met vereende krachten begon de grote zoektocht op het Internet. Naast alle rommel vonden Alexander en zijn moeder gelukkig ook nuttige informatie. Alexander is immers niet alleen met deze problematiek. Er bleek zelfs een heus kinderteam te bestaan bij het genderteam in Gent. Daar gaan Alexander en zijn ouders nu regelmatig heen voor gesprekken en uitleg over de behandeling. Omdat hij nog maar 14 jaar is kan hij nog niet beginnen met de mannelijke hormonen. Voor de puberteitsremmers was het dan weer net te laat. Alexander moet dus nog even voort met zijn ontlukende meisjeslichaam, maar verdraagt de 'maandelijkse rotzooi' als een echte man.

Gelukkig zijn er heel wat hulpmiddeltjes. Via het Internet vonden ze in Amsterdam de modeontwerpster Danaë. Omdat zij zelf ook een broer heeft die vroeger een meisje was, maakte ze speciaal voor transjongens een topje (hesje genoemd) waarmee de borsten goed worden afgebonden. Alexander kan zo zijn vrouwelijke vormen wat verstoppen. Samen met mama werden kapsels besproken en door samen uit te pluizen welk kapsel hem het meest mannelijk doet lijken, kwamen moeder en zoon tot een zeer bevredigend resultaat. "En ik doe oefeningen!" zegt Alexander trots. "Ik gebruik halters om stevige armspieren te krijgen". Ook zijn naam werd gekozen: Alex, als overgangsfase, en nu Alexander. "Ik ben één van de weinige kinderen die zijn naam zelf heeft mogen kiezen! Wat een luxe, hé".

DE COMING-OUT OP SCHOOL

Op school heeft Alexander het nog maar net aan heel de klas verteld. "Ik zit in het derde jaar van een gemengde school, in een klas met 17 leerlingen, allemaal meisjes en slechts één andere jongen. Vorig jaar had één van mijn beste vriendinnen al gevraagd: 'moeten we nu eigenlijk jongen of meisje zeggen'? Toen had ik al gezegd: 'jongen'. Dus sommigen wisten het al en sommigen niet". Ook de leerkrachten wisten het al van het vorige school-

jaar. De ouders van Alexander gingen in het begin van het tweede jaar praten met de directrice, en sindsdien weet het lerarenkorps het. "Hij wilde de naam Alex kunnen schrijven op zijn toets, dus moesten we nagaan of dat mocht, maar dat was geen probleem". Alexander is blij: "nu staat er overal Alex op, zelfs op mijn rapporten".

De tijd was rijp om de klas in te lichten. "Ik had in het begin van het schooljaar aan onze klastitularis gezegd dat ik het na de herfstvakantie wilde vertellen aan de klas. Dat had zij goed onthouden want tijdens de examens na de vakantie fluisterde zij me toe dat het na de toets aan mij was. Ik mocht het dan vertellen en iedereen was mij dankbaar want anders hadden we gewoon les gehad, haha. Ik heb gewoon gezegd dat iedereen het misschien wel al door had dat ik in een verkeerd lichaam zit en eigenlijk een jongen ben, Alexander. Iedereen zat zo te knikken van 'ja ja' en toen zei iemand 'we aanvaarden dat en we hadden het eigenlijk al zien aankomen'. En dan heeft mijn juffrouw nog een paar vragen gesteld, niet te veel gelukkig. De juf wilde weten hoe ver ik hierin zou gaan en of ik zou willen geopereerd worden. Ik zei 'ja' en toen zei ze tegen de klas: 'wij accepteren dat hè mannekes?!' en iedereen maar knikken!". En daarna? "Nu zegt iedereen 'hij', precies alsof iedereen op voorhand al geoeffend had en zat te wachten totdat ik zei dat het inderdaad 'hij' is".

In de klas zelf is er dus geen enkel probleem, maar hoe gaat het daarbuiten? "Er zijn een paar oudere leerlingen die ik absoluut niet ken en die wel eens iets roepen op de speelplaats, maar ik let daar niet op. En voor de rest wordt er niet geroddeld. De klas is een soort buffer die mij verdedigt. Nu ze weten hoe de vork in de steel zit hebben ze het gevoel van 'aan die van ons raak je niet!'. Ook de andere leerkrachten gaan er goed mee om. "Onze lerares geschiedenis vertelt altijd verhaaltjes om dingen duidelijk uit te leggen. En dan maakt zij van mij de prins of de boer... Heel leuk! Ik kan gewoon zijn wie ik ben, zonder dat dit elke dag een strijd hoeft te zijn op school. Dat is ook de reden waarom ik aan dit project meedoe: als ik zelf nog op zoek was naar informatie over transgender zou ik het heel leuk vinden om zoiets te lezen".

Alexander heeft dus een goede school getroffen die erg betrokken is. "In het begin van het jaar heeft de school met mij zelfs contact opgenomen om te vragen of ik bij de turnles bij de jongens of bij de meisjes wilde. Daar hadden ze zelf al aan gedacht. Ik mocht dus kiezen wat ik wilde. De turnleraar zou dan rekening houden met mij, bijvoorbeeld als ik bij de jongens zat dat ik niet dezelfde kracht heb". Maar Alexander koos ervoor om dit jaar bij de meisjes te blijven turnen. "Bij LO denk ik dan: ik ben de enige jongen die het geluk heeft in dezelfde kleedkamer als de meisjes te mogen!", zo lacht hij. Maar dan wordt hij serieus en wordt het duidelijk dat hij erover heeft nagedacht: "Misschien wil ik volgend jaar wel bij de jongens maar het probleem is dat ik de helft van die groep niet ken en ik weet niet of die het weten van mij". Omdat er zo weinig jongens op school zijn, worden alle jongens van het derde jaar voor de turnles samen gezet in

één groep. "Ik ben ook bang dat ik bij de jongens geconfronteerd word met dingen die zij kunnen en ik niet. Ik denk bijvoorbeeld aan de kleedkamers en hoe dat moet, altijd een onderhemdje dragen over mijn hesje, of ik weet niet wat.... En misschien vinden zij het ook niet oké dat ik bij hun kom. Ik kan misschien gaan turnen bij de jongens wanneer ik hormonen begin te pakken. Die jongens hebben ondertussen allemaal de baard in de keel en dan sta ik daar als enige met een hoge stem". Met zijn grote voeten (maatje 41) en zijn lengte (1,71 m) valt Alexander in elk geval niet op.

IK LEEF GEWOON ALS JONGEN

Na de eerste woelige periode waarin alles een naam kreeg en veel informatie werd opgezocht, is het nu wat rustiger. "Ik ben er niet veel meer mee bezig, nu ben ik gewoon een jongen, voilà. Ik heb nog altijd dezelfde twee goede vriendinnen, en gedraag mij zoals een jongen doet". Af en toe komt de realiteit van het lichaam en de officiële identiteitskaart wel naar boven. "Ik moet nu een nieuwe bibliotheekkaart hebben en dan moet ik mijn paspoort tonen, maar ik ga toch vragen of er Alex op mag. Dat zou wel leuk zijn". Tot groot jolijt van zijn moeder begint Alexander spontaan over zulke ideeën te praten in een overvolle trein. "Ach, ze zien het toch niet aan mij. Ik ga ook zonder problemen naar het mannentoilet. Ze zouden raar opkijken als ik bij de meisjes ga."

Alexander kon vroeger al staande plassen. Bij zijn moeder ging toen een belletje rinkelen. Zo vallen oude puzzelstukjes op hun plaats.

Het lijkt allemaal super te gaan met Alexander, maar er is ook een keerzijde van de medaille. Sommige hobby's zijn bijvoorbeeld niet meer vanzelfsprekend. "Ik was bij de scouts maar ik kan niet en wil niet meer bij de meisjes. En de jongens spelen veel spelletjes zonder hemd aan of zo, die zijn veel te lichamelijk opdat ik daar zou kunnen bij zijn. Dus ben ik maar uit de scouts weggegaan. De doop vond ik wel heel tof maar die spelletjes waren niet mijn ding". Ook bij het zwemmen is het niet simpel. "In de zomer verbrand ik rap: onder dat mom kan je dan een T-shirt aandoen, met daaronder het hesje zodat niemand iets ziet. Zo heb ik vorig jaar op de camping heel de tijd als jongen rondgelopen, niemand die iets wist. Maar in een binnenzwembad mag dat niet en daarom ga ik hier nooit zwemmen". Gelukkig leest en schrijft Alexander graag, en hij heeft zelfs al zijn eigen boek geschreven. Alexander heeft ten slotte nog een boodschap voor jongeren die zichzelf hierin herkennen: "Houd het niet voor jezelf en durf het te zeggen aan je ouders. Je ziet wel hoe ze reageren. Als ze niet goed reageren kan je terecht bij jongerenhulp die met je ouders kunnen praten. Er is altijd een manier of een plaats waar mensen je geloven en zien dat je het echt meent, zonder dat ze het wegwuiven of weglachen. Ga het niet opkroppen en maak jezelf niets wijs. Wees gewoon je echte zelf!"

Tekst: Joz Motmans

Foto: © Marc De Clercq

ELISE

ELISE

Elisa is al van kleins af aan een halve jongen. Haar hobby's zijn karate en lezen. Zij getuigt hoe ook niet-transgender jongeren met normen van mannelijkheid en vrouwelijkheid worden geconfronteerd.

UN GARÇON MANQUÉ

"Ik ben min of meer tussen jongens opgegroeid: mijn broer, mijn neef en een goede vriend van de familie. Met hen heb ik het meeste opgetrokken. Van karakter ben ik zelf ook een halve jongen. Ik vond het vroeger even leuk om met barbies te spelen als met autootjes. De kleur roze vind ik afschuwelijk voor mezelf. Jurken en rokken vind ik echt niet leuk om te dragen. Ik ben joods en als ik naar de synagoge ga dan draag ik wel een jurk omdat dat moet, dat doe ik uit respect voor het geloof. De twee halskettingen die ik draag hebben een betekenis: deze ketting heb ik van één van mijn beste vrienden gekregen en deze heb ik gekocht op vakantie. Het is een herinnering aan mijn moeder. Ik zal nooit juwelen dragen als ze geen symbolische betekenis hebben. Verder draag ik nooit make-up. Make-up kan je gezicht verwoesten na verloop van tijd. Als je jezelf goed voelt, waarom zou je dan make-up dragen? Waarom jezelf verbergen? Het is net een masker voor mij".

Elisa merkt dat jongens haar anders behandelen dan een jongen. "Als ik aan het stoeien ben met de jongens, beginnen ze opeens heel zacht te vechten. Dat vind ik zo oneerlijk! Ik moet ze dan een paar kloppen geven voor ze normaal beginnen te doen tegenover mij. Sommige jongens zijn bang van mij. Het is wel grappig om hun gezicht te zien, haha".

Elisa twijfelt echter niet aan haar genderidentiteit. "Ik ben een meisje. Sommige van mijn karaktertrekken zijn misschien toepasselijk voor een jongen, maar ik ben een meisje. Daarover is geen twijfel mogelijk. Omdat ik toevallig geen juwelen of make-up draag, ben ik niet minder een meisje dan iemand in jurk met veel make-up en juwelen. Ik ben evenveel waard maar ik ben gewoon anders. Iedereen heeft zijn eigen karakter, iedereen is anders, dus waarom zou ik mezelf niet mogen zijn?". Elisa houdt wel van de Franse term 'un garçon manqué'. "Dat betekent eigenlijk een 'halve jongen', maar dat is absoluut niet negatief, het is echt een positieve term".

LEVE DE BROEK

Elisa heeft niet het gevoel dat ze in haar klas anders bekeken wordt. "Vorig jaar was er een homojongen in mijn klas die zich heel meisjesachtig gedroeg. En die werd gewoon geaccepteerd. Enkele mensen vonden hem niet tof maar dat was wegens zijn karakter. Ikzelf ben heel erg verlegen in de klas, dus eigenlijk val ik niet op. Iedereen accepteert mij zoals ik ben. Op mijn school zit er in de vijfdes een jongen die graag lange jurken draagt tot op zijn enkels, hij vindt dat mooi. En dat mag op school. Net als piercings en haarkleuren, dat is geen probleem".

Toch vallen er soms opmerkingen. "Er zijn wel meisjes in mijn klas die me zeggen dat ik eens wat make-up moet dragen en rokken aandoen, maar ik ben zoals ik ben. Ik zal niet veranderen omdat iemand anders wil dat ik anders word. Er zijn al verschillende meisjes geweest die geprobeerd hebben mij te veranderen. Die proberen mij dan jurken en rokken aan te smeren. Daar kan ik echt niet tegen, ik houd er niet van. Ik ben één keer met hen gaan shoppen en dat doe ik nooit meer. Ik heb toen kleren gekocht die ik helemaal niet tof vind en die helemaal mijn stijl niet zijn. Ik deed het alleen maar om van hun gezeur af te zijn".

Ook Elisa's vader probeert haar soms te overtuigen om jurken of rokken te dragen. "De jurken en rokken die ik in mijn kast heb, hangen daar omdat ik verplicht was van mijn vader om die te kopen". Op familiefeesten draagt Elisa wat ze wil. "Een jurk of een rok zijn voor mij verkleedkleren. Dus als ik zin heb om mij te verkleden, dan doe ik die aan. Ik heb één of twee truien die uit de meisjesafdeling komen en die draag ik wel om dat ik die leuk vind". Kleren koopt Elisa meestal op de jongensafdeling. "Ik haat shoppen, ik heb daar echt een hekel aan. Net als mijn moeder trouwens, dus dat is wel goed. Ik sta meestal gewoon te dromen in een klerenwinkel, mijn moeder moet me dan altijd aanporren om kleren te zoeken. Ik ben eigenlijk heel gemakkelijk in kleren kiezen. Mijn lievelingskleur is zwart, ik draag meestal gewoon een zwarte T-shirt en een zwarte broek. Ook als ik uitga, draag ik gewoon een zwarte T-shirt en broek". Toch is dat niet altijd zo geweest. "Vroeger was ik dol op jurken en toen was ik ook jongensachtig. Ik klom in bomen en speelde met jongens. En ik hield van poppen! Mijn moeder, tante en grootmoeder hadden dat ook toen ze klein waren. Het is een echte familietrek!".

TEGEN ONRECHT

"Ik ben altijd zo geweest. Wanneer je een kind zo ziet vanaf de geboorte, dan accepteer je dat ook wanneer die een tiener is. Zo denk ik erover. Tot nu toe heb ik enkel relaties met jongens gehad. Ik begin enkel een relatie als ze mij accepteren zoals ik ben. Ook vrienden moeten me accepteren zoals ik ben. Naast die jongensachtige en wilde kant van mij, ben ik ook overbezorgd, en probeer ik zo veel mogelijk mensen te helpen. Sommige mensen zeggen dat ik té lief ben. Ik heb die twee kanten in mij. Onder mijn vrienden zijn zowel jongens als meisjes, met elk hun eigen karakter. Ze zijn heel verschillend van elkaar. Je zou niet denken dat die met dezelfde persoon bevriend zijn".

Elisa heeft een sterk karakter. "Op de lagere school werd ik vijf jaar lang gepest en dat laat zijn sporen na. Ik sta nu veel beter in mijn schoenen dan een paar jaar geleden, maar ik ben niet superzeker. Maar als het gaat over mezelf zijn, dat ga ik nooit veranderen omdat één of andere idioot wil dat ik zoals de rest van de wereld word. Soms zijn er kinderen die idiote opmerkingen maken. Zo heb ik al een paar keer 'manwif' gehoord of 'men in black' of zo van die dingen. Ik vind dat iedereen uniek mag zijn".

Eigenlijk vind ik het spijtig dat sommige mensen zichzelf niet zijn en dat ze zoals andere mensen proberen te worden. Misschien zal ik ooit vrouwelijk worden, ik weet het niet, we zullen wel zien. Over transgender en transseksualiteit heeft Elisa nog niet veel gehoord. Wel heeft ze er al wat over gelezen. "Omdat ik zelf ook een dubbel karakter ben, een halve jongen en een half meisje, zou ik misschien mezelf wel herkennen in verhalen van transgender mensen, maar dat hangt ook van de persoon zelf af. Maar echt een jongen willen zijn ... Misschien dat ik daar ooit wel eens aan dacht, maar nu absoluut niet. Ik wil gezien worden voor wie ik ben. Ik ben een meisje dus zie me maar als een meisje".

Elisa noemt zichzelf een feministe. " Als er een probleem is tussen een jongen of een meisje, dan verdedig ik meteen het meisje. Of als iemand zegt dat een meisje iets niet kan, zeg ik altijd meteen 'en waarom niet?'. Ik kan niet tegen onrecht.

Op zeer jonge leeftijd had ik al door dat jongens veel meer leuke dingen mochten dan meisjes. Eén van mijn vaste uitspraken was "ce n' est pas juste". (het is niet eerlijk). Ik zou echt willen dat mensen elkaar als gelijke behandelen en niet als minder of meer.

Jongens en meisjes zijn fysiek wel anders, maar ze worden ook door hun ouders gedwongen om 'echt meisje' of 'echt jongen' te zijn. Een meisje krijgt een barbiepop, een jongen een speelgoedauto. Ik denk dat zulke vooroordelen over jongens en meisjes ook een grote invloed hebben op het karakter van een persoon. De menselijke natuur probeert kinderen tot zijn of haar sekse op te leiden". Dat wil Elisa later anders aanpakken. "Als ik kinderen krijg, wat ik hoop, dan wil ik proberen ze zo gelijk mogelijk te behandelen. Ik zal hen bijvoorbeeld hetzelfde speelgoed geven. Net zoals mijn broer en ik. Wij hebben ook dezelfde opvoeding gekregen, en toch hebben wij heel verschillende karakters".

Tekst: Joz Motmans

Foto: © Marc De Clercq

JOKE

JOKE

Dit is het verhaal van Joke. Joke is 18 jaar en volgt kunst- onderwijs. We ontmoeten haar thuis in november 2007. Joke wil gerust op de foto voor ons. "Als er een foto bijstaat zullen mensen misschien zien dat niet elke transseksueel is zoals ze te zien krijgen op het Internet".

ALS MEISJE NAAR SCHOOL

Sinds het begin van het schooljaar gaat Joke als meisje naar school. "Ik ben drie jaar als jongen naar deze school gegaan. Ik zit nu in mijn zesde jaar en ik wil niet meer naar een andere school. Maar toch wou ik als meisje gaan, als een soort test om mijzelf weer hard te maken tegen de pesterijen". Met vooroordelen en scheldwoorden heeft Joke helaas veel ervaring. Elke dag op weg naar school ontmoet ze wel enkele jongeren op de bus die vervelend doen. "Ik krijg twee of drie keer per week wel opmerkingen op de bus, dan roepen ze 'she-male' of andere woorden die niet zo plezant zijn. Ik ben vroeger ook een keer erg 'afgemot' geweest, en werd al twee keer bedreigd. Er is een hele geschiedenis van mij in die schoolwijk te vinden ..."

Voordien speelde ik twee personages: een jongenspersonage en een meisjespersonage. De jongenspersonage was echt heel stereotiep: kijken en nadoen. Maar daar werd ik erg depressief van. Ik ben daar moeten mee stoppen en daarmee was ook mijn verdediging tegen pesterijen weggevallen. Ik moet dat nu zo stilletjes aan weer opbouwen". Joke neemt sinds de zomervakantie hormonen die de werking van de mannelijke hormonen onderdrukken. "Vroeger als er iets gebeurde op school, dan was ik heel sterk in mijn armen om me te kunnen verdedigen. Nu is meer dan de helft van mijn kracht weg en ben ik heel rap moe als ik me inspan. Mensen lachen daarmee, maar het is echt ongelooflijk hoe fel die medicatie je verzwakt. Dat is nogal klote als mensen daarmee beginnen te lachen. Nu heb ik vooral geleerd om te negeren, negeren en nog eens negeren. Dat moet ik voortdurend doen. In het begin keek iedereen mij aan. Maar nu weet ik uit ervaring dat je beter niet reageert. Hoe minder je reageert, hoe sneller de pesters het beu worden en ermee zullen stoppen".

Op school gaat het redelijk goed nu iedereen weet dat Joke, die ze voorheen kenden als een jongen, een meisje is. "De school wist al lang dat ik een meisje ben. Ik ben bij het afhalen van mijn boeken op de dag voor het schooljaar begon, op eigen initiatief naar de directrice gegaan. Ik heb met haar afspraken gemaakt over naamgebruik zoals op het schoolpasje en over verschillende zaken. Ze had er geen problemen mee."

De eerste dag als meisje naar school gaan was natuurlijk erg spannend. "Maar ik voel me nu veel beter, mijn punten zijn ook beter geworden. Ik voel me beter in de klas, ook al zijn die pesterijen er nog. Soms wordt het mij nog eens te veel, maar tja dat hoort erbij. Ik bedoel, voor elk meisje wordt het soms wel eens te veel in de klas! Maar ik voel me sterker. Ik kan me beter concentreren en ik kan beter studeren. Alles betert omdat ik de last niet meer draag een ander personage te moeten spelen en mezelf

te verbergen. Ik denk dat hoe langer ik dit doe, hoe meer begrip ze ervoor zullen hebben. Ze zullen na een tijd toch moeten geloven dat het serieus is".

MISINFORMATIE

Natuurlijk gingen de roddels de school rond. "Dit schooljaar hebben de leerkrachten als twee keer moeten ingrijpen om de klas een beetje kalm te krijgen en om al die roddels in school te stoppen. In de vijfde en zesdejaars zijn er niet zo veel problemen. Maar het zijn vooral de jongere leerlingen die op het Internet kijken ... ik heb ontdekt dat je op het Internet vooral reclame vindt voor 'she-males' of 'chicks with dicks' of zo. En als ze daar op klikken dan gaan ze natuurlijk denken van "iedereen is zo". Of ze verwarren met travestie, of met homoseksualiteit. Ze weten er helemaal niets van!"

Kortom, over de beeldvorming van transgenders in de media is Joke niet te spreken. "Ze maken wel documentaires over dit onderwerp, maar meestal met oudere mensen, ofwel met vrouwen die té vrouwelijk willen zijn en bijvoorbeeld alleen maar roze dragen. Het is echt niet de gewone jeugd die ze laten zien". Ook in series duiken wel eens transgender personages op die héél stereotiep en ongenderneut worden weergegeven. "Ze gebruiken transseksueel en travestiet voor dezelfde personage, 'hij' en 'zij' door elkaar, heel verwarrend allemaal. Veel jongeren kijken daarnaar, en dan ga je ze zulke foute informatie geven ... De tv geeft de jeugd een totaal verkeerd beeld over transgender en legt bovendien vaak nog de link met hoeren of porno. De enige correcte en goede informatie die ze kunnen krijgen is van jongeren zelf. En ik weet van mezelf dat het niet gemakkelijk is om daar openlijk over te spreken.

Ik ben eigenlijk een gewoon tienermeisje met normale tienerzaken, maar toch... Zo wil ik heel graag gaan zwemmen, maar dat kan gewoon niet. Als jongen krijg je me niet in een zwembad en als meisje gaat het ook nog niet. Daar moet ik nog lang op wachten. En als ik ergens wil blijven slapen, moet ik een hele uitleg geven. Ouders beoordelen me al vlug op mijn lichaam en zien me dus als een jongen. En dan mag ik niet bij vriendinnen op bezoek of blijven slapen. Terwijl ik nooit iets met een meisje zou durven doen. Ik heb gewoon vriendinnen zoals ieder ander meisje. Voor sommige ouders houd ik het dan liever geheim".

ALLES MOEST ALTIJD ZO STIEKEM...

Joke was als kind al actief op zoek naar informatie. "Ik was erg jong, op 7 jaar had ik al door dat er iets mis was met mij. Rond mijn 10 à 11 jaar ben ik begonnen met van alles op te zoeken, en toen ontdekte ik de naam: transseksualiteit. Vier jaar lang heb ik opzoekingen gedaan, honderden testjes ingevuld, van alles bekeken op het Internet, allemaal achter de rug van mijn ouders. Ik deed kleren van mijn mama aan want ik voelde me absoluut niet goed in jongenskleren. Ik heb zo drie à vier jaar elke dag na school gekeken naar documentaires over transgender. De meeste dingen die ik zag kwamen overeen. Ik wou het niet geloven ... Ik heb dat nu nog als ik naar die documentaires kijk, dat ik soms zit te wenen omdat het

echt is zoals ik me voel. Zo kwam ik tot de erge conclusie dat ik transseksueel ben. En dat vond ik niet leuk. En ik heb het nog steeds moeilijk om het te accepteren, maar ik weet nu dat ik het niet kan onderdrukken of verbergen, dat het steeds terugkomt ... Ik heb eigenlijk geen keuze.

Mensen zeggen zo vaak: 'waarom kies je hiervoor?' Als ik dat kon, had ik onmiddellijk een andere weg gekozen want het is echt geen leuke keuze! Ik ben mijn geloof in God ook kwijtgeraakt. Elke dag bidden tot God dat je een meisje wordt, dat je als meisje wakker wordt ... en dan toch wakker worden als jongen. Na een tijd begreep ik dat ze me gewoon maar belogen hebben op school, dat er niemand is hierboven. Als die kerel bestaat moet die maar 's nachts bij mij op bezoek komen en bewijs leveren dat die bestaat. Daar geloof ik niet meer in".

Na de zelfontdekking volgde de moeilijke coming-out naar haar ouders. "Ik wou het eerst aan mijn ouders bekendmaken door een brief, maar die heb ik nooit durven laten lezen. Ik heb het ook nooit echt kunnen vertellen, want ik schaam me er nog altijd voor. En dat zal ik heel mijn leven blijven doen. Het is heel moeilijk om je echte zelf te kunnen accepteren. Uiteindelijk heb ik het aan mijn mama verteld via MSN, en papa via een nepdagboek. Omdat ik weet dat ouders niet uit dagboeken kunnen blijven, had ik één pagina volgeschreven in een nieuw schrift en dat 'per ongeluk' op het bureau laten liggen. Toen papa dat zag liggen, heeft hij dat natuurlijk gelezen, zoals ik al dacht, en zo wist hij het".

HULPVERLENING

Joke vond gelukkig een plaats waar ze terecht kon met haar probleem. "Ik heb opgezocht waar ik hulp kon krijgen, hoe het daar aan toeging, en waar de beste zorg in België was. En zo heb ik voor het genderteam van Gent gekozen". Daar gaat ze nu regelmatig op gesprek bij een kinderpsycholoog. "De eerste fase is vooral praten en een hele dikke bundel met vragen invullen. En dan stellen ze strikvragen uit die bundel om te zien of je hetzelfde antwoordt. Daarna mag je aan de Androcur®, en dat was bij mij in augustus. En nu mag ik binnenkort met de vrouwelijke hormonen beginnen".

Ook sociaal gezien moet er heel wat veranderen. Joke heeft hiervoor het heft in eigen handen genomen. "Ik heb heel wat beslissingen op mijn eigen houtje genomen die heel het proces versneld hebben: bijvoorbeeld als meisje naar de Chiro gaan of als meisje naar de tekenacademie gaan. Daardoor zag de psycholoog dat ik dit serieus meen. Ik kon niet steeds op haar fiat wachten om beginnen te leven als meisje. Ik ben zeker van mijn zaak en te koppig om te wachten".

Deze 'Real Life Fase' waarin Joke als meisje naar buiten komt, schept heel wat uitdagingen maar doet haar veel deugd. "Mijn echte persoon, die ik jaren aan een stuk heb moeten verbergen, is nu naar buiten aan het komen. Ik word meer mezelf, mijn persoonlijkheid komt meer naar boven en het oude slijbt langzaam weg. Vroeger moest ik als jongen acteren en elke dag iemand anders zijn. Ik was alleen maar 's avonds mezelf, als mijn ouders weg waren". Dit heeft heel wat effect op Joke's gevoelsleven. "Ik zit nu met het probleem dat ik meer naar de jongens begin te kijken, en vroeger was dat alleen naar meisjes. Daar schrok ik wel even van. Ik zit nu in het midden denk ik, nu voel ik

me bi. Ik weet nog niet wat het zal worden. Het begint in elk geval erg te verschuiven".

Uiterlijk gezien merk je niet aan Joke dat ze niet als meisje werd geboren. Ze heeft haar kleerkast hiervoor wel moeten leegruimen. "Vroeger droeg ik jongenskleren. Ik heb verleden week een hele zak met jongenskleren weggesmeten omdat ik die echt niet meer wou zien. Ik heb nu het probleem dat ik geen overvolle kleerkast heb zoals de meeste meisjes. Ik heb ook geen ervaring met make-up, want ik heb als klein kind niet kunnen experimenteren zoals andere meisjes". Één keer per maand gaat Joke shoppen met haar moeder om nieuwe kleren te kopen. "Maar ik ga niet zo graag met mijn mama kleren kopen. Die vindt mijn stijl afschuwelijk lelijk en dan mag ik die dingen nooit kopen. Ik ga meestal alleen naar de winkel of soms met een vriendin, met de bankkaart van mama".

Een aantal lichamelijke kenmerken zitten Joke in de weg. "Omdat ik pas op mijn 17de met dit proces gestart ben, ben ik heel hard gegroeid. Ik steek nu overal bovenuit met mijn 1,80 m. en trek daardoor meer aandacht dan ik zou willen". Ook draagt ze lange handschoenen die haar vingers vrijlaten en haar handen en polsen bedekken. Dat doet ze om haar handen te verbergen waarvan ze vindt dat die er mannelijk uitzien. "Qua baardgroei valt het gelukkig wel mee, en ik ben lang en smal gebouwd. Maar toch had ik liever dat ik er vroeger aan begonnen was en nu minder groot was".

VRIENDSCHAPPEN

Door alles wat Joke meemaakt, zijn haar vriendschapsrelaties veranderd. "Op school hebben ze me drie jaar als jongen gekend, en ik vind het niet leuk om met mensen om te gaan die mij in het verleden als jongen hebben gekend. Ik merk ook dat ik op sommige vlakken meer volwassen ben dan andere meisjes van 17 jaar. Dat komt omdat ik al veel heb moeten opzoeken over mezelf, hoe ik in elkaar zit. Ik ben stiller geworden en stel minder kinderachtig gedrag. Dat is het voordeel van transseksualiteit: je leert je echte vrienden kennen en je bent veel sneller volwassen".

Ondertussen maakte Joke heel wat nieuwe vrienden via Wel Jong Niet Hetero. "Daar ging ik meteen als meisje naartoe, dus ze wisten het vanaf het begin en dat stelt geen problemen". Andere jongeren in dezelfde situatie heeft ze tot nu toe nog niet echt leren kennen. "Ik zoek jongeren van mijn leeftijd en die vind je niet op het Internet. Ik doe deze getuigenis als eerste stap naar buiten want ik wil graag een forum voor transseksuele jongeren openen. Op het Internet is alles voor 18+. Ik wil praten met jongeren die met dezelfde problemen zitten, jongeren van mijn leeftijd. Ik kan niet spreken over mijn medicatie en of over bijwerkingen daarvan met iemand die alles al heeft doorgemaakt.

Joke is blij met haar leven als jonge vrouw. "Nu ben ik een vrouw, ik wil als vrouw leven. Ik wil dat mensen mij als vrouw aanzien en niet als een transseksueel. En als ze mij iets vragen over menstruatie of zo, dan fantaseer ik over datums en heb ik mij voorbereid. Ik weet nu al meer over een vrouwelijk lichaam dan over een mannelijk". Joke heeft enkel veel spijt dat ze zo lang gewacht heeft om met haar gevoel naar buiten te komen, terwijl het voor haar al lang duidelijk was. "Ik heb heel mijn jeugd verpest met op te zoeken wat ik al lang wist. Die periode van ontkenning, dat had ik beter niet gedaan ..."

Foto: © Marc De Clercq

ROBIN

ROBIN

Robin is 18 en zit in de vooropleiding voor het Belgisch leger. Al van jongs af aan speelde hij graag soldaatje en wou hij F16 piloot worden. Toen hij een bril kreeg, ging piloot worden in rook op. Maar soldaat worden bleef zijn grote droom. Man zijn ook. Robin staat in het begin van zijn transitie.

DE KLIK

Robin beseft al heel lang een man te zijn, maar dat was eerst niet zo bewust. "Ik was 15 toen ik wist wat er aan de hand was. De klik is gekomen bij het vak gedragswetenschappen in het vijfde middelbaar. De les ging over gender en we moesten een mini-enquête invullen over 'wat vind ik leuk aan vrouw zijn of man zijn en wat niet'. Ik had alles 'niet leuk' aangekruist bij vrouw en alles 'leuk' bij man. Toen had de leerkracht het wel door denk ik. En ik ook, dat ging van 'klik'. En dan kwamen al die vragen. Ik ging naar de plaatselijke bibliotheek maar er was niks te vinden. In de hoofdbibliotheek was iets meer, maar allemaal erg verouderd materiaal, enkel wat biografieën. Daarom vond ik het zo leuk toen we een jaar later thuis Internet kregen. Er ging een wereld voor me open. Als je 'transgender' bij Google intikt, kom je wel bij veel pornosites terecht. Op de site van Wel Jong Niet Hetero en Arcus, twee holebifora, ben ik in contact gekomen met iemand die mij wegwijs heeft gemaakt op het Internet. Als ik nu andere jongeren online ontmoet, stuur ik die altijd door naar de site van de Vlaamse genderkring. Ik ben ook in de bibliotheek van Sensoa geweest. Daar heb ik wel wat boeken gevonden waarin ik mezelf herkende".

Robin vond veel informatie dankzij zijn steunende virtuele vrienden. Maar in real-life vielen vrienden erg tegen. "Enkele klasgenoten maakten hun eindwerk over transsexualiteit. Zij wisten van mijn gevoelens omdat ze goede vrienden waren. Tijdens hun presentatie, in aanwezigheid van een tiental leerkrachten, de directie, en alle vijfdejaars humane wetenschappen, hebben zij gezegd: 'en in onze klas zit er zo iemand'. Toen moest ik naar voren komen, zonder dat ik dat allemaal op voorhand wist. Ik stond daar en ging door de grond. Niemand heeft mij daar nadien op aangesproken, leerlingen noch leerkrachten. Maar achteraf zijn de vijfdejaars begonnen met hun pesterijen: liedjes zingen als ze mij zagen, schunnige gebaren maken. Ik moest er gelukkig nog maar twee weken blijven voor de examens en dan was ik weg. Ik heb met niemand van het middelbaar nog contact".

Robins grote droom om soldaat te worden, moest even wachten. "Ik heb echt moeten vechten om naar het leger te mogen gaan. Mijn moeder zag dat helemaal niet zitten. Mijn ouders zijn tegen geweld en ze waren bang dat ik op buitenlandse missie om het leven zou komen. Twee jaar geleden had ik al gevraagd om naar het leger te mogen gaan, maar het mocht niet. Ik heb me daar toen bij neergelegd en me ingeschreven aan de universiteit, tegen mijn zin".

Op de universiteit kreeg Robin wel de ruimte om te experimenteren en nieuwe vrienden te maken, als man.

Hij droeg mannelijke kleren, maar miste een mannelijk lichaam. "We zaten met 300 in het eerste jaar, dat was redelijk anoniem. Ik heb me voorgesteld als Robin, en iedereen nam aan dat ik een man ben. Ik moest wel opletten, en leende bijvoorbeeld nooit mijn studentenkaart uit, zodat ze mijn echte naam niet zagen. Er zijn vrienden die nu nog niet weten dat ik een vrouw ben. Dat is wel plezant. Bij hen kan ik rustig Robin zijn. De vrijheid om te experimenteren met mijn gender die ik aan de universiteit had, mis ik nu wel".

Met zijn zelfontdekking is zijn seksuele voorkeur aan verandering onderhevig. "Toen ik nog jonger was, viel ik op vrouwen. Ik vond dat altijd de normaalste zaak van de wereld en heb nooit gedacht dat ik lesbisch was. Op een gegeven moment besepte ik dat ik op jongens val. Toen viel ik in een diep gat en dacht ik 'oh jee ik ben homo, wat nu?'. Pas toen voelde ik wat elke homo waarschijnlijk wel meemaakt. Op dit moment sta ik open voor alles, het is allemaal nog vaag wat het zal worden. Ik ben in elk geval heel geliefd bij de jongens, zelfs als ze het weten van mij. Sommige jongeren snappen niet dat ik als jongen homo ben. Ze begrijpen niet dat ik man wil zijn terwijl ik al op mannen val. Waarom kan ik dan niet beter vrouw blijven en hetero zijn. Ze snappen echt niet dat man zijn en homo zijn twee verschillende zaken zijn".

COMING-OUT THUIS

"Toen ik al 3 jaar wist dat ik eigenlijk een man ben, heb ik het thuis verteld. Ik was bijna 18 jaar. Ik heb het gezegd toen we aan tafel zaten - zo raad ik niemand aan om het te doen. Ik heb het effectief tussen de soep en de patatten laten vallen: 'ma, ik ben eigenlijk een man'. Mijn papa begon te lachen, dat vond ik niet leuk, die dacht waarschijnlijk dat ik aan het zwansen was. Mijn ma keek mij aan, stopte met eten en ging zonder een woord te zeggen van tafel. Mijn vader is na het eten weer gewoon gaan werken. Dat was een koude douche. Mijn moeder heeft drie of vier weken niet tegen mij gepraat".

Robin heeft twee broers (7 en 13 jaar) en één zus van 16 jaar. "Zij waren er niet bij toen ik het mijn ouders vertelde. Ik heb hun nog niets verteld, maar ik denk dat mijn zus het wel weet. Mijn ouders zijn een beetje bang, denk ik, omdat ik het grote voorbeeld ben van de kleinste".

Robin heeft duidelijk geen 'praatfamilie'. Het stilzwijgen van het thema werd hem te veel. "Op een dinsdagmorgen ben ik naar school vertrokken zoals altijd, en niet thuisgekomen. Om 23 uur zat ik bij de politie, ik wist niet waar ik was, ik had te veel gedronken, ik was alleen. Zij hebben mijn ouders gebeld om mij te komen halen, en die waren heel boos natuurlijk". Toen werd het de ouders van Robin wel duidelijk dat er iets moest gebeuren. Zijn moeder spoorde hem aan naar het genderteam te bellen voor een afspraak. "De eerste keren ben ik alleen gegaan, en mijn ouders zijn een keer apart gegaan. Ik weet niet wat daar gezegd is, maar het heeft effect gehad. Ze hebben zich nadien anders opgesteld. Als het van de dokter komt, aanvaarden ze het iets makkelijker hé. Er wordt nog altijd niet over gepraat thuis, ik weet niet hoe dat komt, maar ze laten mij nu wel gewoon doen. Bijvoorbeeld als we kleren gaan kopen, gaat mijn moeder nu mee naar de

mannenafdeling”.

Robin mist de ontwikkeling als jongen, ook al is hij nog erg jong. “Ouders behandelen jongens anders dan meisjes. Op het gebied van vriendenkeuze, uitgaan, en hoe voorzichtig je moet zijn, dat soort zaken. Ze zouden meer toestaan als ik een jongen was, en me mijn plan laten trekken. Ouders gaan vaak uit van clichébeelden, zeker als je de oudste bent”.

VECHTEN VOOR HET LEGER

Op de universiteit kwam van studeren niet veel in huis, en Robin was gebuisd. Toen hij opnieuw vroeg om naar het leger te mogen, mocht het wel. “Ik was zo blij. Ik moest me wel inschrijven als meisje, helaas. Dat was mijn grootste bezwaar om naar het leger te gaan: de schrik om ingedeeld te worden bij de vrouwen. Ik heb er op voorhand met iemand over gesproken en die zei me ‘ga er gewoon voor en je ziet wel wat ervan komt’. Toen ik mij ging inschrijven heb ik niets gezegd over het feit dat ik me eigenlijk een jongen voel. De medische keuring was dan ook vreselijk. Ik moest mij uitkleden, dat was hatelijk.... Maar als het moet, dan moet het, dus ik zette gewoon mijn verstand op nul”.

In het leger is Robin nu gekend als Robin, een vrouw. “Ik had Robin op mijn naamkaartje gezet. Als mensen daar raar van opkeken, zei ik ‘iedereen noemt mij zo’. In het leger geldt toch vooral de achternaam, de leerkrachten of oversten gebruiken geen voornamen. Dat is handig. Ook medestudenten noemen mij Robin. Ik zou anders niet weten welke andere naam te kiezen”. Ik moet wel voortdurend opletten. “Mijn ouders kennen mijn nieuwe naam nog niet. Ik heb het thuis nog niet kenbaar gemaakt omdat ik denk dat het een stap te ver is voor hun. Dus nu is dat een geswitcht tot en met: thuis ben ik vrouw en heb ik een vrouwen naam, in het leger ben ik vrouw en Robin, en bij mijn maten is het man en Robin. Drie situaties, drie keer aanpassen. Je wordt dat wel gewend, maar in het begin is dat erg stresserend. En af en toe luister ik daardoor niet, omdat ik denk dat het niet tegen mij is, haha!”.

De verschillende situaties waarin Robin zich begeeft, leren hem heel wat over gendernormen. “Ik merk een verschil in hoe ik me voel en gedraag, en hoe anderen zich gedragen ten aanzien van mij. In het leger waar ze me als vrouw zien, zullen ze me bijvoorbeeld per se willen helpen als ik iets zwaar moet tillen. Ook al zeg ik dat het niet hoeft. Bij mijn maten is het juist van ‘laat Robin dat maar doen, die is sterk, die zit in het leger, die kan dat wel’. Er worden een aantal dingen verondersteld en mensen gaan anders met je om, afhankelijk of ze je als vrouw of als man zien. De oplossing? Ik denk dat je gewoon moet proberen niet zo m/v te denken. Iedereen doet dat onbewust, ik ook, maar als je tracht zo niet te kijken, dan is alles mogelijk en vallen eigenlijk die clichés een beetje weg”.

Robin dacht dat in het leger je geslacht niet veel uitmaakt omdat iedereen soldaat is. “Goh, ik had het mij anders voorgesteld. Ik had gedacht dat het heel gemakkelijk zou zijn, maar eigenlijk is het nog veel moeilijker. Je wordt steeds geconfronteerd met je geslacht dat niet klopt. En ik

dacht dat je gewoon soldaat bent, maar blijkbaar maakt het toch wel veel verschil uit. Bij sport moeten meisjes bijvoorbeeld minder kunnen, de eindtermen liggen iets lager voor vrouwen. En de manier dat adjudanten en commandanten met je omgaan, verschilt ook erg. Ze zijn veel softer tegen vrouwen dan tegen mannen en dat is niet plezant”. Gelukkig heeft Robin ook zijn hoogtepunten. “Bij de krachttesten heeft de meester mij als voorbeeld gebruikt, omdat er twee gasten een nul haalden en ik had 20/20. Dan verschieten ze toch wel hoe sterk ik ben. Ze noemden me GI Jane! Dat is dan wel weer een vrouwelijk personage, maar ach ja, ze willen zeggen dat ik sterk ben, en binnen die context is dat een mooi compliment”.

Medesoldaten kennen de gevoelens van Robin niet. Met zijn mannelijk uiterlijk dachten ze in het begin dat hij ‘een manneke’ was. Dat zorgde bij de indeling van de kamers voor de nodige hilariteit. Jongens en meisjes slapen op aparte verdiepingen. “Toen ik de eerste dag op onze kamer binnenstapte, vroeg mijn kamergenote of ik niet op de verkeerde verdieping zat!”. De commandant van Robin is wel op de hoogte. “Ik moest informatie hebben voor de psychiater over wat ik mocht doen en wat niet op het vlak van hormoonbehandeling. Het leger is heel strikt, we krijgen om de maand drugscontrole. Dus toen moest ik wel open kaart spelen”.

TOEKOMST?

Wat de toekomst brengt in het leger is niet duidelijk. Als Robin zich wil inschrijven aan de Koninklijke Militaire School zal op zijn identiteitskaart nog steeds een ‘V’ staan. “Ofwel moet ik eerst heel de transitie doen en me dan inschrijven als man, ofwel eerst mijn studie afmaken als vrouw en dan pas de transitie beginnen. De commandant heeft me gezegd dat als ik eerst de transitie doe en me dan weer inschrijf, de kans heel groot is dat ik daarvoor afgekeurd zal worden. Ze zullen dat niet rechtstreeks zeggen, maar wel zoeken totdat ze iets vinden om me af te keuren”. Al is hij niet de enige transseksueel in het leger. “Ze hebben mij gezegd dat ik nummer 13 ben. De vorige 12 waren allemaal mannaar-vrouw transseksuelen, en ik ben de enige man. We hebben geen contact met elkaar. Zij hebben hun transitie gedaan toen ze al jaren in het leger waren, dus ik ben de enige in de opleiding”. Robin kreeg ook al te horen dat zijn transseksualiteit een belemmering kan vormen voor zijn loopbaan. “Je geraakt niet hogerop of ze maken je het moeilijk zodat je langer moet wachten om carrière te maken, net als bij vrouwen”.

Robin staat dus voor een zware keuze. Op dit moment kiest hij ervoor de opleiding als vrouw af te maken. Dat betekent dat hij nog 6 jaar ‘in de wachtkamer’ moet zitten. “Dat is lang. Ze hebben mij verteld dat ik niet kan transitioneren tijdens de opleiding. Je start in één geslacht en je maakt het af in dat geslacht. Nu, ik ben het eerste ‘geval’ dat nog in de opleiding zit, dus ik effen de weg voor later. Ik ben nu alles aan het uitzoeken over hoe en wat, samen met de diversiteitsconsulent. Ik kan me beroepen op de antidiscriminatie wet en de wet op transseksualiteit, dus misschien zal het toch nog mogen”.

Tekst: Joz Motmans

16. VALENTIJN

DOELSTELLING

De beleving en het perspectief van een jongen leren kennen die zichzelf als meisje ziet.

MATERIAAL

DVD MET DE DOCUMENTAIRE 'VALENTIJN' MEEGELEVERD BIJ DEZE MAP

Valentijn is een Nederlandse reportage van Hetty Nietsch over 9 jaar uit het leven van een jongen die liever een meisje wil zijn. Je leert Valentijn kennen als hij acht jaar is en bijzonder wijs en trefvend zichzelf benoemt. Ook zijn vriendinnetjes, ouders en broertje komen aan bod. In de loop van de jaren zie je de twijfels en vragen, het optimisme en de bereidheid van iedereen om Valentijn te nemen voor wie hij of zij is.

WERKWIJZE

- Laat de leerlingen deze documentaire zien en geef de volgende observatieopdrachten:
  - Welke positieve ervaringen heeft Valentijn, en welke steun krijgt zij?
  - Welke moeilijke ervaringen zie je Valentijn doormaken?
  - Observeer wat de broer van Valentijn meemaakt.
  - De ouders van Valentijn maken ook heel wat door: noteer welke stappen ze zetten en vragen ze zich stellen
  - De relatie met vriendinnen en klasgenoten: hoe evolueert die?

NABESPREKING

- Al als kleine jongen is Valentijn anders dan zijn broertje. Wat merk je op?
- Hoe reageren zijn ouders daarop? Wat denk je daarvan?
- Hoe reageren de vriendinnen op Valentijn?
- Verandert hun houding in de loop van die 9 jaar? In welke zin?
- Wat is het moeilijkst voor Valentijn?
- Wat ervaart hij/zij als steun?
- Hoe zou je zelf graag hebben dat anderen reageren mocht je in Valentijns situatie zijn?

DUUR

De film duurt 52 minuten.

Met nabespreking voorziet men best 2 lesuren.

17

OMGAAN MET

GENDERDIVERSITEIT

DOELSTELLING

**Je eigen genderstereotiepe gedrag uitdagen en in vraag stellen.
Effecten zien van negatieve en verwerpende reacties.
Alternatieven zien voor negatieve en verwerpende reacties.**

MATERIAAL

WERKBLAD OM TE KOPIËREN

Situatiekaarten.

WERKWIJZE

Deze oefening kan je in grote of in kleine groep doen. Je vertrekt van de situaties beschreven op het werkblad. Deze situaties zijn wat negatief omdat de oefening anders niet werkt. De bedoeling is alternatieven te kunnen aangeven voor het gestelde gedrag.

- Een deelnemer leest de situatie voor.
- Vervolgens worden volgende aspecten van deze situatie overlopen:
  - Wat gaat er in A om, wat zijn de gevoelens en gedachten?
  - Hoe laat A dit merken, wat doet A om dit duidelijk te maken?
  - Wat kan A op een andere manier doen?
  - Hoe komt het gedrag over op B?
  - Wat gaat in B om aan gevoelens en gedachten?
  - Wat doet B om dit duidelijk te maken?
  - Wat kan B anders en beter doen?

NABESPREKING

- Kies een situatie die één van de jongeren zelf heeft meegemaakt en die te maken heeft met gender.
- Laat eerst wat voorbeelden komen en laat de groep dan kiezen welke situatie ze het meest herkenbaar vinden.
- Analyseer vervolgens op dezelfde wijze de interacties in de situatie en de effecten op de betrokkenen.

DUUR

1 lesuur

GENDER
IN DE
BIENDER

SITUATIE 1

Anna profiteert van de eerste mooie dag om met blote benen naar school te gaan. Een klasgenoot, Bram, spreekt haar aan en zegt dat het geen zicht is, met dat haar op haar benen. Anna wordt boos en loopt weg. Stomme klootzak, primitieve oen, ...roept ze over haar schouder. Manwijf, roept Bram terug.

SITUATIE 2

Ruud is homo en maakt daar geen geheim van. Hij komt vaak met opzichtig gekleurd haar en kleding naar school. In de turnles doen andere jongens hem na achter zijn rug. De leerkracht ziet dat maar laat betijen. De meisjes spreken de leerkracht erop aan en vragen de jongens om daarmee te stoppen. Ruud wordt hier helemaal zenuwachtig van en ontloopt nu ook de meisjes.

SITUATIE 3

Evert is een timide en nogal dikke jongen, die niet graag zwemt. Omdat hij niet erg sportief is wordt hij uitgemaakt als "mietje" door de andere jongens. Omdat ze willen onderzoeken of hij niet echt een meisje is, proberen de jongens zijn zwembroek uit te trekken. Evert begint te huilen.

SITUATIE 4

Maria is een heel meisjesachtig meisje, dat vaak in roze en kant gekleed gaat. Ze ziet er altijd als een prentje uit. De andere meisjes vinden dat maar stom. Op haar schoolbank staat regelmatig met krijt "Trut" geschreven. Ze vermoedt wie de dader is en haar ouders gaan met haar klacht naar de directie.

SITUATIE 5

Saar is een zeer sportief meisje en voetbalt regelmatig op de speelplaats. Ze speelt ook in een voetbalclub. Door een aantal jongens wordt Saar regelmatig gepest met uitspraken als: gaan uw borsten niet afvallen van al dat gesjot? Pas op voor pis in je broek! Saar negeert alles maar vreet zich op van ergernis.

SITUATIE 6

Tom is transgender en heeft een nieuwe roze regenjas met madeliefjes op aan. Als hij 's avonds naar huis wil gaan, is die regenjas verdwenen en nergens in de hele school te bekennen. Als hij dit gaat melden in het secretariaat gniffelt de secretaresse en zegt smalend: 'ja, je moet het nu ook niet zoeken'. De school doet geen moeite te achterhalen wat er gebeurd is. Drie weken later vindt men de regenjas terug in de afvalcontainer.

18.

GENDERVERHALEN

IN DE WERELD

DOELSTELLINGEN

Inzien dat genderdiversiteit van alle tijden en alle culturen is.

Zien dat er culturen zijn (geweest) die genderdiverse personen ook een eigen plaats hebben gegeven in de maatschappij.

MATERIAAL

WERKBLADEN OM TE KOPIËREN

3 verhalen.

WERKWIJZE

- Je geeft de verhalen aan de deelnemers en geef genoeg tijd om ze te lezen.
- Vorm groepjes van 3 deelnemers met dezelfde tekst, en laat hen een presentatie voorbereiden voor de anderen. Daarbij stellen ze de persoon zo goed mogelijk voor.

NABESPREKING

- Wat is zo bijzonder aan die verhalen?
- Zie je dit hier in West-Europa ook? Waarom wel of niet? Geef voorbeelden.

BRONMATERIAAL

■ Ateur van deze verhalen is Anna Aalten. De verhalen zijn overgenomen van www.Continuum.nl, digitaal tijdschrift over genderdiversiteit en transgender.

Anna Aalten werkt als universitair docent bij de Afdeling Sociologie en Antropologie van de Universiteit van Amsterdam. Contactgegevens: aalten@pscw.uva.nl.

■ Illustraties afkomstig uit 'Neither Man nor Woman: The Hijras of India' van Serena Nanda.

WE'WHA | INDIAANS

Op 23 juni 1886 bezocht We'wha, in de pers van die dagen aangeduid als 'de Zuni prinses', de Amerikaanse president en schudde hem de hand. Deze ontmoeting maakte deel uit van een langdurig bezoek van de Zuni aan Washington, die als belangrijke vertegenwoordiger van haar stam haar zaak der Indianen bij de regeringsleiders kwamen bepleiten. Dat was in die periode al een redelijk gebruikelijke gang van zaken, maar We'wha trok veel belangstelling; de pers besteedde veel aandacht aan haar - meer dan aan andere afgevaardigden - en ze werd uitgenodigd om te spreken bij de meest uiteenlopende bijeenkomsten en in de hoogste kringen.

We'wha bleef een paar maanden in Washington en liet een onuitwisbare indruk na. Ze was intelligent, pikte razendsnel het Engels op (dat ze niet sprak voor ze arriveerde), kon fantastisch weven, had een fenomenaal geheugen. Daarbij was ze een zeer opvallende verschijning: ze was groot, imposant gebouwd, met grote handen en voeten en haar bewegen werd als mannelijk ervaren. Dat is niet verwonderlijk; binnen onze cultuur zouden wij We'wha een man hebben genoemd.

Ook in Washington rezen twijfels over We'wha's sekse, maar desondanks bleef zij in de ogen van de pers en het publiek een Zuni 'prinses' of 'maagd'. Toch zat men er wat dit betreft naast: We'wha was een lhamana. Dat wil zeggen, geen man, geen vrouw, maar een man-vrouw.

DE WETTEN VAN SEKSE

Ik ben al jaren gefascineerd door lhamana's als We'wha en andere, vergelijkbare mensen, die ook wel met de term 'derde sekse' worden aangeduid. Als antropoloog heb ik natuurlijk per definitie interesse voor de vele verschillende manieren waarop mensen overal ter wereld hun samenleven organiseren. Maar mijn belangstelling voor het verschijnsel van de derde sekse gaat verder dan de wens om het antropologisch rariteitenkabinet uit te breiden. Ik ben ervan overtuigd dat een serieuze kennismaking met mensen als We'wha verregaande conse-

quenties kan hebben voor de manier waarop wij in Nederland denken over sekse.

Binnen de Nederlandse cultuur is sekse een dichotoom begrip: je hebt vrouwen en mannen en meer smaken hebben we niet. Dat is zo vanzelfsprekend dat het niet nodig is om er verder bij stil te staan. Althans, voor de meeste Nederlanders. Niet voor iedereen. Als er iets 'mis' is met je sekse, in wat voor vorm dan ook, word je wel gedwongen over sekse na te denken en die vanzelfsprekendheid ter discussie te stellen. Je wordt dan, soms hardhandig, geconfronteerd met de Drie Wetten van Sekse. (*)

De drie wetten van sekse zijn (deels ongeschreven) wetten die ten grondslag liggen aan de manier waarop wij in Nederland denken over sekse, sekse-identiteit en seksegebonden gedrag en de wijze waarop we met sekseverschillen omgaan. Ik zou de drie wetten van sekse willen omschrijven als de Wet van de Biologie, de Wet van de Onveranderlijkheid en de Wet van de Dichotomie.

Volgens de Wet van de Biologie is sekse een biologisch gegeven. Iemands sekse is simpelweg vast te stellen door naar de fysieke kenmerken te kijken: die spreken voor zich.

Volgens de Wet van de Onveranderlijkheid, die nauw samenhangt met de eerste wet, is sekse onveranderlijk. Je bent vrouw of man en je bent dat altijd geweest en zult dat altijd zijn.

En volgens de Wet van de Dichotomie zijn er, uitgaande van de biologie, slechts twee seksen. Meer keuze is er niet en iedereen behoort of tot

de ene of tot de andere sekse. Je bent altijd één van de twee, niets ertussenin en niets erbuiten. De drie wetten van sekse zijn deels echte wetten: bij de aangifte van de geboorte van een kind moet één van de twee seksen worden opgegeven. Maar het belangrijkste van deze wetten is dat ze in onze hoofden zitten. Ze vormen de vanzelfsprekende basis van ons denken en handelen.

MAN-VROUWEN

Hoewel We'wha een unieke persoonlijkheid was, waren de Zuni beslist niet uniek in het feit dat zij een We'wha in hun midden hadden. En We'wha was ook niet de enige van zijn 'soort' binnen zijn cultuur; er waren er meer zoals hij/zij.

Alle culturen van de oorspronkelijke bewoners van Amerika, door ons meestal Indianen genoemd, kenden het verschijnsel van de derde en eventueel vierde sekse. Dat er sprake was van een specifieke categorie valt onder andere af te leiden uit benamingen die men hanteerde. Bij aanduidingen van sekse werd een indeling gemaakt in vrouwen, mannen en die andere groepen die meestal een naam kregen die in onze taal overeenkomt met iets als 'man-vrouw'.

We stuiten hier trouwens wel op een probleem met de taal, want lhamana heeft eigenlijk niets van

doen met onze woorden voor man of vrouw: het is een geheel eigen term. Dit geldt ook voor het woord dat de Navajo gebruikten om hun derde sekse aan te duiden: hun *nadlé* betekent zoiets als 'persoon in verandering'.

Derde (en vierde) sekse-categorieën kwamen tot aan het begin van deze eeuw overal in Noord-Amerika voor. Soms vaak, soms minder vaak, en bij sommige culturen werden personen die tot die derde sekse behoorden hoog gewaardeerd, bij andere niet.

Bij de Navajo was een kind dat zich ontwikkelde als een *nadlé* reden tot grote vreugde: men organiseerde feesten en de ouders werden uitgebreid gefeliciteerd. Ook bij Zuni was men blij met de *lhamana* en namen zij een belangrijke plaats in de gemeenschap in. Maar bij andere volkeren waren zij soms slachtoffer van spot of boezemden zij angst in. De benadering hing meestal samen met religieuze opvattingen in een bepaalde cultuur en soms met machtsverhoudingen tussen vrouwen en mannen.

Ondanks de variatie in bejegening, waren er grote overeenkomsten in de wijze waarop iemand lid van de derde sekse werd. Dit gebeurde namelijk niet op grond van de lichamelijke kenmerken, maar werd afgeleid van een voorkeur voor specifieke activiteiten. Alleen bij de Navajo, waar om de één of andere reden veel kinderen met hermafroditische kenmerken werden geboren, speelde het lichaam een rol. Bij alle andere culturen maakte de keuze voor bepaalde activiteiten dat iemand tot de derde sekse werd gerekend.

Alle Indianenculturen kenden een sterke arbeidsdeling naar sekse: er bestond een duidelijk onderscheid tussen vrouwen- en mannenactiviteiten. Heel jonge kinderen werden als het ware als sekse-loos beschouwd, maar vanaf een bepaalde leeftijd begon de socialisatie door middel van een taakverdeling. Meisjes gingen bijvoorbeeld weven, jongens leerden schieten. Als een meisje een voorkeur aan de dag legde voor het omgaan met pijl en boog en andere 'mannenactiviteiten', concludeerde de omgeving dat zij waarschijnlijk een man-vrouw was. Voor jongetjes gold hetzelfde.

ERKENNING

Afhankelijk van de specifieke cultuur werd zulk gedrag tegengegaan of aangemoedigd. Cruciaal voor

een goed begrip van het verschijnsel is echter het feit dat het uiteindelijk overal werd geaccepteerd vanuit het idee dat er nu eenmaal mensen zijn die zich ontwikkelen tot man-vrouw of, zo je wilt, vrouw-man. Met andere woorden, deze culturen erkenden drie of vier seksen en ruimen daarvoor een plaats in. Vrouwen die voorkeur hadden voor mannenzaken als de jacht en oorlogsvoering werden niet beschouwd als freaks of als mensen met een identiteitscrisis. Voor mannen die het liefste thuis zaten te weven of de keuken een goede beurt gaven gold hetzelfde. Wanneer geconstateerd werd dat een kind of een puber een voorkeur aan de dag legde voor de activiteiten van de andere sekse, concludeerde men dus dat het hier ging om een man-vrouw.

Soms werd die conclusie bevestigd door middel van een ritueel. Het kind werd in een hut gezet die in brand werd gestoken. Bij de deur stonden aan

weerskanten attributen die specifiek waren voor vrouwen- en mannenwerk; de keuze die het kind bij het naar buiten rennen maakte, bepaalde de sekse. Vaak waren er nauwelijks plichtplegingen: de persoon nam gewoon haar/zijn plaats in de gemeenschap in en specialiseerde zich in de betreffende activiteiten, soms aangevuld met activiteiten die alleen door man-vrouwen werden gedaan - zoals bepaalde religieuze handelingen of medische hulp (stervensbegeleiding).

Maar hoe zat het met andere aspecten van het leven die voor ons nauw met sekse en sekse-identiteit verbonden zijn? Hoe zag hun kleding eruit, wat was hun seksuele voorkeur? Waren het travestieten? Waren het lesbo's/homo's? Relevante vragen, zolang je uitgaat van de manier waarop wij over sekse denken, omdat daarin sekse, sekse-identiteit en seksuele voorkeur met elkaar samenhangen. Maar binnen de Indianen-culturen lag dit anders.

De kleding van de man-vrouwen was niet aan regels gebonden. Meestal droegen zij geen conventionele vrouwen- of mannenkleding, vaak verkozen zij een mengeling. Van We'wha is bekend dat hij meestal traditionele vrouwenkleding droeg, maar dit was ook afhankelijk van de activiteiten. Dan gold simpelweg: wat zit het gemakkelijkst?

Ditzelfde ging op voor de seksualiteit. Ook daarbij waren er geen voorschriften of gouden regels, op één na: man-vrouwen doen het niet met elkaar. Maar verder waren er vooral veel verschillen; per cultuur, maar ook per individu. Sommigen hadden voorkeur voor het eigen, anatomisch geslacht, anderen niet. Sommigen hadden een actief seksleven met veel verschillende partners, anderen leefden in celibaat of levenslang met een geliefde samen. (**)

BEATRIX

Geen wonder dat de Amerikaanse pers niet goed raad wist met We'wha en haar daarom maar met 'maagd' aanduidde. Sekscategorieën die niet aan onze wetten voldoen zijn immers verwarrend. Ze

---

(*) *Mijn drie wetten van sekse ontleen ik aan het fantastisch boek van Suzanne Kessler en Wendy McKenna, Gender. An Ethnomethodological Approach (Chicago & London 1978). Kessler en McKenna presenteren overigens in hun boek acht wetten van sekse. Ik heb de belangrijkste daarvan samengevoegd en deze vervolgens een naam gegeven.*

(**) *Historisch onderzoek heeft veel informatie opgeleverd over We'wha en de zijn/haren. Ik ontleen mijn gegevens o.a. aan Will Roscoe, The Zuni Man-Woman. University of New Mexico Press 1991 Sabine Lang, Manner als Frauen - Frauen als Manner. Geschlechtsrollenwechsel bei Indianern Nordamerikas. Wayasbah 1990 Walter Williams, The Spirit and the Flesh. Sexual Diversity in American Indian Culture. Beacon Press 1986.*

dwingen ons op zoek te gaan naar vergelijkbare categorieën in onze eigen cultuur, zoals 'travestiet' of 'homoseksueel'. Zoals ik hierboven heb laten zien, doen dergelijke aanduidingen echter geen recht aan het wezen van de Ihamana.

De uitvoerige kennismaking met We'wha maakt het noodzakelijk om het Nederlands denken over sekse te ontmaskeren als een cultuur-specifiek verschijnsel. De Wetten van Sekse zijn geen universele, menselijke wetten, maar wetten die slechts gelden binnen onze culturele context. De universaliteit van de Wet van de Biologie wordt onderuit gehaald, omdat voor Indiaanse culturen niet alleen fysieke kenmerken, maar ook de voorkeur voor bepaalde activiteiten als indelingscriterium geldt. De Wet van de Onveranderlijkheid komt onder druk te staan, omdat de overgang van de ene sekseca-

tegorie naar een andere heel goed mogelijk blijkt te zijn.

Maar het belangrijkste is voor mij de ontmaskering van de Wet van de Dichotomie. De erkenning door Indiaanse culturen van We'wha en anderen als aparte, derde of vierde, seksecategorie maakt het geloof in het bestaan van slechts twee seksen voor altijd onmogelijk.

We'wha drukte in 1886, als eerste man-vrouw, de hand van de Amerikaanse president, Cleveland, in het kader van de strijd van de Indianen voor meer zelfbeschikking. Misschien is het een idee om, in het kader van de strijd tegen de rigiditeit van het Nederlandse seksestelsel, eens een ontmoeting met Beatrix aan te vragen?

Tekst: Anna Aalten

ALBERTO | DOMINICAANSE REPUBLIEK

Alberto is een forse man met brede schouders en hoog opgeschoren kort zwart haar. Hij woont in een dorp in de Dominicaanse Republiek, verdient zijn brood als rietkapper en brengt zijn vrije tijd door met zijn vrienden, een spelletje domino spelend of sleutelend aan zijn motorfiets. Als er muziek is neemt hij zijn vrouw mee uit dansen en in het weekend organiseert hij hanengevechten. Toch is Alberto geen gewone man. Want toen Alberto klein was droeg hij een jurk en had hij vlechtjes in zijn haar.

Alberto is een van de hoofdpersonen in de documentaire *Is it a boy or a girl?* (1999). Daarin vertelt zijn moeder dat zij al heel snel na de geboorte wist dat haar dochtertje Yberque een guevedoche was, een meisje met een penisje en balletjes. Yberque werd opgevoed als meisje, maar vanaf haar negende begon zij zich te verzetten tegen de meisjeskleren die zij moest dragen. Op haar tiende knipte zij haar lange haren af. Vanaf dat moment wist haar moeder dat de verandering begonnen was.

In het dorp waar Alberto woont is hij beslist niet de enige met zo'n achtergrond. Een dorpsgenoot van hem heeft tien kinderen, drie dochters, drie zonen en vier guevedoches. Hij vertelt hoe belangrijk hij het vindt dat ouders hun kinderen accepteren zoals ze zijn. 'Ik ben ervan overtuigd dat ouders hun kinderen moeten vragen wat ze willen zijn en hen daarin moeten steunen,' zegt hij. Ook de moeder van Alberto maakt niet de indruk te hebben geleden onder de sekseverandering van haar zoon. Op de vraag hoe de omgeving Alberto behandelde, reageert ze: 'Natuurlijk is hij wel eens geplaagd. Hij was eerst een meisje en daarna een jongen.' Maar ze benadrukt dat de mensen in het dorp gewend zijn aan het fenomeen. Ook Alberto's vrouw is op de hoogte van zijn verleden.

PENIS OP JE TWAALFDE

De mensen in het dorp waar Alberto woont noemen hem een guevedoche, wat letterlijk betekent 'penis op je twaalfde'. Er is echter ook

een medische term voor zijn situatie. Alberto is geboren met een erfelijke afwijking die 5-alpha reductase deficiency wordt genoemd, kortweg 5-ARD. In de lichamen van (ongeboren) babies met 5-ARD wordt testosteron niet omgezet in dihydrotestosteron, het hormoon waarmee de externe mannelijke geslachtsorganen worden gevormd. Hoewel ze genetisch jongetjes zijn en wel een penis en testes hebben, zien deze babies er bij de geboorte nagenoeg altijd uit als meisjes. De testes zijn niet ingedaald en lijken daardoor op schaamlippen, terwijl de penis zo klein is dat hij gemakkelijk kan worden aangezien voor een clitoris. Om deze reden wordt 5-ARD ook wel mannelijk pseudohermafroditisme genoemd.

De verschijningsvorm van 5-ARD loopt uiteen tussen 'normaal' uitzierende mannelijke en 'normaal' uitzierende vrouwelijke geslachtsorganen en alles wat daartussen zit. Zonder medisch ingrijpen ontwikkelen alle 5-ARD kinderen in hun puberteit een mannelijk uiterlijk, met brede schouders, smalle heupen, een geprononceerde adamsappel, een mannelijke lichaams- en gezichtsbeholding en een lage stem. Ze zijn echter wel onvruchtbaar. Zoals gezegd is 5-ARD erfelijk; het wordt doorgegeven via de moeder. Die erfelijkheid is mogelijk ook de verklaring voor het feit dat 5-ARD in bepaalde regio's meer voorkomt dan in andere. In de Dominicaanse Republiek is 5-ARD een bekend verschijnsel, evenals in Turkije en in de hooglanden van Nieuw-Guinea.

DE WETTEN VAN SEKSE

Wanneer Alberto in de Verenigde Staten zou zijn geboren, zou zijn situatie over het algemeen even snel geconstateerd zijn als nu in de Dominicaanse Republiek het geval was. Maar de manier waarop er vervolgens met hem om was gegaan zou sterk verschillend zijn geweest. Hij zou onmiddellijk in het ziekenhuis zijn opgenomen voor verder onderzoek. Daarna zouden de doctoren zijn ouders hebben verteld dat hun dochter een fysieke afwijking had, die het noodzakelijk maakte haar te opereren. Bij de chirurgische ingreep

zouden haar testes weggehaald zijn en zou haar penis kleiner gemaakt zijn, zodat deze meer op een clitoris leek. De artsen zouden haar ontwikkeling blijvend gevolgd hebben en haar aan het begin van de puberteit hormoontherapie hebben voorgeschreven om ervoor te zorgen dat het dan actief wordende testosteron geen kans kreeg. Als ze in de periode daarna desondanks twijfels zou hebben gekregen over haar sekse-identiteit, zou haar psychotherapie zijn aangeboden. De gedachte achter deze behandeling is, dat kinderen van wie de sekse niet duidelijk is onmogelijk een normale jeugd kunnen hebben. Ouders van een baby die genetisch een jongetje is, maar eruitziet als een meisje, zullen niet weten hoe zij zich tot hun kind moeten verhouden, met hem/haar om moeten gaan en hem/haar moeten opvoeden. Het bestaan van zo'n kind zet de drie wetten van sekse ter discussie en zadelt de mensen in zijn/haar omgeving op met zoveel onzekerheden dat een normale omgang onmogelijk wordt.

Volgens de Wet van de Biologie zou iemands sekse simpelweg af te lezen zijn aan de fysieke kenmerken. Maar aan welke fysieke kenmerken moeten wij ons vasthouden in het geval van een kind met 5-ARD? Als we afgaan op het uiterlijk van de geslachtsorganen, zullen we dit kind een meisje noemen, maar kijkend naar de uitslag van het genetisch onderzoek definiëren we het als een jongetje. Welke fysieke kenmerken zijn dan doorslaggevend? De Wet van de Onveranderlijkheid stelt dat wie als vrouw geboren is, altijd vrouw zal blijven. Maar kinderen met 5-ARD zien er als klein kind uit als een meisje en 'veranderen' tijdens de puberteit in een jongetje. Door de onzekerheid over de basis van de biologie en de veranderingen tijdens de puberteit komt ook Wet van de Dichotomie op losse schroeven te staan.

DRIE SEKSEN

Sommige onderzoekers die zich bezighouden met sekseverschillen zien in Alberto het overtuigende bewijs dat sekse-identiteit uiteindelijk een fysieke basis heeft. Volgens hen was het de stoot tes-

tosteron die Alberto in zijn puberteit te verduren kreeg, die ervoor zorgde dat hij zich ondanks zijn opvoeding als meisje ontwikkelde tot een man. Maar wanneer we de manier waarop Alberto en zijn dorpsgenoten zelf over zijn verandering spraken serieus nemen komen we tot een andere conclusie.

Toen de moeder van Alberto haar net geboren dochtertje baadde en daarbij ontdekte dat het kind een penisje had, wist zij onmiddellijk dat het een guevedoche was. Ze kende het fenomeen en wist dat haar kind rond de puberteit fysiek uitgesproken mannelijke kenmerken zou kunnen ontwikkelen. De betrekkelijke openheid waarmee de dorpsgenoten over de toestand praatten en het feit dat er in het plaatselijk taalgebruik een woord bestond om deze te beschrijven boden haar een cultureel kader om met de situatie om te gaan. Zij voedde haar kind daarom niet op als een meisje, maar als een guevedoche. Het is bovendien de vraag of de mensen in Alberto's omgeving hem ondubbelzinnig als een man beschouwen. Men kent zijn geschiedenis en ook zijn vrouw is op de hoogte van zijn verleden. De conclusie dat hier een als meisje opgevoed kind onder invloed van testosteron een man wordt, is te simplistisch en doet geen recht aan de culturele betekenissen die de mensen in de Dominicaanse Republiek aan lichamelijke kenmerken en verschillen geven.

Op het gebied van gender is de Dominicaanse Republiek geen uitgesproken tolerante samenleving. Vrouwen en mannen worden als verschillend beschouwd en er bestaan duidelijk omschreven culturele regels ten aanzien van hun gedrag en verantwoordelijkheden. Maar als het gaat om sekse is men in de Dominicaanse Republiek ruimhartiger dan bij ons. De bekendheid met het fenomeen van kinderen met 5-ARD heeft geleid tot een erkenning van de gevarieerdheid van sekse. Met hun gebruik van het woord guevedoche geven de Dominicanen aan dat zij ervan uit gaan dat er eigenlijk drie seksen zijn: meisjes, jongens en guevedoches. Deze laatsten krijgen van hun omgeving de ruimte om te worden wie zij willen zijn.

Tekst: Anna Aalten

MEERA | INDIA

Wanneer Meera het badhuis in Bastipore binnenkomt wordt zij met respect begroet door alle aanwezigen. Haar belangrijke positie in het gezelschap ontleent zij niet alleen aan haar leeftijd en betrekkelijke welstand, maar ook aan het feit dat zij een daima (vroedvrouw) is, dat wil zeggen dat zij binnen deze hijra-gemeenschap de ingreep uitvoert die een hijra tot een ware hijra maakt. Ooit verscheen de godin Bahuchara Mata in een van Meera's dromen en droeg haar op daima te worden. Ze heeft inmiddels 18 operaties uitgevoerd, die alle succesvol zijn verlopen.

Meera zelf is zes jaar geleden geopereerd. In die periode was zij verliefd op Ahmed, een tien jaar jongere man. Ahmeds ouders waren sterk gekant tegen hun relatie en hijzelf stond niet te springen om zich aan haar te binden. Maar toen Meera bijna bezweek aan de gevolgen van de operatie beseftte hij dat hij haar niet kwijt wilde. Sindsdien wonen zij samen en verdeelt Meera haar tijd tussen haar verplichtingen als echtgenote van Ahmed en haar activiteiten als guru in de hijra-gemeenschap.

Het huis waar de hijras wonen, dient behalve als badhuis en buurtcentrum eveneens als plaatselijke hoerenkast. Hoewel Meera toegeeft in het verleden haar geld te hebben verdiend als prostituée, is zij nu in de positie om anderen voor zich te laten werken. Die inkomsten komen goed van pas; niet alleen omdat ze Meera in staat stellen Ahmed te onderhouden, maar ook vanwege haar verplichtingen als vader van haar kinderen uit een eerder huwelijk.

ALS VROUWEN

Meera is een hijra, een van de vele duizenden die in India leven. Omdat ook de Indiase wet alleen vrouwen en mannen kent en hijras ook bij de volkstel-

lingen niet als zodanig worden geregistreerd, weet niemand hoeveel hijras er precies zijn. Volgens conservatieve schattingen zijn er ongeveer 50.000 in heel India, maar er worden ook aantallen rond de 200.000 genoemd (op een totale bevolking van ongeveer 980 miljoen).

Een goede definitie van een hijra is moeilijk te geven, omdat zij binnen de Indiase culturele en religieuze context een categorie vormen die niet in onze termen te vatten is. Iedere 'vertaling' van wie of wat een hijra is, zal onrecht doen aan die culturele en religieuze eigenheid. Met het benoemen van hijras als de Indiase variant van onze travestieten of transseksuelen zou ik voorbijgaan aan datgene dat hen tot hijras maakt. Om de Nederlandse lezer een idee te geven moet daarom een korte omschrijving volstaan, die verderop in dit artikel meer inhoud zal krijgen¹.

Hoewel hijras geassocieerd worden met hermafroditisme en men met een 'ware' hijra soms een persoon bedoelt die geboren is met ambigue genitaliën, zijn nagenoeg alle hijras als man geboren². Op latere leeftijd, meestal na toetreding tot de hijra-gemeenschap, laten zij de ingreep doen die hen tot echte hijras maakt: het weghalen van de penis en de testikels. Het woord 'hijra' betekent 'geen man, geen vrouw', maar veel hijras zeggen van zichzelf dat zij

¹ De hijras zijn onderwerp van verschillende studies. Een veelomvattende beschrijving en analyse staat in 'Neither Man Nor Woman. The Hijras of India' van Serena Nanda (Wadsworth Publ. 1990). Minder goed, maar aardig om te lezen is 'The Invisibles. A Tale of the Eunuchs of India' van Zia Jaffrey (Pantheon Books 1996).

² Vrouwelijke hijras bestaan niet.

'als vrouwen' zijn. Daarmee lijken zij aan te geven dat zij hun sekse-identiteit als vrouwelijk beschouwen.

Hijras dragen vrouwenkleding, maar zij zijn over het algemeen uitbundiger en uitdagender gekleed dan 'echte' Indiase vrouwen. Ook in hun gedrag onderscheiden zij zich; ze zijn luidruchtig, handtastelijk en trekken graag de aandacht. Seksuele impotentie met vrouwen of homoseksuele ervaringen met mannen worden vaak als reden aangevoerd waarom iemand zichzelf een hijra voelt, maar er zijn ook hijras die als man kinderen hebben verwekt.

Hoewel er onder hijras aanhangers van verschillende religieuze richtingen zijn, ontleen zij als groep hun identiteit aan een Hindoe moedergodin, de Bahuchara Mata. De Mata wordt door de hijras vereerd en hun rituelen zijn aan haar opgedragen. Ter ere en uit naam van Bahuchara Mata zijn hijras aanwezig bij bruiloften om de vruchtbaarheid van de nieuwe verbintenis af te roepen en bij geboortes om de baby te zegenen.

DE GEROEPENEN

Traditioneel zijn hijras binnen India bekend als groep met een bijzondere religieuze functie. Zij zingen en dansen tijdens de festiviteiten rond huwelijk en geboorte. De teksten van hun liedjes en hun manier van dansen zijn altijd humoristisch, uitdagend en sterk seksueel getint. Het erotische karakter van hun optreden verwijst naar de aard van de zegeningen (of vloek) die zij het bruidspaar en de jonggeborenen kunnen brengen. Hun aanwezigheid kan vruchtbaarheid brengen (of deze tegenhouden).

Op het eerste gezicht lijkt het paradoxaal dat impotente, gecasteerde mannen geassocieerd worden met vruchtbaarheid. Maar de hijras zijn geen mannen, zij zijn de geroepenen van de Bahuchara Mata, de Moeder Godin die vruchtbaarheid symboliseert. Als haar vertegenwoordigers delen de hijras in haar macht.

Binnen het Hindoeïsme is dergelijke schijnbare paradox niet ongebruikelijk. In veel van de verhalen en mythen komen figuren voor die het vrouwelijke en het mannelijke in zichzelf verenigen. In een van de vele scheppingsmythen geeft de god Vishnu de god Brahma het vrouwelijke vermogen om leven te maken. Uit Brahma komen vervolgens alle andere goden en mensen voort. Ook onder niet-goden komt tweeslachtigheid voor. Zo is Arjun, een van

de hoofdfiguren uit de bekende Hindoe-tekst de Mahabharata, zowel vrouw als man. Binnen die religieuze context passen ook de hijras.

In het verleden vormden de optredens bij huwelijken en geboorten voor de hijras de belangrijkste bron van inkomsten. Zij ontleenden hun status aan hun religieuze functie en leefden van de opbrengsten ervan. Secularisering, de toename van westerse waarden en het teruglopen van het aantal geboorten hebben er onder meer toe geleid dat die inkomsten teruglopen. Op zoek naar andere verdiensten zijn veel hijras terechtgekomen in de bedelarij of in de prostitutie. Deze activiteiten zijn niet bevorderlijk voor hun status in de samenleving. Hoewel hun associatie met de Moeder Godin algemeen erkend is, kunnen hijras hieraan steeds minder respect ontleen.

IDENTITEIT

Wat is een hijra? Het antwoord op deze vraag is simpel: een hijra is een gecasteerde man in vrouwenkleden. Maar hoe kunnen we de hijras plaatsen in onze schema's van sekse, sekse-identiteit en seksuele gerichtheid? Zijn zij een speciaal soort mannen? Zijn zij vrouwen in een gemankeerd mannelijk lichaam? Of zijn zij de Indiase variant van transgenders, individuen die zich buiten de gender-tweedeling bewegen? Voor iedereen die zich al wat langer met de problematiek van de 'apartheid van sekse' bezighoudt zal het antwoord op deze vragen niet als een verrassing komen. Net zoals transgenders zich niet gewillig in een derde hokje laten stoppen, zijn ook hijras niet in een categorie te plaatsen. Hijras zijn noch man noch vrouw, maar daar houdt de eenvoud op en begint de variatie.

Uit de individuele verhalen van hijras blijkt dat er verschillende wegen zijn waarlangs men hijra kan worden. Voor veel van hen begon het met zogenaamd atypisch gedrag in hun jeugd. Zij herinneren zich hoe zij als klein jongetje bij voorkeur met meisjes speelden en de kleren van hun moeder of zusjes aantrokken. Omdat hijras een bekend fenomeen zijn in de Indiase samenleving, werden zij op grond van dit gedrag door hun omgeving al snel als mogelijke hijra geïdentificeerd.

Andere hijras situeren hun eerste besef van anders-zijn later in hun leven, tijdens de puberteit en het ontwaken van seksuele gevoelens. Voor hen was een homoseksuele ontmoeting, meestal met een oudere man, aanleiding om vraagte-

kens te zetten bij hun plaats in de samenleving. Regelmatige homoseksuele contacten 'bedierven' hen, zoals zij dat zelf formuleerden, voor een seksuele relatie met een vrouw. Een oriëntatie op de hijra-gemeenschap en de overstap naar het leven dat daarbij behoorde lag vervolgens voor de hand. Weer anderen leven als man, trouwen, krijgen kinderen, en ontdekken pas daarna dat zij hijras zijn.

Ook op de vraag waar hijras staan op het continuüm tussen vrouw en man is het antwoord niet eenduidig. Men gelooft dat tijdens de castratie, die het kenmerk van de ware hijra is, met het bloed, dat moet blijven stromen tot het uit zichzelf stopt, ook al hun mannelijkheid wegvloeit. Maar de afwezigheid van mannelijkheid maakt hijras nog niet tot vrouwen. Desgevraagd zeggen veel hijras dat zij uiteraard geen vrouwen zijn, omdat zij nooit kinderen zullen baren. Toch spreken sommige hijras over zichzelf 'als vrouwen' en nemen zij de maatschappelijke positie van een vrouw in, getrouwd met een man voor wie zij zorgen en het huishouden doen. Anderen nemen nadrukkelijker een tussenpositie in. Zij benoemen zichzelf als 'geen man, maar ook geen vrouw' en eisen daarmee de positie van een derde sekse op.

Hoewel veel hijras van zichzelf zeggen dat zij 'nu eenmaal zo zijn geboren' is het opmerkelijk dat

veel van hun verhalen zich laten lezen als het verslag van een wordingsproces. Gaandeweg was iemand zich gaan realiseren dat hij een hijra was. De reacties van de omgeving op het eigen, afwijkende, gedrag en de omgang met andere hijras speelden daarbij een belangrijke rol. Aan de ene kant is er dus het idee dat je als hijra geboren wordt, terwijl er aan de andere kant een duidelijk besef bestaat van de elementen die nodig zijn om een hijra te worden. Want niet ieder Indiaas jongetje dat met meisjes speelt en niet iedere Indiase man met homoseksuele contacten wordt een hijra.

DE WETTEN VAN SEKSE

Wanneer we 'de drie Wetten van Sekse'³, die ik in het Continuüm nr. 4 presenteerde, er weer eens bijpakken, lijken ook de hijras deze wetten van hun universele geldigheid te ontdoen. Ik benoemde deze drie (deels ongeschreven) wetten die ten grondslag liggen aan de manier waarop wij in Nederland denken over sekse, sekse-identiteit en seksegebonden gedrag, als de Wet van de Biologie, de Wet van de Onveranderlijkheid en de Wet van de Dichotomie.

Volgens de Wet van de Biologie is sekse een biologisch gegeven. Iemand's sekse is simpelweg vast te stellen door naar de fysieke kenmerken te kijken: die spreken voor zich. Hoewel er in het geval van de hijras wel een relatie bestaat met hermafroditisme, is het hebben van ambigue geslachtsorganen geen voorwaarde om hijra te zijn. Nagenoeg alle hijras worden geboren met de fysieke kenmerken van een man. Aan hun fysiek is niet te zien dat zij hijras zijn, dit openbaart zich pas later in hun gedrag.

Volgens de Wet van de Onveranderlijkheid is sekse onveranderlijk. Je bent vrouw of man en je bent dat altijd geweest en zult dat altijd zijn. Voor hijras is verandering juist een centraal kenmerk. Zij worden geboren als man, maar maken op een bepaald moment in hun leven de overstap naar een andere categorie. Door middel van de castratie doen zij afstand van hun mannelijkheid. Vanaf dat moment zijn zij niet langer een man.

---

³ Mijn drie wetten van sekse ontleen ik aan het fantastische boek van Suzanne Kessler en Wendy McKenna, *Gender. An Ethnomethodological Approach* (Chicago & London 1978). Kessler en McKenna presenteren overigens in hun boek acht wetten van sekse. Ik heb de belangrijkste daarvan samengevoegd en deze vervolgens een naam gegeven.

Volgens de Wet van de Dichotomie zijn er, uitgaande van de biologie, slechts twee seksen. Meer keuze is er niet en iedereen behoort of tot de ene of tot de andere sekse. Je bent altijd een van de twee, niets ertussenin en niets erbuiten. Het zal duidelijk zijn dat de hijras ook deze wet met voeten treden. Zij zijn 'geen man, geen vrouw'.

ZELFBEWUSTZIJN

Hijras zijn in India een bekend verschijnsel. Wie er oog voor heeft kan overal hijras aantreffen. Zij figureren in de Indiase literatuur en komen vaak voor in Indiase speelfilms. Hun status is echter beslist niet hoog. In sommige streken van India genieten zij meer aanzien dan in andere, maar over het algemeen wordt er op hen neergekeken. In de sterk hiërarchische Indiase samenleving staan de hijras

op de onderste sporten van de ladder.

Op dit moment is er sprake van een groeiend zelfbewustzijn onder de hijras. Zij beginnen zich te organiseren en stellen eisen aan de staat. Zo willen zij als hijras worden geregistreerd in de volkstellingen en verlangen zij dat de Indiase regering zich inzet voor het creëren van andere inkomstenbronnen, nu hun religieuze functie in belang afneemt. Het zou echter te ver gaan om de hijras te beschouwen als een voorhoede in de strijd voor meer variatie in sekse en gender. Zo'n visie zou voorbijgaan aan de specifieke context waarbinnen de hijras begrepen moeten worden. Maar binnen die context bieden zij wel degelijk zicht op radicaal andere opvattingen over sekse dan die welke wij in onze cultuur zo gewoon en vanzelfsprekend vinden.

Tekst: Anna Aalten

19.

JO EN SAM

DOELSTELLING

Eigen seksestereotiepe opvattingen onderkennen.

De impact hiervan zien op de wijze waarop we naar eenzelfde verhaal kijken.

MATERIAAL

WERKBLAD OM TE KOPIËREN

Het verhaal van Sam en Jo met vragen.

FLAP OF BORD

WERKWIJZE

- Je deelt de groep in minstens twee kleinere groepjes in en je geeft elke groep een exemplaar van het verhaal over Sam en Jo.
- Aan de ene groep geef je onopvallend mee dat Sam een meisje is en Jo een jongen.
- De andere groep krijgt te horen dat Sam een jongen is en Jo een meisje.
- De deelnemers lezen individueel het verhaal en proberen dan in de groep de bijbehorende vraagjes op te lossen.
- Laat de antwoorden op flap zetten en hang ze op.

NABESPREKING

Je brengt de groep weer samen en bekijkt de antwoorden op de flappen. Dan pas deel je mee dat beide groepen een andere opdracht hebben gekregen. Je bespreekt de verschillen en gelijkenissen met aandacht voor de achterliggende opvattingen over mannen, vrouwen en seks die het oordeel beïnvloeden.

AANDACHTSPUNTEN

- De stereotiepe opvatting “Mannen hebben altijd interesse voor seks” en “Vrouwen hebben alleen interesse voor romantiek” kan het oordeel beïnvloeden. Men is geneigd de man seksuele bedoelingen toe te schrijven en de vrouw romantische bedoelingen. De situatie met Sam als man zal dus negatiever beoordeeld worden dan deze met Sam als vrouw, omdat men haar romantische bedoelingen zal toeschrijven.
- De opvatting “als je A zegt, moet je ook B zeggen” is hier ook aan de orde. Als Jo niet wil vrijen, had ze er niet aan moeten beginnen. Eens bezig kan ze niet zomaar grenzen trekken. Het is echter belangrijk aan te geven dat men op elk moment grenzen kan stellen.
- “Vrouwen zijn passief in het vrijen.” Deze mythe gaat als gedragsvoorschrift werken, waarbij Sam in de rol van vrouw negatief beoordeeld wordt, omdat ze initiatief neemt tot seks. Jo in de rol van man wordt negatief beoordeeld, omdat hij een doetje is dat geen seks wil en grenzen stelt.

BRONMATERIAAL

- Het verhaal van Jo en Sam komt uit het boek van Kate Fillion “Wij zijn kregen: de verborgen kant van vrouwen en liefde en vriendschap”, Rainbow Pocketboeken, Amsterdam, 1998.

JO EN SAM

Kate Fillion, Wij zijn krengen.

Het begin is heel herkenbaar: ze zijn allebei een tikje aangeschoten. In een ruime zaal is een grote bruiloft aan de gang. Sam en Jo kennen elkaar nauwelijks, maar zijn beiden vrienden van het gelukkige paar en redelijk van elkaars doen en laten op de hoogte. Van hem zou je niet zeggen dat hij dronken is. Zij heeft kennelijk wel te veel op, want ze begint proestend te giechelen en kan er niet meer mee ophouden.

Ze waren elkaar al eerder opgevallen, meer dan eens zelfs, en anderen hebben hen de stap zien overwegen. Het is moeilijk te zeggen wie van hen het meest geïnteresseerd is, want ze gedragen zich beiden geanimeerd. Als de ooms en tantes weg zijn, pakt hij haar hand en begeven ze zich naar de dansvloer.

Ze zegt: "Ik hoop dat je mijn hand niet vasthoudt, omdat je bang bent dat ik niet meer stevig op mijn benen sta". "Je weet dat dat niet de reden is", antwoordt hij, en wil de rest van de avond alleen nog maar slouven, ook op snelle nummers.

Ver na middernacht eindigt het feest en de tl-buizen gaan aan. "We zouden ergens naartoe kunnen gaan", mompelt Sam. Het voorstel hangt ergens als een vraagteken in de lucht, tot Jo fluistert: "Om gezellig te kletsen."

Ze knikken, halen hun jassen en nemen de taxi naar Jo's flat. De ritprijs delen ze samen. Jo's huisgenoot slaapt boven, dus ze gaan naar de huiskamer. Jo verontschuldigt zich voor de rommel en gebaart naar de bank: "De meest comfortabele plek in dit huis."

Het meubelstuk zit echter vol hobbels en is duidelijk te klein voor hen tweeën: ze moeten zich dicht tegen elkaar aandrukken en al spoedig weten ze niet meer waar ze hun armen moeten laten.

"Dit is niet ideaal", merkt Sam na een half uur op. "Waarom gaan we niet naar de slaapkamer?"

"Nee, laten we nog even kletsen."

"Dat kunnen we ook boven doen.", antwoordt Sam.

"Maar mijn huisgenoot ligt daar te slapen. Als we lawaai maken ..."

Jo maakt de zin niet af en ze kijken even naar elkaar. Wat ze zien is: haar jurk zit verfrommeld halverwege haar dijen, zijn overhemd is helemaal losgeknoopt en hun lippen zijn vochtig van het kussen. Van klet-

sen komt weinig in huis als ze haar mond weer tegen de zijne drukt. Tegen de tijd dat het onderwerp 'verkassen' opnieuw aan de orde komt, is het twee uur.

"Waarom niet?", vraagt Sam.

"De reden," zegt Jo, "is dat we ons morgenochtend verbonden zullen voelen, zonder te weten of we het wel met elkaar kunnen vinden."

"Maar wat is het verschil met waar we nu mee bezig zijn?", vraagt Sam.

"Wat we nu doen is vrijblijvend", stamelt Jo.

Sam laat een reeks bezwaren horen beginnend met "maar ik wil helemaal niet iets vrijblijvends met jou" en eindigend met de opmerking dat het nu veel te laat is om naar huis te gaan.

"Je moet weten" – Sams hand verdwijnt achter het elastiek van de onderbroek – "dat ik je heel graag mag."

"Moet je luisteren", fluistert Jo, "ik wil dit niet. Ik bedoel, ik wil het wel, maar niet nu. We zijn nog niet eens met elkaar uit geweest".

En zo gaat het door. De retoriek, de argumenten, de verdergaande verstrengeling van hun lichamen. Jo duwt Sam niet weg, staat niet op en geeft op geen enkele andere wijze aan dat het niet leuk meer is. Maar toch zegt Jo nee: je mag me hier aanraken, maar daar niet; je mag dit doen, maar dat niet. We kunnen tot hier gaan, maar niet verder. Nog niet – niet vanavond.

"Maar waarom niet", probeert Sam nog eens. Jo zegt aarzelend "Ik denk dat ik bang ben voor aids. Als ..."

"Ik heb een condoom bij me", zegt Sam snel. Het condoom wordt tevoorschijn gehaald. Sams handen zijn nu overal. De klachten over de bank zijn in het seksuele vuur vergeten. Nu kunnen ze ophouden met praten, stoppen met die zinloze spelletjes en eindelijk doen waar ze al de hele avond zin in hebben. Als Jo's hand naar beneden gaat om het broekje tegen te houden dat uitgetrokken wordt, maakt dat nog weinig indruk op Sam, die zegt: "Zeg, is dit plankenkoorts of zo?"

Het onderbroekje gaat uit, Jo zit ineengedoken op de bank, in tweestrijd. Sam snauwt: "Waar ben je bang voor? Doe toch niet zo preuts!"

En dus doen ze het met elkaar.

VRAGEN

- **Wat wil Sam? Waarom? Hoe maakt Sam dit duidelijk?**
- **Wat denk je van Sams gedrag?**
- **Wat zou je zelf doen?**
- **Wat wil Jo? Wat wil Jo niet? Hoe maakt Jo dit duidelijk?**
- **Wat denk je van Jo's gedrag?**
- **Wat zou je zelf doen?**
- **Hoe denk je dat Sam zich voelt de volgende ochtend?**
- **Hoe denk je dat Jo zich voelt de volgende ochtend?**
- **Is dit een verkrachting? Waarom wel of niet?**
- **Is hier sprake van een wederzijds akkoord? Waaruit kan je dit afleiden?**

DOELSTELLING

Een aantal reactiepatronen van jezelf onderkennen.

Je eigen gendertolerantie onderzoeken.

Je eigen waarden en normen benoemen.

MATERIAAL**WERKBLAD OM TE KOPIËREN**

Aanvaardbaarheidsschaal.

WERKWIJZE

- Kopieer het werkblad met de situaties en de aanvaardbaarheidsschaal.
- Laat de deelnemers individueel de lijst met gedragingen doornemen.
- Per item duiden ze aan in welke mate ze dat zelf aanvaardbaar zouden vinden.

NABESPREKING

- Laat wat voorbeelden uit de groep komen van wat ze helemaal aanvaardbaar vinden, en kijk of dit voor iedereen geldt.
- Vraag vervolgens een aantal voorbeelden van wat helemaal niet aanvaardbaar is, en ga na wat de reden hiervoor is en welke waarden en normen hier in het geding zijn.

DUUR

30 minuten.

GENDER
IN DE
BIJENDE

Helemaal aanvaardbaar	aanvaardbaar	geen mening	niet aanvaardbaar	Helemaal niet aanvaardbaar
☐	☐	☐	☐	☐
EEN JONGEN UIT JE KLAS KOMT REGELMATIG MET MAKE-UP OP NAAR SCHOOL.				
☐	☐	☐	☐	☐
EEN MEISJE UIT JE VRIENDENGROEP GEDRAAGT ZICH GRAAG STOER.				
☐	☐	☐	☐	☐
DE VADER VAN JE VRIENDIN HEEFT BESLIST ALS VROUW DOOR HET LEVEN TE GAAN.				
☐	☐	☐	☐	☐
JE SPREEKT MET EEN GROEP JONGENS AF OM EENS VOOR DE LOL ALS MEISJE VERKLEED TE GAAN SHOPPEN.				
☐	☐	☐	☐	☐
EEN JONGEN UIT JE KLAS HEET LENNERT, MAAR WIL LIEVER LENIE GENOEMD WORDEN.				
☐	☐	☐	☐	☐
EEN MEISJE UIT JE KLAS KOMT REGELMATIG MET MAKE-UP NAAR SCHOOL.				
☐	☐	☐	☐	☐
DE MOEDER VAN JE VRIENDIN HEEFT BESLIST OM ALS MAN DOOR HET LEVEN TE GAAN.				
☐	☐	☐	☐	☐
EEN JONGEN UIT JE VRIENDENGROEP GEDRAAGT ZICH HEEL TRUTTIG.				
☐	☐	☐	☐	☐
JE SPREEKT MET EEN GROEP MEISJES AF OM EENS VOOR DE LOL ALS JONGENS VERKLEED TE GAAN SHOPPEN.				
☐	☐	☐	☐	☐
EEN MEISJE UIT DE KLAS HEET BARBARA MAAR WIL LIEVER BORIS GENOEMD WORDEN.				

DOELSTELLING

De leerlingen onderzoeken welke boodschappen ze ooit zelf hebben gekregen.
De leerlingen leren inzien dat ze al dan niet de keuze hebben om zich te gedragen zoals de boodschap wordt gegeven.

MATERIAAL**WERKBLAD OM UIT TE KNIPPEN**

Een pakket kaartjes

WERKWIJZE

- Verdeel de deelnemers in kleine groepen
- Per groep kan het vragenspel gespeeld worden.
- Een pakket kaartjes wordt op een stapeltje gelegd en om beurten trekt ieder een kaartje.
- Bij elk kaartje ga je na:
  - Of je deze boodschap hebt gekregen en van wie?
  - Wat doe je daarmee?

NABESPREKING

Zijn er verschillen tussen jongens en meisjes in deze groep? Welke?

**GENDER
IN DE
BIENDER**

JE MOET
GLIMLACHEN EN LIEF ZIJN

JE MOET
ELEGANT ZIJN

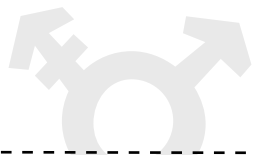
JE MOET
**GEEN HAAR OP JE BENEN
HEBBEN**

JE MOET
**VERZORGDE NAGELS
HEBBEN**

JE MOET
**JE HAAR EEN KLEURTJE
GEVEN**

JE MOET
NIET LOMP ZIJN

JE MOET
JE NIET LATEN DOEN

JE MOET
STOER ZIJN

JE MOET
LEKKER RUIKEN

JE MOET
ER GOED UITZIEN

JE MOET
NIET TE TRUTTIG ZIJN

JE MOET
GEEN RUZIE MAKEN

JE MOET
JE OUDERS HELPEN

JE MOET
JE NIET VUIL MAKEN

JE MOET
**JE FIETS ZELF KUNNEN
REPAREREN**

JE MOET
**KUNNEN AUTORIJDEN
LATER**

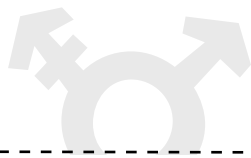
JE MOET
KUNNEN KOKEN

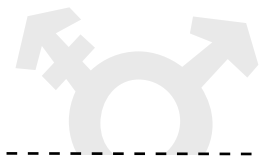
JE MOET
SPORTIEF ZIJN

JE MOET
NIET TE DIK ZIJN

JE MOET
ER STERK UITZIEN

JE MOET
BRAAF ZIJN

JE MOET
ONTZAG HEBBEN

JE MOET
NIET TE ERG OPVALLEN

JE MOET
NIET WENEN

JE MOET
STIL ZIJN

JE MOET
NIET OPVALLEN

JE MOET
NORMAAL DOEN

JE MOET
HELPEN IN DE KEUKEN

JE MOET
HELPEN IN DE TUIN

JE MOET

JE MOET

JE MOET

DOELSTELLING:

Inzien op welke vlakken een transgendere jongere een “wachtkamergevoel” heeft. Vergelijkbare ervaringen kunnen benoemen.

MATERIAAL**WERKBLAD OM TE KOPIËREN**

- Tekst ‘For Today I Am A Boy’.
- Lied op te zoeken op internet.

WERKWIJZE

- Luister naar het lied van Antony And The Johnsons ‘For Today I Am A Boy’
- Geef de tekst en stel volgende vragen:
  - Wat roept dit lied bij jou op?
  - Heb jij ook soms het gevoel dat de belangrijkste dingen in je leven pas in je toekomst kunnen gebeuren en dat dit nog heel lang wachten is?
  - Heb je ooit al tegen de stroom moeten ingaan, iets moeten doen wat niemand anders deed en waar je weinig steun en begrip kon voor vinden bij je vrienden? Waar vond je de kracht?
  - Heb je ooit nagedacht om van naam te veranderen? Stel dat je helemaal niet als XXX door het leven zou willen gaan, wat zou je dan doen?
  - Zou je ooit dingen aan je lichaam willen veranderen? Hoe ver wil je daarin gaan? Wat is het verschil tussen iemand die zijn borsten laat vergroten en een geslachtsoperatie?

NABESPREKING**HET TIJDSASPECT**

Transkinderen hebben een andere visie op tijd en sociale ruimte vanuit hun genderstandpunt (word ik een man of een vrouw), projecteren hoop en vertrouwen op dé toekomst. Een enorme hoeveelheid energie van het kind gaat daar naartoe.

Vergelijk dit met andere belangrijke maar minder existentiële toekomstprojecties (werk/hobby, gezinssituatie, dromen, ...).

Verwijs eventueel naar de oefening 10, ‘Veranderen van geslacht’.

POWER

Moet je krachtig zijn als individu om tegen de stroom in te gaan? Om non-conformist te zijn? Waaruit put een kind die kracht om gepest, ondervraagd, getreiterd, ... te worden?

DE NAAM

Leg het verband tussen de kindertijd en het geslacht naar analogie met culturen waar de echte, passende naam pas definitief bij de rituelen uit de kindertijd of rond de puberteit aan het individu wordt toegekend en waar een geboortenaam slechts de ‘waiting room-functie’ heeft, of minder essentieel is. Lees het voorbeeld van Alberto in oefening 18, genderverhalen in de wereld.

HET BELANG VAN HET UITERLIJKE

Een ‘mooi meisje’ of ‘mooie jongen’ moeten zijn. Welke hoge eisen aan technologie, toekomst, zichzelf en revolutionaire veranderingen op het vlak van technologische, medische mogelijkheden worden nu gesteld in vergelijking met pakweg 50 jaar geleden.

ANTHONY AND THE JOHNSONS
FOR TODAY I AM A BOY

One day I'll grow up, I'll be a beautiful woman.
One day I'll grow up, I'll be a beautiful girl.
One day I'll grow up, I'll be a beautiful woman.
One day I'll grow up, I'll be a beautiful girl.

But for today I am a child, for today I am a boy.
For today I am a child, for today I am a boy.
For today I am a child, for today I am a boy.

One day I'll grow up, I'll feel the power in me.
One day I'll grow up, of this I'm sure.
One day I'll grow up, I know whom within me.
One day I'll grow up, feel it full and pure.

But for today I am a child, for today I am a boy.
For today I am a child, for today I am a boy.
For today I am a child, for today I am a boy.

For today I am a child, for today I am a boy.
For today I am a child, for today I am a boy.
For today I am a child, for today I am a boy.
For today I am a child, for today I am a boy.

DOELSTELLING

Vanuit een “meet & greet” met grote kunstfoto’s gevoelens opwekken en transformeren naar benoembare aspecten van man/vrouw.

Doorbreken van stereotiep denken over man/vrouw en hokjesdenken laten vervagen.

MATERIAAL

Sisters omvat:

- 10 grote kunstfoto’s
- een kunstboek met dezelfde foto’s in kleiner formaat.

De foto’s geven Thaise jongeren weer in verschillende fasen van transgenderisme. Het gaat van vrouw-vrouw, over vrouw-man tot man-vrouw. De spontaneïteit van deze transjongeren is aantrekkelijk. Het geheel heeft een positieve uitstraling.

Maar achter de foto’s schuilen verhalen die in het boek zijn opgenomen en die beknopt de waarheid weergeven van hun bestaan.

De aantrekkelijke foto’s en de keuze van Thaise jongeren hebben een toegankelijk effect. Het onbekende en de onbevagenheid creëert een openheid zonder vooroordelen.

Sisters is de naam van een project dat deze jongeren opvangt in Pattaya in Thailand.

Bijgevoegd: enkele foto’s ter illustratie

WERKWIJZE

Bij voorkeur doen de scholen een beroep op de organisatie Prof-it Share vzw om hen te laten begeleiden in dit thema. Gezien de noodzaak aan kennis en achtergrond van het project is deze methodiek niet uitgeschreven om zelf toe te passen maar als voorbeeld hoe met de foto’s gewerkt kan worden. Prof-it Share voorziet twee vormen van begeleiding.

1. EEN WORKSHOP VAN 1 LESUUR

Stap 1

Spontane reacties bij de foto's

De deelnemers kijken naar de foto's en beantwoorden volgende vragen.

- Wat zie ik?: geef bij elke foto één kenmerk (mannelijk, vrouwelijk, neutraal)
- Wat voel ik?: geef bij elke foto één gevoel
- Wat denk ik?: geef bij elke foto één overtuiging

Stap 2

Inzoemen op de achterliggende verhalen

De deelnemers kijken in het boek en lezen de verhalen. Welk verhaal "raakt" je en waarom ?

Stap 3

Zelfreflectie

Een oefening in een mindmap: Wie ben ik ?

- Noem één mannelijk kenmerk van jezelf.
- Noem één vrouwelijk kenmerk van jezelf.
- Noem één neutraal kenmerk van jezelf.
- Noem één mannelijk gevoel van jezelf.
- Noem één vrouwelijk gevoel van jezelf.
- Noem één neutraal gevoel van jezelf.
- Noem één mannelijk overtuiging van jezelf.
- Noem één vrouwelijk overtuiging van jezelf.
- Noem één neutraal overtuiging van jezelf.

De mindmap

Teken een stam van een boom centraal met de woorden: "ik ben"

Teken drie takken:

- De eerste tak is mannelijk, de tweede tak is vrouwelijk, de derde tak is neutraal.
- Teken nu drie twijgen aan elke tak: aan het uiteinde van elke twijg schrijf je het kenmerk, het gevoel en de overtuiging.

Materiaal

Een werkblad met kernwoorden van kenmerken, gevoelens en overtuigingen.

2. GENDER-EVENT "SISTERS" IN DE SCHOOL

Met de hulp van Prof-it Share vzw organiseert de school en tentoonstelling met de 10 grote kunstfoto's. Gedurende een week kunnen alle klassen de tentoonstelling bezichtigen. Op het einde van de week wordt een studiedag georganiseerd:

Deel 1

Presentaties door Prof-it Share over het project "Sisters"

- Hans Roels (de fotograaf) spreekt over zijn keuze voor Thailand
- Liesbeth Willemyns (de manager) spreekt over haar ervaringen met transgendere vrouwen
- Sarah Gommers (transgendere vrouw) getuigt over hoe zij dit thema in haar leven bespreekbaar maakt (naar haar kinderen, collega's, ...).

Duurtijd : 50 minuten

Pauze van 15 minuten indien nodig

Deel 2: workshop

Een workshop in grote groep geleid door Sarah Gommers zoals hiernaast omschreven.

Duurtijd : 50 minuten

Deel 3: nabespreking

Een panelgesprek of individuele bezoeken aan de klassen

Duurtijd : 50 minuten

Voorwaarden

- Een bijdrage per klas voor de aankoop van 1 boek (50 euro) om het project "Sisters" in Thailand te steunen
- Het gender-event kan doorgaan voor minstens 10 klassen tot maximum 15 klassen
- Voor meer dan 15 klassen spreiden we de studiedag over twee halve dagen
- Wanneer het panelgesprek in een klas wordt georganiseerd vragen we om 2 boeken aan te kopen.
- Voorzieningen:
  - Een zaal voor min. 10 klassen.
  - Computer, projectiescherm en beamer voor presentatie.
  - Een tentoonstellingsruimte die veilig is en groot genoeg voor de foto's (vraag details hierover op).
  - Een verzekering voor deze periode.

**GEND
IN DE
RIENT**

Tips voor literatuur en documentatie

LITERATUUR VOOR JEUGD EN JONGEREN

- Olivier Van Gierdeghom, **Mijn iks-ij doet koekoek!**. Brugge: Jong & HIB, 2008. ISBN 978 9 081 27733 4
- Robbie, **Oh boy!**. Vlaardingen: Valerius, 2007. ISBN 978-90-78250-07-4
- Lorna Minkman, **Jongensdroom**. Tiel: Lannoo, 2007. ISBN 978-90-8568-163-2
- Elly De Vries, **Niets zeggen!** Amsterdam: Sjaloom, 2006. ISBN 978-90-6249-497-2
- Katrien Vandewoude, **De jurk van Jan**. Amsterdam: Clavis, 2003. ISBN 90-448-0127-9
- Jacques Brooijmans, **Dwaalsporen**. Hasselt: Clavis, 2002. ISBN 90-6822-857-9
- Ted Van Lieshout: **Majlent: jongen in meisjesdagen**. Amsterdam: Van Goor, 1991. ISBN 9789000028078

LITERATUUR VOOR LEERKRACHTEN EN HULPVERLENERS

- Eric Morbé, **Mevrouw/Mijnheer: de wet betreffende de transeksualiteit**. Kortrijk-Heule: UGA, 2008. ISBN 978-90-6768-933-5
- Annette Evertzen, **Vrouwelijkheid & mannelijkheid: over sekseverschillen en gendergevolgen**. Apeldoorn: Het Spinhuis, 2007. ISBN: 978-90-5589-278-5
- Joz Motmans, **De transgenderbeweging in Vlaanderen en Brussel in kaart gebracht: organisatiemarken, netwerken en strijdpunten**. Antwerpen: Steunpunt Gelijkekansenbeleid, 2006. ISBN: 90-77271-25-2
- Chris Beasley, **Gender & sexuality: critical theories, critical thinkers**. London: Sage Publications, 2005. ISBN: 0-7619-6978-0
- Marije van der Hammen, **Transgender: leven tussen de seksen in: een kwalitatieve studie naar de strijd van transgenders met de man-vrouw dichotomie in onze samenleving**. Amsterdam: Vrije Universiteit Amsterdam, 2004
- Lies Debel, **Transeksualiteit: een multidisciplinaire moraaltheologische verkenning**. Leuven: Katholieke Universiteit Leuven, 2004.
- Katrina Fox, **Finding the real me: true tales of sex and gender diversity**. San Francisco: Jossey-Bass Publishers, 2003. ISBN: 0-7879-6547-2
- Sharon E. Preves, **Intersex and identity: the contested self**. London: Rutgers University Press, 2003. ISBN: 0-8135-3228-0
- Peggy T. Cohen-Kettenis, **Transgenderism and intersexuality in childhood and adolescence: making choices**. Thousand Oaks: Sage Publications, 2003. ISBN 0-7619-1711-X

- Kaat Wils, **Het lichaam (m/v)**. Leuven: Universitaire Pers Leuven, 2001. ISBN: 90-5867-170-4
- Judith Butler, **Genderturbulentie**. Amsterdam: Boom; Parresia, 2000. ISBN: 90-5352-620-X
- Tim de Jong, **Man of vrouw, min of meer: gesprekken over een niet-gangbare sekse**. Amsterdam: Schorer Boeken, 1999. ISBN: 90-5515-216-1
- Karin Spaink, M/V: **Doorhalen wat niet van toepassing is**. Amsterdam: Nijgh & Van Ditmar, 1998. ISBN: 90-388-6769-7
- Kate Bornstein, **My gender workbook**. London: Routledge, 1998. ISBN: 0-415-91673-9
- Geertje Mak, **Mannelijke vrouwen: Over grenzen van sekse in de negentiende eeuw**. Amsterdam/Meppel: Boom, 1997. ISBN: 90-5352-293-X
- Paul Vennix, **Travestie in Nederland en Vlaanderen**. Delft: Eburon, 1997. ISBN: 90-5166-590-3
- Loren Cameron, **Body Alchemy: transsexual portraits**. California: Cleis Press, 1996. ISBN: 1-57344-062-0
- Leslie Feinberg, **Transgender Warriors: making history** from Joan of Arc to Dennis Rodman. Boston: Beacon Press, 1996. ISBN: 0-8070-7941-3
- Catherine Chermayeff, **Drags: De wereld van de travestie**. New York: Gaade, 1995. ISBN: 90-6017-784-3
- Germaine Nijsten, **Hij, anders Zij. Over transseksualiteit: gesprekken met transseksuelen, hun partners, ouders, kinderen**. Rijswijk: Elmar bv, 1992. ISBN: 90 389 00279
- Anton Verschoor, **Een dubbel bestaan: Travestieten en hun omgeving**. Amsterdam/Lisse: Swets & Zeitlinger B.V., 1990. ISBN: 90 265 1090 X
- Leon Kaplan, **Het Mona Lisa syndroom: Mannen met vrouwelijke gevoelens en hun invloed op cultuur en wetenschap**. Den Haag: Tirion, 1990. ISBN: 90-5121-240-2
- Anne Moir, Brainsex: **Het grote verschil tussen man & vrouw**. Ede/Antwerpen: Zomer & Keuning Uitgevers, 1990. ISBN: 90 210 0080 6
- Rudolf Dekker, **Vrouwen in mannenkleden: de geschiedenis van een tegendraadse traditie**. Europa 1500-1800. Amsterdam: Wereld Bibliotheek, 1989. ISBN: 90 284 1557 2

AUDIOVISUELE MATERIALEN

- Joey wil Jody zijn**. VTM: Telefacts, 2006 [12']
- Transeksuele tieners**. Vitaya, 2005
- Van Lucas naar Luus**, van jongen naar meisje, alles over genderdysforie. VPRO, 2005 [18']
- Ein Junge namens Nina**. ZDF, 2004 [30']
- Ik ben man noch vrouw**. Channel Four, 2004 [120']
- Jong** - Danique en Jamie. EO, 2004 [25']
- Millenniumbaby's**. BBC, 2004
- Niels werd Nicole**. VTM: Telefacts, 2003
- Vinger aan de pols**. Avro, 2002 [35 ']
- Help, ik ben een jongen**. Hamburg: Studie Voorziening Werkgroep Preventie, 2002 [90']

Alle literatuur en audiovisuele materialen zijn leenbaar/consulteerbaar in het Sensoa documentatiecentrum (voorwaarden en openingsuren zijn te raadplegen op www.sensoa.be/documentatiecentrum). Een aanvullende lijst vindt u ook in de rubriek "films, boeken en docu's" op www.genderindeblender.be. Deze lijst wordt regelmatig geactualiseerd.

Verklarende woordenlijst

Deze woordenlijst is overgenomen van de website www.genderindeblender.be.

Androgyn	Androgynie komt van het Grieks voor mannelijk-vrouwelijk en kan zowel verwijzen naar het gevoel (noch mannelijk en noch vrouwelijk, of mannelijk én vrouwelijk, of gevoelsmatig tussen beide seksen), naar een levensvisie (zich niet conformeren aan de tweedeling man-vrouw en vertrekken van de complete mens die alleen maar mannelijke én vrouwelijk kan zijn), als naar een gedrag (uiterlijk vertoon van kenmerken van het andere geslacht door kleding, make-up, enz... zonder door het leven te gaan als iemand van het andere geslacht).
A-typische genderontwikkeling	Wanneer een kind zich qua genderidentiteit niet ontwikkelt in de richting van het biologische geslacht (een meisje voelt zich een meisje, een jongen voelt zich een jongen). Wij verwachten immers dat je innerlijke genderidentiteit overeenkomt met je biologische sekse.
Aseksueel	Geen gevoelens hebben op het gebied van seksualiteit. De verlangens en lusten die normaliter opgewekt worden door seksuele prikkels worden niet herkend. Aseksuelen zijn echter wel in staat om verliefd te worden of om liefde te voelen voor iemand anders.
Biologische sekse	Refereert naar onze fysische anatomie en wordt bij de geboorte vastgesteld. De biologische sekse speelt zowel op hormonaal vlak, genetisch vlak (chromosomen) als op het fysieke lichaam met de primaire en secundaire seksekenmerken. Meestal wordt een meisje geboren met een vagina en clitoris, met eierstokken en baarmoeder en heeft ze XX chromosomen en overwegend oestrogenen. Een jongen heeft dan XY chromosomen, een penis en testes en produceert vooral androgenen. Er is via onderzoek aangetoond dat hierin echter grote verschillen kunnen voorkomen, zie interseksualiteit.
Butch	Butch en femme is een van oorsprong Engelstalig begrippenpaar dat in de lesbische subcultuur wordt gebruikt om lesbiennes met opvallend masculiene en opvallend feminiene eigenschappen van elkaar te onderscheiden. De samenstelling 'butch/femme' wordt ook gebruikt om een type lesbische relatie mee aan te duiden waarin de ene partner een mannelijk rolpatroon en de andere een vrouwelijk rolpatroon aanneemt.

BIJLAGE 2 VERKLARENDE WOORDENLIJST

Cross-sekse gedrag	Gedrag dat niet past bij de sekse waarin men geboren werd.
Drag king	Is een vrouw die mannelijke kleding en make-up draagt voor speciale gelegenheden en voor shows en optredens, meestal gepaard met glitter en glamour.
Drag queen	Is een man die vrouwelijk kleding aantrekt en extravagante make-up draagt voor speciale gelegenheden en voor shows en optredens, meestal met veel glitter en glamour.
Erotiek	Een vorm van seksualiteit waarbij de nadruk niet ligt op de geslachtsgemeenschap, maar op de gevoelens en het verlangen.
Femme	zie butch
Gay	Engelse term voor homoseksualiteit
Gender	Betekent letterlijk geslacht maar wordt vooral gebruikt om te verwijzen naar de culturele, sociale en psychologische invullingen van mannelijkheid en vrouwelijkheid.
Genderdiversiteit	Aandacht voor de verschillen en verscheidenheid binnen de aspecten van genderidentiteit, -rol en -expressie. Gaat breder dan enkel de gekende m/v indeling.
Genderdysforie	Oude term voor genderidentiteitsstoornis. Dysforie betekent stoornis.
Genderexpressie	Het uiten van het innerlijk beleefde gendergevoel, via taal, kleding, gedrag, haartooi enzovoort.
Genderidentiteit	de innerlijk beleefde manier van vrouw en/of man zijn.
Genderidentiteitsstoornis' (GID; gender identity disorder)	Een wetenschappelijke term uit de psychiatrische handboeken die gebruikt worden om een diagnose te stellen. De term verwijst naar de stoornis wanneer de genderidentiteit van een persoon niet overeenstemt met de biologische sekse.
Genderisme	Discriminatie op basis van een afwijkende genderexpressie of -identiteit (cfr. rascisme, seksisme, ...).
Gendernormatief	Geheel in overeenstemming met de 'typische' en klassieke m/v rollen en verwachtingen.
Genderstereotiep	Wanneer rollen, gedragingen, opvattingen enzovoort in overeenstemming zijn met de 'typische' en klassieke m/v rollen en verwachtingen.
Gendervariatie / gendervariant	De verscheidenheid in gendergevoelens die ruimer gaat dan enkel mannelijk of vrouwelijk.
Gender non-conformiteit	wanneer de gedragingen, gevoelens en expressie van een persoon niet overeenkomt met wat we traditioneel verwachten bij de toegeschreven geboortesekse.
Hetero	Wanneer je je romantisch of seksueel aangetrokken voelt tot mensen van het andere geslacht.
Holebi's	De verzamelnaam voor homoseksuelen, biseksuelen en lesbiennes. Homo's zijn mannen die zich tot mannen aangetrokken voelen, lesbiennes zijn vrouwen die zich tot vrouwen aangetrokken voelen. Biseksuelen voelen zich tot zowel mannen als vrouwen aangetrokken.

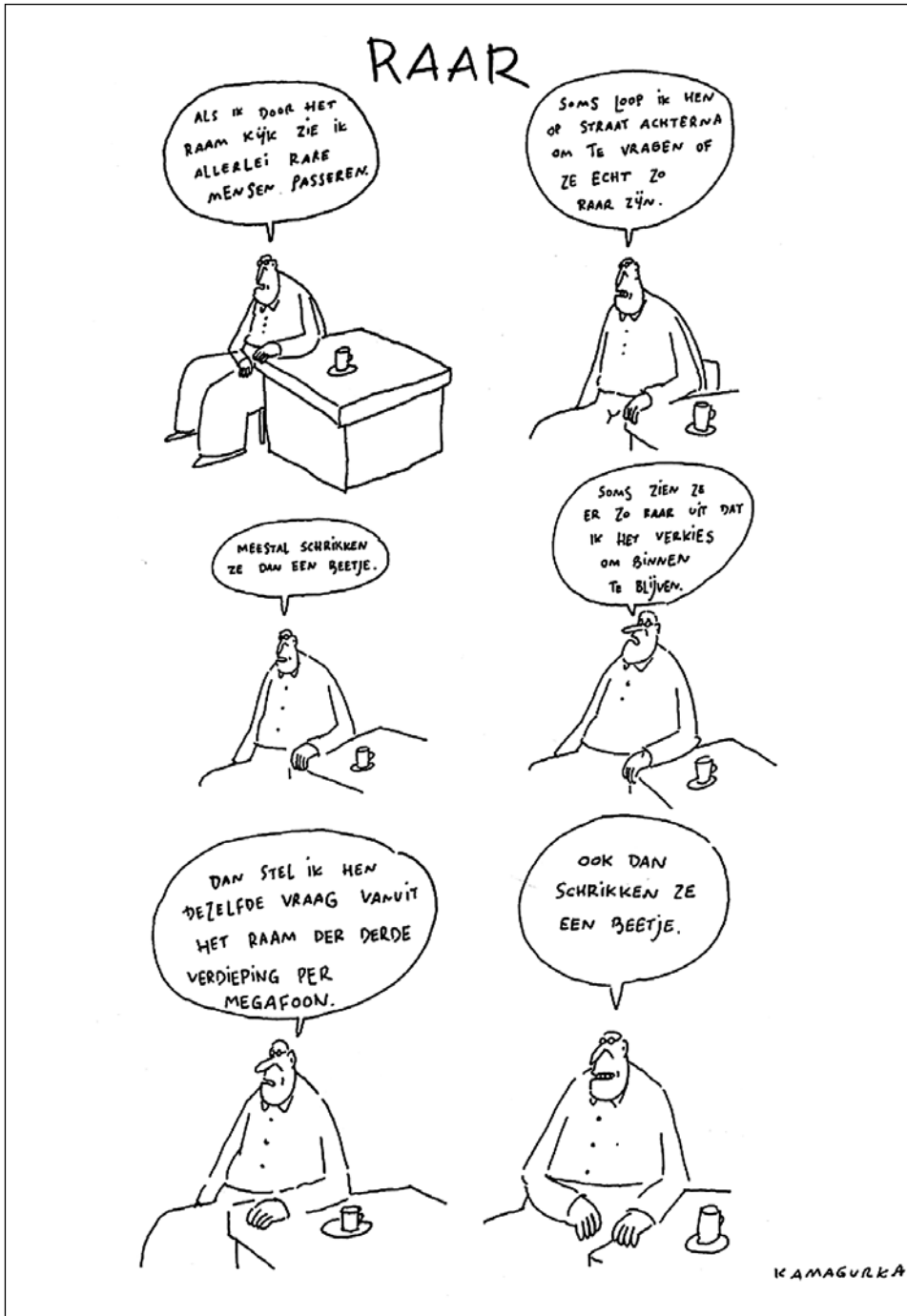
BIJLAGE 2 VERKLARENDE WOORDENLIJST

Homoseksualiteit	Een seksuele voorkeur die wordt gekenmerkt door een romantisch of seksueel verlangen naar mensen van dezelfde sekse.
Intake gesprek	Het eerste gesprek bij een psycholoog of psychiater waarin uitvoerig wordt ingegaan op de hulpvraag, het in kaart brengen van de (geschiedenis van de) problemen en de gezinssituatie.
Interseksualiteit	Het bij personen gelijktijdig aanwezig zijn van geslachtskenmerken van beide seksen, intern en/of extern. De oorsprong kan van genetische, hormonale aard zijn of te wijten aan geneesmiddelen tijdens de zwangerschap. Deze kinderen worden meestal in één bepaalde genderrol opgevoed, wat als gevolg heeft dat zij later tevens een a-typische genderidentiteit kunnen ontwikkelen.
Lesbianisme	Een seksuele voorkeur bij vrouwen die wordt gekenmerkt door een romantisch of seksueel verlangen naar andere vrouwen.
Metroseksueel of metroman	Een man die vrouwelijke trekjes vertoont maar wel een (seksuele) voorkeur heeft voor het vrouwelijke geslacht en dus uitgesproken heteroseksueel is. De metroseksueel heeft veel aandacht voor kleding, haardracht, en soms ook cosmetica. Hij is vaak geïnteresseerd in kunst en cultuur en kan ook zijn emotionele kant regelmatig tonen.
Passabiliteit	Het er in slagen om sociaal als man of vrouw gezien te worden.
Puberteitsremmers	Puberteitsremmers zijn groeihormoonagonisten, een moeilijke term die betekent dat de hersenen het signaal krijgen dat er voldoende groeihormonen zijn aangemaakt waardoor verdere aanmaak wordt geblokkeerd.
Queer	De term queer komt van questioning. Queers willen zich niet in hokjes laten duwen. Hun seksuele geartheid en/of biologisch geslacht is een vraagteken. Het doet er niet toe. Welk geslacht of seksuele voorkeur iemand heeft is minder belangrijk dan hoe men in de maatschappij staat als geheel. De term is meestal bedoeld om zich af te zetten tegen de standaard heteronorm en trekt tegelijkertijd elk mogelijk hokje in twijfel.
Real life experience	Periode tijdens de behandeling waarin iemand op alle vlakken gaat leven in de geprefereerde genderrol.
Seksuele voorkeur	Verwijst naar het romantisch en/of seksueel aangetrokken worden tot jongens en/of meisjes.
Tannerstadium 2	Stadium in de hormonale ontwikkeling van kinderen. In een Tannerstadium 2 begint de borstontwikkeling bij het meisje (dit start met een tepelvergroting en lichte toename van de borst), en bij de jongen neemt de volumeontwikkeling van de testes toe (maar is er nog geen baard in de keel).
Transformatieproces	Het proces waarin een persoon sociaal en/of juridisch omschakelt van een mannelijke genderrol naar een vrouwelijke of omgekeerd, vaak gepaard met hormonale behandeling en eventueel chirurgische ingrepen.
Transgender	Wordt gebruikt als overkoepelende term voor travestie, transgenderisme en transseksualiteit en alle andere vormen van gendervariantie. Deze term verwijst niet naar een probleem of stoornis en vermijdt zo stigmatisatie en/of medicalisering van de conditie.

BIJLAGE 2 VERKLARENDE WOORDENLIJST

Transgenderisme	Term slaat op personen die mannelijke en vrouwelijke identiteitskenmerken combineren. Zij wensen vaak een (gedeeltelijke) aanpassing van lichaamskenmerken door middel van hormonen en/of chirurgie.
Transseksualiteit	wanneer de genderidentiteit volkomen haaks staat op de sekse kan het zijn dat een persoon niet langer aankan te leven in een lichaam dat niet klopt. Via hormonen en de nodige operaties wordt het lichaam dan aangepast aan de genderidentiteit.
Transseksuele man / transman	Iemand geboren als meisje die een mannelijke genderidentiteit heeft. Ook wel vrouw-naar-man transseksueel, transman, FtM of vm-er genoemd.
Transseksuele vrouw / transvrouw	Iemand geboren als jongen die een vrouwelijke genderidentiteit heeft. Ook wel man-naar-vrouw transseksueel genoemd, transvrouw, MtF of mv-er.
Travestie	Het naar buiten brengen van de innerlijk beleefde (sub)identiteit, via kleding, taal, gedrag, houding... Meestal van tijdelijke aard.

**LA MUJER BARBUDA: DE VROUW MET DE BAARD
EEN MEESTERWERK VAN RIBERA (CA. 1591-1652)**

Het schilderij had misschien beter "De man met de tiet" kunnen heten, maar in ieder geval zien we een wezen met een zware, zwarte baard en snor, dat een kindje de bolronde, goedgevulde borst geeft. Achter dit personage staat een wat oudere man een beetje nerveus naar de schilder en naar ons te kijken. Ribera heeft de vrouw, die hier 37 jaar is, in het bij Spanje horende Napels ontmoet en geschilderd. De man op de achtergrond is haar tweede echtgenoot, met wie ze nog vier kinderen had. Ribera, de veelschilder die er nogal eens met de pet naar gooide, heeft hier erg zijn best gedaan op deze waanzinnige voorstelling en een Rembrantesk resultaat behaald. Het schilderij is te zien in het Museo Del Duque de Lerma in Toledo (Spanje) (fragment uit "Rik Zaal, Spanje. Een Reisgids, De Arbeiderspers, A'dam, A'pen, 2002).

Affiche van de film "Transamerica" van Duncan Tucker, met Felicity Huffman en Kevin Zegers US 2005.

© Original Artist
Reproduction rights obtainable from
www.CartoonStock.com

"We think you're old enough to be told now, Son — I'm your mother, and *he's* your father."

MIJN AFGEDANKTE COMPUTER

Stel je voor,
dat er een gendercorrectie-werkend computertje
tussen jezelf en de wereld steekt.
Zo moet een transje zich handhaven voor tran-
sitie,
weggemoffeld in een verkeerde genderrol,
al dan niet bewust beleefd,
die je met dat computerprogrammaatje steeds
weer moet corrigeren,
zowel ingaand als uitgaand verkeer.
Als je vanbinnen voelt als vrouw,
moet je alle signalen die voor de uiterlijke man
bestemd zijn corrigeren
naar voor vrouw geschikt, om iets van authentiek
gevoel te ervaren.
En dat wat je echt vanbinnen voelt, beleeft,
passeert ook weer dat 'filtertje' om het in de
'goeie mannelijke' genderrol
te kunnen uitdrukken,
anders klopt het niet voor d' anderen,
en voor wat je zelf denkt te zijn,
in mijn geval een man.
Want we staan er bijna nooit bij stil,
maar een vrouw drukt haar blijheid anders uit
dan een man,
haar vertrouwen,
ja, haar hele zijn.
Dat computertje voel je aan als artificieel,
je voelt in en uit nooit aan als direct,
zuiver, spontaan of ongedwongen.
Steeds via een programma of een constructie.
Die constructie voelde ik aan als een soort van
denken.
Daaruit ontstaat een innerlijk niet tastbaar gevoel
van vervreemding.
Nooit geen rechtstreekse verbinding als geheel of
gewoon mezelf.
Je kent eigenlijk geen spontaan voelen,
je kunt ook geen gevoel natuurlijk uitdrukken,
iedereen rond je ervaart ook iets van die ver-
vreemding,
en niemand kan het plaatsens.
Ook jij niet meer,
en zo vervreemd je elke dag weer meer en meer
van je oorspronkelijke zijn.
Een soort van eenzaamheid
die geen eenzaamheid is,
een continue vervreemding van jezelf in de we-
reld,
temidden van de mensen.
Je weet niet eens wat denken is,
en niet wat voelen is,
die continue verwarring,
die niet directe verbinding,
dat 'denken' van het voelen,
die totale verarming van gevoel,
geen warmte, altijd door de tralies,
dat steeds wanhopig pogen naar contact,
dat is genderdysforie.
Elk transje heeft zo een computertje gemaakt
voor zichzelf,
om te kunnen overleven,
om toch een beetje 'normaal' te kunnen functi-
oneren,
in de verkeerde genderrol.
De ene wat 'beter' als de andere,
allerlei verschillen in programma's,
zoveel als er transjes zijn.

Cherica

ADIEU ELOI

Adieu
je suis une fille maintenant,
adieu Eloi, je t'ai aimée
Tu est libre maintenant,
libre dans l'univers,
je te laisse partir Eloi,
Je t'ai aimée,
Tu était un homme Eloi,
Tu m'as appris des choses Eloi
Tu pensais que j'étais comme toi Eloi
Et je le suis, mais pas un homme
Je suis une femme Eloi
Et j'en suis fiere Eloi
Je te laisse partir Eloi,
Pour toujours dans l'espace immense de l'univers
Tu vas trouver ton chemin Eloi
Tu vas sentir Eloi,
L'unité de l'univers
Tu vas rentrer chez toi Eloi,
je t'ai aimée Eloi
Adieu Eloi
Adieu

Cherica

MIJN MAN

Mijn man is best heel lief geweest,
56 jaren lang,
heeft al die jaren de vrouw gekoesterd,
diep verborgen binnenin,
zo lang draagmoeder van de vrouw,
geeft mij nu een lichaam dat ik koester,
niets mannelijks meer aan,
hij heeft zich teruggetrokken en ik besta.
Een langzame geboorte,
heel de transitie en mijn leven lang,
en stilaan voel ik nu,
die oerkreet van de vrouw,
zonder geluid,
maar in elke cel van mijn wezen,
ik besta en groei,
elke dag weer in blijheid,
nu,nu, NU !

Cherica

*De ondraaglijkheid
van het bestaan
als transgender
in een lichaam...
onhoudbaar gevangen..
tussen werelden in...
'n zijden draadje
als verbinding
tussen
lichaam, geest, en ziel....*

Eerin Naus

